

30 ΧΡΟΝΙΑ ΠΙΣΩ...

ΚΙΝΗΜΑ ΧΩΡΙΣ ΜΝΗΜΗ
ΚΙΝΗΜΑ ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΒΑΣΑΝΙΣΤΩΝ
ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ
ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ '74 - '77

Αυτή η έκδοση είναι αφιερωμένη σ' αυτούς που
πίστεψαν και αγωνίστηκαν για έναν καλύτερο κόσμο...

*Ευχαριστούμε την "Παρέμβαση Κατοίκων Φιλοπάππου, Πετραλώνων, Κονκακίου, Θησείου"
και την "Λέσχη Κατασκόπων του 21ου αιώνα".*

"Δεν φταίει η άνοιξη, όχι πια, ο Απρίλης με αναγκάζει μονάχα να ζύνω τις πληγές μου, ο γεωγραφικός χάρτης των χαμένων μαχών. Λησμόνησα. Κι όμως όλα είναι εκεί και δεν μπορούν να σβηστούν, συννεφιασμένα και μουντά, όμως ακόμη ζωντανά, στήνοντας καρτέρι σε κάθε αυλακιά του νου μου "

“Εκκλησιαστής” – Luther Blisset

-Η ιστορία δεν είναι γραμμική, είναι μια αλυσίδα αποτελούμενη από κρίκους.

-Ναι, αλλά κάνει κύκλους.

-Η ιστορία είναι κρίκοι στην αλυσίδα που κάνει κύκλους σχηματίζοντας μια σπείρα...

Κουβεντιάζοντας για γεγονότα στο παρόν, μέσα σε μια διαδικασία η οποία είχε αρχίσει μόλις λίγους μήνες πριν να σχηματίζεται και ξεκινώντας από διαφορετικές αφετηρίες, αναγνωρίσαμε ότι κάποια πράγματα παρουσιάζονται στρεβλά όταν τα εισπράττει ξεκομμένα από τις συνθήκες, τις αναλογίες και την χρονική περίοδο μέσα από την οποία ξεπήδησαν. Κάποιες καίριες λέξεις όπως: αλληλεγγύη στους πολιτικούς κρατούμενους/ ατιμωρησία/ πολιτικός και ποινικός χαρακτήρας/ μεταπολίτευση/ χούντα/ αντάρτικο πόλης, εμφανίζονται σαν σκιές σ’ ένα μονοπάτι το οποίο τελικά θα μας γυρνούσε τρεις δεκαετίες πίσω.

Η περίοδος που αποφασίσαμε να ασχοληθούμε και προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε με διάφορους τρόπους είναι από το 1974 μέχρι το 1977. Ο λόγος που επιλέξαμε αυτά τα τέσσερα χρόνια, χωρίς να θεωρούμε ότι πριν ή μετά δεν συνέβησαν σημαντικά ιστορικά, πολιτικά, κοινωνικά γεγονότα, είναι γιατί πιστεύουμε ότι ήταν τα πιο χαρακτηριστικά και τα πιο δυναμικά της περιόδου εκείνης, που ονομάζεται μεταπολίτευση. Επίσης γιατί σημαδεύτηκαν από καθημερινές κινητοποιήσεις όπως πορείες, απεργίες, συγκρούσεις, καταλήψεις. Από τα τέλη της δεκαετίας του ’70, ξεκινά η φθίνουσα πορεία του κινήματος που αναπτύχθηκε στα πρώτα χρόνια μετά την πτώση της χούντας, για να φτάσουμε στην “μεγάλη εκχειρίδα” του 1981 με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ.

Χρησιμοποιώντας εργαλεία όπως το συλλογικό διάβασμα και τις συζητήσεις με ανθρώπους που έζησαν την περίοδο εκείνη, σε συνδυασμό με τις δικές μας σκέψεις και εκτιμήσεις, φτάσαμε στο υλικό το οποίο και παρουσιάζεται σ’ αυτή την έκδοση. Τέλος, να σημειωθεί ότι τόσο η ιδέα όσο και το τελικό αποτέλεσμα της εκδήλωσης δεν προήρθε από “δημοσιογραφικό ή ακαδημαϊκό” ενδιαφέρον, αλλά απ’ την πάγια θέση μας ότι οι κοινωνικοί αγώνες δεν αποτελούν ιδιοκτησία κανενός, αλλά ανήκουν σε όλους ...

Γυρνώντας, λοιπόν, τρεις δεκαετίες πριν, βρισκόμαστε σε μια ιδιαίτερα ταραγμένη περίοδο. Η αστική δημοκρατία εγκαθιδρύεται και πάλι στην Ελλάδα με τον ερχομό του Καραμανλή και η πραγματικότητα μοιάζει να συνεχίζει από εκεί που έμεινε 7 χρόνια πριν (;) Όχι ακριβώς. Η σταθεροποίηση του νέου καθεστώτος διήρκεσε χρόνια. Ο φόβος επιστροφής μιας χούντας διακηρυσσόταν ως τα τέλη της δεκαετίας. Το Φεβρουάριο του 75, γίνεται τελευταία οργανωμένη προσπάθεια κάποιων (Ιωαννιδικών) να ανακτήσουν την εξουσία. Ήδη από τα πρώτα χρόνια της περιόδου που ονομάστηκε μεταπολίτευση, ξεσπούν ριζοσπαστικές εργατικές κινητοποιήσεις αλλά και ένα σημαντικό νεολαιίστικο κίνημα αμφισβήτησης, που ξεφεύγει αρκετές φορές από τα όρια της παραδοσιακής αριστεράς -η οποία είναι πλέον διασπασμένη.

Σε αυτό το κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο αρχίζουν από τον πρώτο χρόνο της εποχής αυτής (1975) οι δίκες των χουντικών - που δεν έγιναν απεπαισθημένα, αλλά βασίστηκαν σε μηνύσεις. Δικάζονται οι λεγόμενοι πρωταίτιοι της χούντας, δηλαδή οι άμεσα εμπλεκόμενοι στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου. Η καταδίκη σε θάνατο των πρωταιτίων του πραξικοπήματος θα αποτελούσε την ελάχιστη ικανοποίηση του δημόσιου αισθήματος. Όμως, ο Καραμανλής, στην προσπάθεια του να επικυρώσει μια πολιτική "εθνικής συναίνεσης" και συμβιβασμού ανάμεσα στο χουντοκρατούμενο μηχανισμό κράτους-στρατού και των νέων δυνάμεων εξουσίας, μετατρέπει τον Αύγουστο του 1975 τις θανατικές ποινές των τριών πρωταιτίων (Παπαδόπουλου, Πατακού, Μακαρέζου) σε ισόβια ξεσηκώνοντας θύελλα αντιδράσεων.

Ακολουθούν οι δίκες των υπευθύνων για τη νύχτα του Πολυτεχνείου (17 Νοέμβρη του '73) και οι δίκες των βασανιστών της χούντας, αυτών της ΕΣΑ και αυτών της Ασφάλειας Αθηνών. Τον επόμενο καιρό, πραγματοποιούνται και άλλες, μικρότερες δίκες βασανιστών, σε αντίστοιχο κλίμα. Στην παρούσα έκδοση πραγματευόμαστε κυρίως τις μεγάλες δίκες των βασανιστών της χούντας και τη δίκη του Πολυτεχνείου, για διάφορους λόγους, οι οποίοι έρχονται σαν απαντήσεις σε ερωτήματα (ενδεχομένως επιτηδευμένα αυτονόητα) που θέσαμε ασχολούμενοι με την εποχή αυτή και θεωρώντας ότι το τι απέγιναν οι δικτάτορες είναι περισσότερο κοινός τόπος από το τι συνέβη εν τέλει με αυτούς που στελέχωσαν το χουντικό μηχανισμό. Καταρχήν, θέλουμε να υπογραμμίσουμε ότι τελικά στο σκαμνί του κατηγορούμενου δεν κάθισαν ποτέ όλοι οι ηθικοί αυτουργοί, αλλά ακόμα λιγότερο οι φυσικοί αυτουργοί των εγκλημάτων της περιόδου εκείνης. Η πλειοψηφία της πολιτικής ηγεσίας (από υπουργούς μέχρι νομάρχες) ή του στρατιωτικού χουντικού μηχανισμού, δεν κλήθηκαν καν να απολογηθούν.

Οι ποινές όσων τελικά παραπέμφθηκαν σε δίκη ήταν μηδαμινές και αστείες.

Εγέρθηκε, επομένως, σε ένα μέρος της κοινωνίας το αίσθημα της κοινωνικής αυτοδικίας*.

Ενδιαφέρον για εμάς στις δίκες των βασανιστών είναι το γιατί δεν τιμωρήθηκαν ποτέ και η περιβόητη αποχουντοποίηση, έμεινε μια ιδέα. Ένα ζητούμενο σχετικά με την ατιμωρησία των βασανιστών είναι το κατά πόσο το αντίθετο θα ήταν εφικτό: αν όλοι αυτοί που αποτέλεσαν τον μηχανισμό στον οποίο στηρίχθηκε ή έστησε η δικτατορία θα μπορούσαν στη συγκεκριμένη φάση να πληρώσουν, έστω και στα πλαίσια της αστικής δημοκρατίας, το κόστος των εγκλημάτων τους, λογοδοτώντας στο ελληνικό κράτος. Στον ίδιο δηλαδή, κρατικό μηχανισμό που οι περισσότεροι από αυτούς στελέχωναν και πριν τη δικτατορία σε κόμματα της δεξιάς, στον στρατό, στην αστυνομία. Και που επίσης πολλοί εξακολούθησαν να υπηρετούν από διάφορες θέσεις εξουσίας ανενόχλητοι για πολλά χρόνια αργότερα. Πέρα βέβαια, από τα

φυσικά πρόσωπα, έχει σημασία να αναφέρουμε ότι και οι κατασταλτικές μεθοδεύσεις, οι παρακολουθήσεις και τα φακελώματα αγωνιστών της χούντας και της μεταπολίτευσης, καλά κρατούν από τότε. Όσοι δεν εξαργύρωσαν την αντιστασιακή τους διαδρομή σίγουρα θα μπορούσαν να βρουν και σήμερα το όνομά τους σε κάποιο φάκελο της ασφάλειας με την υπογραφή του Καραπαναγιώτη από κάτω. Από το '70 μέχρι σήμερα πόσο έχουν αλλάξει τα πράγματα τελικά;

Ακόμη και όσοι από τους χώρους της αριστεράς δεν πρόταξαν την εκδημοκρατίωση των μηχανισμών του κράτους ως την πολιτική τους στόχευση, αλλά δρούσαν με επαναστατική προοπτική, έθεταν το ζήτημα της αποχουντοποίησης ως σημαντικό, για να αποδείξουν ακριβώς αυτό: ότι κάτι τέτοιο ήταν στις συγκεκριμένες συνθήκες αδύνατο.

Το αίσθημα βεβαίως που κυριαρχούσε, εκφρασμένο χαρακτηριστικά στο σύνθημα "Δώστε την χούντα στο λαό", κάθε άλλο παρά εμπιστοσύνη στην δικαιοσύνη εξέπεμπε. Αντίθετα, η κοινή αντιμετώπιση για της δίκες, τον καιρό που διεξάγονταν, είχε μάλλον στοιχεία απαξίωσης και απογοήτευσης. Ας σημειώσουμε εδώ, ότι οι αποφάσεις των πολιτικών δικών είναι προϊόντα τόσο της βούλησης της εκάστοτε εξουσίας αλλά και των ευρύτερων πολιτικών συσχετισμών ανά

περίοδο. Και στη μεταπολιτευτική Ελλάδα, που η κρατική εξουσία συγκεντρώνεται γύρω από δεξιούς-κεντρώους σχηματισμούς και η πλειοψηφία της αριστεράς έχει σαν οδηγό τη συναίνεση και το συμβιβασμό (αποστασιοποιούμενη από τις μαζικές δυναμικές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας), κάθε άλλο παρά υπήρχαν δυνατότητες για δυναμικές πολιτικές πιέσεις.

Όπως αναφέρθηκε, όμως, η τιμωρία των βασανιστών ήταν κοινωνικό αίτημα. Φυσικές, επομένως, και οι επιδοκιμασίες των ενεργειών που είχαν στόχο την εκδίκηση - προσηλακισμούς ή ακόμα και εξοντώσεις - των χουντικών (βλ. δολοφονίες Μάλλιου, Μπάμπαλη).

Καταλήγουμε συνεπώς στο εξής συμπέρασμα: ότι ακόμα και τη μοναδική φορά που στα πλαίσια της "δημοκρατίας" τέθηκε το ζήτημα και δόθηκε η ευκαιρία να τιμωρηθούν υπεύθυνοι εγκληματίες εξουσιαστές, κάτι τέτοιο έμεινε ανεκπλήρωτο. Παρέμεινε ένα συμβολικό αίτημα που καταδείκνυε, ανάμεσα σε διάφορα, και την αδυναμία υπέρβασης της ελληνικής κοινωνίας προς μια κατεύθυνση περισσότερο ριζοσπαστική. Και, ίσως να έρχεται και παραδειγματικά σαν απάντηση για όσους είχαν και έχουν την ψευδαίσθηση ότι θα μπορούσαν τα επόμενα χρόνια, μέχρι και σήμερα, να τιμωρηθούν σε αίθουσες δικαστηρίων οι δολοφόνοι αγωνιστών, όσοι κάνουν "φιλικές ανακρίσεις" στα κρατητήρια της ασφάλειας, οι υπεύθυνοι για τις δολοφονίες μεταναστών- και όχι μόνο, όταν τα όπλα τους "εκπυροκροτούν τυχαία"...

Έχει, τέλος, ενδιαφέρον μια, ίσως αυθαίρετη, σύγκριση του εξής στοιχείου των δικών των βασανιστών με τις δίκες των ενόπλων οργανώσεων (17N και Ε.Λ.Α) που διεξάγονται σήμερα, όχι από δικονομική πλευρά αλλά από πλευρά ουσίας: το γεγονός ότι όταν η εξουσία δικάζεται, τα εγκλήματά της χαρακτηρίζονται ως στιγμιαία, άρα οι αξιόποινες πράξεις έχουν μικρό ειδικό βάρος. Όταν όμως η εξουσία δικάζει, τα πολιτικά εγκλήματα, όσο θεωρούνται επικίνδυνα για αυτήν, είναι διαρκή και δέχονται και την κατάλληλη αντιμετώπιση (βλ. τρομονόμους).

*** Ο Παναγιώλης στην κατάθεσή του στην δίκη των βασανιστών της ΕΣΑ ξεκινάει λέγοντας: "...έχουμε την πληροφορία ότι γίνονται πιέσεις προκειμένου να απαλλαγούν μερικοί από τους καταηγούμενους. Ας σκεφτούν όλοι αυτοί που ενεργούν με αυτό τον τρόπο ότι μόνο η απόδοση δικαιοσύνης μπορεί να εμποδίσει την αυτοδικία..."**

Λίγα λόγια για την επταετία...

Σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια της επταετίας, το καθεστώς νιώθει ισχυρό, αφού έχει κατορθώσει να παγιώσει την εξουσία του σε όλη την Ελλάδα. Απ' ό,τι μπορούμε να καταλάβουμε, η επαρχία είναι νεκρή απ' οποιαδήποτε κοινωνική κίνηση. Αλλά και στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα- Θεσσαλονίκη) δεν υπάρχει ένα οργανωμένο και μεθοδικό δίκτυο αντίστασης. Αρκετοί έμπειροι και παλαιοί αγωνιστές είτε βρίσκονται στο εξωτερικό, είτε είναι φυλακισμένοι, είτε βρίσκονται υπό στενή παρακολούθηση, ενώ τα δύο Κ.Κ. (εσωτερικού-εξωτερικού) ουσιαστικά είναι διαλυμένα, δίχως αυτό το κενό να έχει καλυφθεί από κάποια άλλα διάδοχα σχήματα.

Τα τελευταία χρόνια αυξάνεται η συχνότητα των χτυπημάτων μεν, πλην όμως η σποραδικότητα και η μη ένταξή τους σ' ένα ευρύτερο σχέδιο αντίστασης, επιτρέπει στη χούντα να απορροφήσει εύκολα τους κραδασμούς. Οι απόπειρες σύστασης οργανώσεων συνήθως καταλήγουν στην πλήρη εξάρθρωσή τους ή στη σύλληψη των ενεργών μελών (Δημοκρατική Άμυνα, Π.Α.Κ., Άρης).

Στην πραγματικότητα το κοινωνικό υποκείμενο που αποτελεί ή συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις για να αποτελέσει μια κάποιο είδους απειλή για τη χούντα των συνταγματαρχών είναι ο φοιτητικός χώρος, της Αθήνας στο μεγαλύτερό του βαθμό, και δευτερευόντως ο νεολαϊστικός χώρος ή κάποια κομμάτια του. Δεδομένου ότι τα πολιτικά δραστήρια άτομα (πέρα των φοιτητών) που ενδεχομένως να μπορούσαν να παίξουν κάποιο ρόλο στην αντίσταση αντιμετώπιζαν τα προαναφερθέντα προβλήματα, σχεδόν όλες οι πολιτικές- κινηματικές ζυμώσεις έχουν ως έδρα τους τα πανεπιστημιακά ιδρύματα.

Ωστόσο, μιλώντας για τα πανεπιστήμια, θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι σε καμία περίπτωση δε θα πρέπει να 'χουμε στο νου μας τις συνθήκες του σήμερα, δηλαδή: "ανοιχτά" με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο σ' όλους ιδρύματα, με το θεσμό του ασύλου να ισχύει στην πράξη, με δυνατότητα πραγματοποίησης εκδηλώσεων κλπ. Το αντίθετο μάλιστα: το καθεστώς μπορεί να ήταν βάρβαρο δεν ήταν όμως αφελές. Γνώριζε και πολύ εμπειριστατωμένα μάλιστα τη σημασία που τα Πανεπιστήμια είχαν για την αντίσταση. Έτσι, λοιπόν, και φυτευτούς χαφιέδες μέσα στα αμφιθέατρα διατηρούσε και ειδικό τμήμα της ασφάλειας είχε συστήσει, "το Σπουδαστικό", και δικούς του καθηγητές είχε διορίσει και δεν επέτρεπε τη διενέργεια εκλογών ή εκδηλώσεων. Προς το τέλος, μάλιστα, με ειδικό νόμο διέκοπτε την αναβολή στράτευσης των "απειθαρχων" φοιτητών και τους έντυνε υποχρεωτικά στο χακί προκειμένου να αποσυμπιέσει την ένταση.

Επομένως, το "ανεξέλεγκτο" των φοιτητών είχε τη βάση του αλλού: σε αντίθεση με τα υπόλοιπα κοινωνικά κομμάτια που είχαν ένα σταθερό ρίζωμα στο κοινωνικό πεδίο, τον τόπο εργασίας τους ή τον πολιτικό τους κύκλο και με επιπλέον δεδομένο τον ασφυκτικό έλεγχο του δημόσιου χώρου, η φιγούρα του φοιτητή διατηρούσε το πλεονέκτημα της κινητικότητας: αφενός, δηλαδή, ανανεώνονταν χρόνο με τον χρόνο με αποτέλεσμα να δημιουργεί δυσκολία στους μηχανισμούς ασφαλείας ως προς το αποτελεσματικό φακέλωμα, και αφετέρου το πήγαινε-έλα με τον τόπο καταγωγής του, του επέτρεπε να δημιουργεί δικτυώσεις με άλλους φοιτητές που σπούδαζαν σε διαφορετικές πόλεις. Επιπρόσθετα, το άλλοθι της καταγωγής από συντηρητική οικογένεια ήταν σημαντικό σε μια περίοδο που η κοινωνική πραγματικότητα ήταν δομημένη στη βάση των κοινωνικών φρονημάτων. Συν τοις

άλλοις, ο φοιτητής μπορούσε σχετικά άνετα να πηγαινοέρχεται στο ευρύτερο κέντρο με την πρόφαση της φοιτητικής παρακολούθησης (Νομική-Χημείο-Πολυτεχνείο). Ενδιαφέρον σημείο, αλλά με απροσδιόριστο βαθμό επιρροής, είναι το πανευρωπαϊκό κύμα αμφισβήτησης που συγκλόνισε την Ευρώπη και αναδείκνυε ένα νέο κοινωνικό υποκείμενο στην πρώτη γραμμή - αυτό του νεολαίου/φοιτητή.

Από την άλλη πλευρά, τα σώματα ασφαλείας και κυρίως η Ε.Σ.Α. (στρατιωτική αστυνομία) που ασχολούνταν με την προστασία του πολιτεύματος, δρουν και στελεχώνονται απρόσκοπτα έχοντας δημιουργήσει ένα κλίμα τρομοκρατίας σε όσους επιθυμούσαν να αντισταθούν ή το έπρατταν ήδη. Δεδομένου ότι ένα μεγάλο τμήμα αυτού που ονομάζουμε επτάχρονη δικτατορία κατελήφθη από τη δράση της Ε.Σ.Α., θα ήταν ίσως σημαντικό να είχαμε υπ' όψιν κάποια πράγματα γι' αυτήν. Κατ' αρχάς η Ε.Σ.Α.,

ως προς τον κεντρικό της κορμό, δεν είχε μόνιμα στελέχη. Επανδρώνονταν απ' όσους τη συγκεκριμένη περίοδο υπηρετούσαν τη στρατιωτική τους θητεία. Σαφώς βέβαια, δεν ήταν δυνατόν στον καθένα να γίνει ΕΣΑτζής. Κατά βάση, τα μόνιμα στρατιωτικά στελέχη ήταν επιφορτισμένα με την επιλογή συγκεκριμένων στρατιωτών που στη συνέχεια στελέχωναν την Ε.Σ.Α. Εκείνο που έχει ξεχωριστή σημασία είναι το ότι οι μέλλοντες ΕΣΑτζήδες δεν είχαν κάποια συγκεκριμένη πολιτική άποψη από τα πριν (π.χ. ακροδεξιοί) αλλά ούτε και ήταν τραμπούκοι που επιλέχτηκαν γι' αυτήν ακριβώς τους την ιδιότητα. Τα χαρακτηριστικά τους, χωρίς βέβαια αυτά να αποτελούν και τα μοναδικά κριτήρια, ήταν η καλή σωματική διάπλαση και ο φτωχός τους πνευματικός κόσμος. Κατόπιν, με σκληρή εκπαίδευση που περιελάμβανε ξυλοδαρμούς, ψυχολογική πίεση και εξευτελισμούς, πλύση εγκεφάλου για τη σατανική φύση των φοιτητών-κομμουνιστών-αναρχικών-αντιστασιακών, και αντιστρόφως για την αγγελική φύση του καθεστώτος-της πατρίδας- θρησκείας οι νέοι ΕΣΑτζήδες ήταν σε θέση να επιδοθούν στα πιο σκληρά βασανιστήρια. Ασφαλώς πάντως υπήρχαν και περιπτώσεις βασανιστών που δρούσαν από επιλογή και όχι κατόπιν πλύσης εγκεφάλου κ.λ.π. Αυτοί συγκεντρώνονταν μεταξύ των βαθμοφόρων, όπως κυρίως ο Χατζηζήσης και ο Θεοφιλογιαννάκος, οι οποίοι σημειωτέον αποτελούσαν και τους εγκεφάλους της Ε.Σ.Α. Μεμονωμένες περιπτώσεις φαντάρων που αρνήθηκαν να ενταχθούν στην Ε.Σ.Α. αντιμετώπιζονταν με φυλακίσεις, διώξεις, βασανιστήρια. Ειδικό παράρτημα της Ε.Σ.Α. αποτελούσαν οι "μακρυμάλληδες" -οι, με σημερινή ορολογία, ασφαλίτες-

που αριθμούσαν γύρω στα 60-70 άτομα, διατηρώντας νεολαιίστικη εμφάνιση (μακριά μαλλιά, μούσια, παντελόνια καμπάνες) και κατέβαιναν σε πορείες και παρακολουθήσεις. Ο μισητός ρόλος των ΕΣΑτζήδων διαφάνηκε ολοκληρωτικά μετά την πτώση της χούντας με τον προπηλακισμό πολλών εξ' αυτών, αλλά κυρίως με την λαϊκή διαπόμπευση στις γειτονιές και στους δημόσιους χώρους. Όταν το παιχνίδι είχε αρχίσει να χάνεται οριστικά για τη Χούντα, δόθηκε εντολή και κήκαν τα αρχεία της Ε.Σ.Α. επί δύο ολόκληρες ημέρες.

ΟΙ ΔΙΚΕΣ

ΟΙ ΔΙΚΕΣ ΤΩΝ ΒΑΣΑΝΙΣΤΩΝ ΤΗΣ Ε.Α.Τ.- Ε.Σ.Α.

(Ιούλης '75 / Οκτώβρης '75 - Στρατοδικείο Αθηνών)

Οι κατηγορούμενοι της πρώτης δίκης των ΕΣΑτζήδων είναι 32 (αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και στρατονόμοι). Οι ποινές είναι οι εξής:

1. Χατζηζήσης Νικόλαος, κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή, βιαιοπραγία ανωτέρου, απλές σωματικές βλάβες, εξύβριση ανωτέρου, ηθική αυτοουργία σε βαριά σωματική βλάβη κατά συρροή. **32 χρόνια**
2. Θεοφιλογιαννάκος Θεόδωρος, κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή, σωματικές βλάβες κατά συρροή, ηθική αυτοουργία σε βαριά σωματική βλάβη, κατακράτηση παρά το Σύνταγμα, απλή σωματική βλάβη. **20 χρόνια**
3. Σπανός Αναστάσιος, κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή, εξύβριση ανωτέρου, συνέργια σε απλή και βαριά σωματική βλάβη, βιαιοπραγία κατά ανωτέρου. **20 χρόνια**
4. Οικονόμου Θεοφάνης, κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή. **1 χρόνο**
5. Τσάλλας Γεώργιος, βιαιοπραγία ανωτέρου κατά συρροή, εξύβριση ανωτέρου, κατάχρηση εξουσίας. **15 χρόνια**
6. Αντωνόπουλος Δημήτριος, εξύβριση ανωτέρου, απλή συνέργια σε βιαιοπραγία ανωτέρου, κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή. **6 χρόνια**
7. Κουλουβάκης Μιχαήλ, κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή και ηθική αυτοουργία σε βαριά σωματική βλάβη. **αθώος**
8. Νικολόπουλος Ηλίας, κατάχρηση εξουσίας. **αθώος**
9. Παπαχαραλάμπους Δημήτριος, κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή. **2 χρόνια**
10. Διαμαντόπουλος Παύλος, κατάχρηση εξουσίας και ηθική αυτοουργία σε βαριά σωματική βλάβη κατά συρροή. **2 χρόνια**
11. Γεωργίου Ανδρέας, επικίνδυνη σωματική βλάβη. **αθώος**
12. Γκόρος Πέτρος, απλή σωματική βλάβη. **6 μήνες**
13. Πεταλιάς Φώτιος, βιαιοπραγία ανωτέρου κατά συρροή, εξύβριση ανωτέρου και κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή. **4 χρόνια**
14. Πέτρου Μιχαήλ, βιαιοπραγία ανωτέρου κατά συρροή, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή, βαριά σωματική βλάβη κατά συρροή. **6 χρόνια**
15. Αγγελής Ιωάννης(Τσελιγκας), βιαιοπραγία ανωτέρου κατά συρροή, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή, βαριά σωματική βλάβη κατά συρροή, εξύβριση ανωτέρου κατά συρροή. **5 χρόνια**
16. Καίνιχ Νικόλαος, σωματική βλάβη κατά συρροή. **3 χρόνια**
17. Δεμερτζίδης Ευάγγελος(Σερίφης), σωματική βλάβη κατά συρροή. **4 χρόνια**
18. Σταμπολίδης Δήμος, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή και σωματική κάκωση. **αθώος**
19. Μπλιώνας Ηρακλής, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή, σωματική βλάβη. **αθώος**
20. Μπότης Μιχαήλ, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας, **αθώος**
21. Γκουντέβας Χριστόφορος, βαριά σωματική βλάβη. **5 μήνες**
22. Μακρυγιάννης Νεκτάριος, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή. **αθώος**
23. Λίτσας Δημήτριος, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή. **αθώος**
24. Σουγιουτζίδης Στυλιανός, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή. **αθώος**
25. Γιούλης Σπυρίδων, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή. **αθώος**
26. Μουρατίδης Ανθιμος, επικίνδυνη σωματική βλάβη. **αθώος**
27. Μπαρλιάς Αναστάσιος, επικίνδυνη σωματική βλάβη. **αθώος**
28. Σταράκης Γεώργιος, συνέργια σε σωματική βλάβη. **αθώος**
29. Καμπανάς Γεώργιος, βαριά και απλή σωματική βλάβη κατά συρροή. **αθώος**
30. Λαβράνος Αλέξανδρος, συνέργια σε κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή και βιαιοπραγία ανωτέρου. **αθώος**
31. Μαγιάνος Χριστόφορος, σωματική βλάβη κατά συρροή.
32. Κόφας Δημήτριος, κατάχρηση εξουσίας κατά συρροή, παραβίαση καθήκοντος. **7 χρόνια**

Και στις δύο δίκες που διεξήχθησαν στο Στρατοδικείο Αθηνών με κατηγορούμενους τους αρχιβασανιστές στρατιωτικούς και τους υφιστάμενούς τους ΕΣΑτζήδες, η ατμόσφαιρα που επικρατεί είναι σχεδόν η ίδια.

Το Στρατοδικείο θα περιοριστεί στο να δικάσει και να τιμωρήσει τον κάθε κατηγορούμενο για τις πράξεις του, όχι όμως και να κρίνει το φαινόμενο των βασανιστηρίων. Οι βασανιστές, δεν επιδίωκαν τόσο να αποσπάσουν ομολογίες όσο να "εκδικούνται" τον λαό και να εκτονώνουν τα απωθημένα τους, υποβάλλοντας σε μαρτύρια τους κρατούμενους. Οι βασανιστές παρουσιάζονταν ιδιαίτερα προκλητικοί στην αίθουσα του δικαστηρίου, ενώ αρνούνταν να αποδεχτούν την οποιαδήποτε κατηγορία που ασκούσαν εις βάρος τους με εξαίρεση ελάχιστους από αυτούς. Επιχειρούν, κατά την διάρκεια της διάρκειας της διαδικασίας, να προσδώσουν πολιτικά χαρακτηριστικά σε αυτήν με προεξέχοντα τον Θεοφιλογιαννάκο, ενώ οι κατηγοροί αντιμετωπίζουν την διαδικασία ως ποινική.

Από τη μια οι νέοι και οι νέες, οι φοιτητές, οι πολιτικά δραστήριοι, όλοι όσοι εν τέλει αντιμάχονταν το καθεστώς καταθέτουν και αποκαλύπτουν τι συνέβαινε στα μπουντρούμια και στις στρατιωτικές φυλακές. Οι μυθολογικές αναφορές που θέλουν το Κράτος αδελφάκι με τη Βία επιβεβαιώθηκαν με επίσημο τρόπο στις αίθουσες των δικαστηρίων. Εκείνοι που μίλησαν, ανέφεραν τους κτηνώδεις ξυλοδαρμούς, τα βασανιστήρια υπό την επίβλεψη ιατρών, τα καψίματα, τα βγαλμένα νύχια, τους γενετήσιους εξευτελισμούς, το σαδισμό των δεσμοφυλάκων. Υπήρξαν και πολλοί που δε μίλησαν. Και έτσι θάφτηκαν ενδόμυχα ή έμειναν στο στενό συντροφικό κύκλο οι βιασμοί, οι μυστηριώδεις εξαφανίσεις, οι αυτοκτονίες και η τρέλα που χτύπησε πολλούς απ' όσους πέρασαν από τα χέρια του Θεοφιλογιαννάκου, του Χατζηζήση και των λοιπών βασανιστών.

Και από την άλλη μεριά αυτοί με τις στρατιωτικές στολές και τα παράσημα, με γλώσσα καθαρεύουσα που προκαλούσε τρόμο, ορκίζονταν στη στρατιωτική τους τιμή, έκαναν λόγο για το χρέος στην πατρίδα και ξόρκιζαν τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Ποτέ δεν υπέπεσε στην αντίληψή τους κάτι το μεμπτό, "δεν είδαν ούτε άκουσαν τίποτε". Ή πάλι η χαρακτηριστική επωδός που

Οι βασανιστές και δολοφόνοι στην αίθουσα του δικαστηρίου

Οι ποινές της δεύτερης δίκης είναι οι εξής:

1. Γκόρος- 3 χρόνια
2. Μαντζώρος- 10 μήνες
3. Μουρατίδης- 1 χρόνο
4. Θεοφιλογιαννάκος- 7 χρόνια
5. Χατζηζήσης- 5 χρόνια
6. Σπανός- 5 χρόνια
7. Τσάλας- 4 χρόνια
8. Πεταλάς- 2 χρόνια
9. Αντωνόπουλος- 2,5 χρόνια
10. Γεωργακόπουλος- 1 χρόνο
11. Παπαγεωργίου- 8 μήνες
12. Μπέλλος- αθώος
13. Πέτρου- 18 μήνες
14. Αγγελής- 3 χρόνια
15. Δελεάβας- αθώος
16. Δεμερτζίδης *
17. Γκουντέβας- αθώος
18. Ζουλινός*
19. Ντότας- 1 χρόνο
20. Κατσούνης- αθώος
21. Κολλιός- 1 χρόνο
22. Σίμος- 22 μήνες
23. Μανουσάκης- 2 χρόνια
24. Ιωαννίδης*
25. Μπούφας- αθώος
26. Σιδηρόπουλος- 8 μήνες
27. Παναγιωτίδης- αθώος
28. Ζαχαράκης- αθώος
29. Αναστασόπουλος- 6,5 μήνες
30. Τσούλας- 32 μήνες
31. Κεσεκιάδης- αθώος
32. Βυζανιάρης- αθώος
33. Τριανταφυλλόπουλος- αθώος
34. Παπαχαλαράμπος- αθώος
35. Μιχάλη- πτώση ποινικής δίωξης
36. Γκιαούρης- πτώση ποινικής δίωξης

* Δεν έχουμε στοιχεία

συνοδεύει την απολογία κάθε βασανιστή "εγώ εκτελούσα διαταγές" προβλήθηκε ως άλλοθι από ανθρώπους που στα κρυφά έκαναν τις πιο φρικτές πράξεις, δημόσια ωστόσο αδυνατούσαν να αναλάβουν την ευθύνη για οτιδήποτε.

Από την αρχή της δίκης, ο κόσμος προσδοκούσε την ισόβια καταδίκη των κατηγορουμένων. Επιθυμία η οποία δεν εκπληρώθηκε, αφού οι ποινές περιορίστηκαν σε ελάχιστα χρόνια, μήνες ακόμα και στην αθώωση των διωκόμενων.

Η ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΒΑΣΑΝΙΣΤΩΝ της ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

(Νοέμβρης '75 - Μεικτό Κακουργιοδικείο της Χαλκίδας)

Κατηγορούμενοι ήταν οι εξής: Λουκόπουλος, Κραββαρίτης, Σμαίλης, Καραπαναγιώτης, Τσικριπής, Γκάνος, Μπάμπαλης, Παύλου, Κανούσης, Ζούζουλας, Γώγος, Κανέλος, Κωτσάκης, Μάλλιος, οι οποίοι δικάζονταν για αδικήματα τα οποία διαπράχθηκαν στο διάστημα Νοεμβρίου '73 ως Ιουλίου '74.

Μια μέρα μετά την έναρξη της δίκης, ακολουθώντας το παράδειγμα του Μάλλιου, ο Μπάμπαλης και ο Παύλου κατήργησαν την "παθητική" στάση τους στο εδώλιο και άρχισαν και αυτοί να κάνουν ερωτήσεις στους μάρτυρες κατηγορίας που κατέθεταν εναντίον τους.

Όλοι οι μάρτυρες κατηγορίας στις καταθέσεις τους μιλούσαν για τα βασανιστήρια που υπέστησαν και δέχονταν ερωτήσεις από την πολιτική αγωγή, αλλά και τους κατηγορούμενους, για την κομμουνιστική τους δράση και τις υποτιθέμενες διευκολύνσεις που τους παρείχαν οι βασανιστές, τον καιρό της κράτησής τους στην Ασφάλεια.

Οι κατηγορούμενοι αστυνομικοί που δικάζονταν, δήλωσαν ότι ούτε έκαναν, ούτε είδαν να γίνονται βασανιστήρια στη Γενική Ασφάλεια. Στις απολογίες τους αρνήθηκαν τις κατηγορίες και τις απέδωσαν "στο συκοφαντικό σχέδιο του ΚΚΕ, που θέλει να σπιλώσει τις υπηρεσίες της Γενικής Ασφάλειας Αθηνών".

Χαρακτηριστική περίπτωση ο Μπάμπαλης, ο οποίος έδωσε ιδεολογική προέκταση στην απολογία του αυτοπαρουσιαζόμενος ως "διώκτης του κομμουνισμού" δηλώνοντας επίσης ότι: "από το 1963 η υπηρεσία μας είχε καταστεί ο φόβος και ο τρόμος του ΚΚΕ". Κορώνα της απολογίας του υπήρξε η φράση "τα μπουντρούμια ήμουν εγώ", θέλοντας έτσι να αναλάβει την ευθύνη όλων των εγκλημάτων που διαπράχθηκαν στα κρατητήρια της Ασφάλειας.

Ακολούθησε η πρόταση του εισαγγελέα, ο οποίος δέχτηκε ότι έγιναν βασανιστήρια στη Γενική Ασφάλεια, αλλά μόνο κατά το διάστημα από 14-2 έως 23-4 του 74, και έκρινε ότι υπεύθυνοι γι' αυτά είναι οι δέκα από τους δεκατέσσερις κατηγορούμενους.

Στην αγόρευση του τόνισε ότι αισθανόταν ιδιαίτερη λύπη που ήταν "αναγκασμένος να δικάσει κρατικά όργανα και διαπίστωσε ότι είναι δίκαιη η διαμαρτυρία των κατηγορουμένων ότι μόνο αυτοί παραπέμφθηκαν σε Κακουργιοδικείο, ενώ άλλοι αστυνομικοί σε Θεσσαλονίκη και Πάτρα δικάζονταν σε Πλημμελειοδικείο, αιτιολογώντας το γιατί θεωρεί ότι τα βασανιστήρια δε σκόπευαν να επιφέρουν βαριές σωματικές βλάβες, αλλά σκοπό είχαν να αποσπάσουν ομολογίες και καταθέσεις των συλληφθέντων.

Οι συνήγοροι της πολιτικής αγωγής χαρακτήρισαν αστεία την θέση των κατηγορούμενων ότι η δίκη είναι σκευωρία του ΚΚΕ, και αναφέρθηκαν στο ότι τα βασανιστήρια ήταν παράσημα στις προαγωγές τους. Οι συνήγοροι υπεράσπισης κινήθηκαν στο ίδιο πνεύμα με τις απολογίες των πελατών τους, δηλώνοντας ότι τα ελληνικά σώματα ασφαλείας είναι τα καλύτερα του κόσμου, ότι δεν υπάρχουν ενδείξεις και αποδείξεις για βασανισμούς στην ασφάλεια και ότι κάποτε οι κομμουνιστές προσπάθησαν με κονσερβοκούτια να διαλύσουν την αστυνομία πόλεων τώρα το επιχειρούν με ψευδείς καταγγελίες. Στις 30/11/75 το μεικτό κακουργιοδικείο έβγαλε την απόφαση, η οποία ήταν :

ΕΝΟΧΟΙ

Ευ. Μάλλιος:10 μήνες με δικαίωμα εξαγοράς της ποινής
Παν. Γώγος:5 μήνες με τριετή αναστολή
Δημ. Λουκόπουλος:4 μήνες με τριετή αναστολή
Χαρ. Παύλου:4 μήνες με τριετή αναστολή

ΑΘΩΟΙ

Κων. Καραπαναγιώτης
Βασ. Ζούζουλας
Ι. Κανέλλος
Θεοδ. Κωτσάκης

Και διετάχθη παύση της δίωξης γιατί η έγκληση τους δεν έγινε εντός της νομίμου προθεσμίας για:

Βασ. Γκραββαρίτη
Κων. Σμαίλη
Κων. Τσικριπή
Π. Μπάμπαλη

(Για τους Γκάνο και Κανούση τα στοιχεία μας είναι ελλιπή)

Το ακροατήριο δέχθηκε την απόφαση χωρίς καμιά εκδήλωση, ενώ οι κατηγορούμενοι και οι συγγενείς τους πανηγύριζαν. Η απόφαση προκάλεσε θύελλα στην πολιτική ζωή του τόπου την ίδια στιγμή που ο τύπος έδινε την είδηση με πηχυαίους τίτλους που τόνιζαν την αθώωση των βασανιστών .

ΔΙΚΗ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ
(Νοέμβρης και Δεκέμβρης '75- Πενταμελές Εφετείο Αθηνών)

Η δίκη αφορά τα γεγονότα των ημερών της κατάληψης του Πολυτεχνείου από την Τετάρτη 14 Νοέμβρη ως την Κυριακή 18 το πρωί. Στο скаμνί κάθονται οι πρωταίτιοι της χούντας, κάποιοι ανώτεροι αξιωματικοί του στρατού και της αστυνομίας - χωροφυλακής και λίγοι κατώτεροι αξιωματικοί καθώς και δύο έφεδροι. Παπαδόπουλος, Ιωαννίδης, Ζαγοριαννάκος, Ντερτιλής κλπ, δικάζονται σε ένα αυστηρά καθορισμένο πλαίσιο που αφορά τα γεγονότα του τριημέρου της σφαγής στο κέντρο της Αθήνας. Η δίκη γίνεται από πενταμελές εφετείο και όχι από μικτό κακουργιοδικείο καθώς η πλευρά των κατηγορών διαφωνεί με τη συμμετοχή ενόρκων , γιατί προέρχονται από ειδικές λίστες που είχαν φτιαχτεί επί χούντας .

Η έδρα είναι αρκετά προσεκτική στο να διατηρήσει τον ποινικό χαρακτήρα της δίκης, προσπαθώντας να επιβάλλει την στείρα καταγραφή των γεγονότων, αποπολιτικοποιώντας τη διαδικασία. Οποιαδήποτε ανάλυση ή εκτίμηση που στρέφεται προς τον πολιτικό χαρακτήρα δεν γίνεται δεκτή και τα δικαστικά όργανα φροντίζουν να καταστέλλονται γρήγορα τέτοιου είδους απόπειρες.

Από τη θέση των μαρτύρων κατηγορίας περνάν πολλοί. Πρόσωπα που συμμετείχαν άμεσα στα γεγονότα : φοιτητές, μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής του Πολυτεχνείου, εργάτες, διάφοροι αγωνιστές, αλλά και αυτόπτες μάρτυρες βιαιοπραγιών, συγγενείς δολοφονημένων από τη χούντα, τυχαίοι περαστικοί που δέχθηκαν πυρά από τις συγκρούσεις έξω από το χώρο του Πολυτεχνείου, βουλευτές κομμάτων, δημοσιογράφοι, καθηγητές του Πολυτεχνείου. Ο καθένας καταθέτει γεγονότα, ημερομηνίες, ονόματα. Αυτό που σχεδόν κανείς δεν κάνει είναι η ανάθεση ευθυνών. Πολύ σπάνια ρίχνονται ευθείες βολές κατά συγκεκριμένων ανθρώπων. Ακόμα και όταν η υπεράσπιση λειτουργεί προκλητικά προς τους μάρτυρες, λίγοι είναι αυτοί που αντιδρούν στον "πυροσβεστικό" λόγο της έδρας.

Ως μάρτυρες υπεράσπισης (περισσότεροι από 40) καταθέτουν αστυνομικοί και στρατιωτικοί, αρκετοί από τους οποίους εν ενεργεία, αλλά και συγγενείς των κατηγορούμενων που εγγυώνται για το ήθος των κοντινών τους προσώπων. Οι περισσότεροι από αυτούς που ήταν και εμπλεκόμενοι στα γεγονότα, παραδέχονται τη χρήση όπλων στις διαδηλώσεις αλλά όχι την ύπαρξη νεκρών ή τραυματιών, χωρίς βέβαια να αποδέχονται ή να επιρρίπτουν καμιά ευθύνη.

Ο Ιωαννίδης ενώ απολογείται

Κατόπιν προβάλλονται δύο ταινίες: η πρώτη από συνεργείο της ολλανδικής τηλεόρασης με κάλυψη των γεγονότων από την Τετάρτη ως τη Παρασκευή που περιλαμβάνει και συνεντεύξεις φοιτητών. Η δεύτερη είναι μια ταινία του υπουργείου Προεδρίας με σκηνοθετημένες σκηνές από τις "καταστροφές" στο Πολυτεχνείο την επόμενη της εισβολής, που τραβήχτηκε με στόχο να ενοχοποιήσει τους αγωνιστές. Δείχνει συνθήματα που δεν υπήρχαν μέχρι την Παρασκευή, γραμμένα με ασβέστη. Μια ταινία ήχου προσκομίζεται από τον Μαύρο (τότε πρόεδρο της Ένωσης Κέντρου-Ν.Δ.) με υλικό από το ραδιοφωνικό σταθμό του Πολυτεχνείου, ακούγεται μια ταινία με μια συνομιλία του Πίμπα (χαφιέ της ΚΥΠ) με τον Σπ. Καρατσαφέρη (δημοσιογράφος) και, τέλος, συνομιλίες της άμεσης δράσης με περιπολικά και αρχηγούς τμημάτων.

Ακολουθούν οι απολογίες του κατηγορουμένων. Πέρα από τον Παπαδόπουλο, που στην παραληρηματική του απολογία αναλαμβάνει όλες τις ευθύνες, προσφέροντας τον εαυτό του ως εξιλαστήριο θύμα της ιστορίας, όλοι οι υπόλοιποι παριστάνουν με αξιοσημείωτο θράσος τους

Οι ποινές είναι οι εξής:

- 1.Γ. Παπαδόπουλος, **25 χρόνια κάθειρξη**
- 2.Δ. Ιωαννίδης, **ισόβια συν 25 χρόνια**
- 3.Δ. Ζαγοριαννάκος (στρατηγός ε.α., βρισκόταν σε άρμα γύρω από το Πολυτεχνείο και πυροβολούσε) **25 χρόνια κάθειρξη**
- 4.Χ.Παπαδόπουλος (γραμματέας του Υπ. Δημόσιας Τάξης, έδωσε εντολή για την είσοδο του τανκ) **Αθωώνεται**
- 5.Ν. Ντερτιλής (ταξίαρχος ε.α., πυροβόλησε τον Μυρογιάννη το μεσημέρι της 18/11) **Ισόβια κάθειρξη για ανθρωποκτονία, αθωώνεται για την ηθική αυτοουργία.**
- 6.Ν. Δασκαλόπουλος (πρώην αρχηγός της αστυνομίας ,πυροβολούσε τρεις μέρες γύρω από το Πολυτεχνείο) **3 χρόνια και 6 μήνες φυλάκιση για σωματικές βλάβες.**
- 7.Νικόλαος Εφέσιος,(πρώην υπουργός εθνικής άμυνας). **Αθωώνεται.**
- 8.Λ. Χριστολουκάς (αστυνομικός διευθυντής, πρώην αρχηγός της αστυνομίας). **Αθωώνεται για ηθική αυτοουργία σε δολοφονίες, 6μήνες φυλάκιση για σωματικές βλάβες.**
- 9.Μ. Ρουφογάλης (υποστράτηγος, αρχηγός της Κ.Υ.Π συντόνιζε τους μυστικούς έξω από το πολυτεχνείο). **3 χρόνια φυλάκιση.**
- 10.Κ. Μαυροειδής (αντιστράτηγος ε.α, βρισκόταν σε άρμα γύρω από το Πολυτεχνείο και πυροβολούσε). **25 χρόνια.**
- 11.Ν. Ραφαηλάκης (αντιστράτηγος ε.α., εποπτεία επιβλέψεων των διαταγών της ΑΣΔΕΝ). **12 μήνες φυλάκιση,**
- 12.Δ. Καραγιαννόπουλος (πρώην διοικητής ασφαλείας). **Αθωώνεται**
- 13.Κ. Λαδιάς (αστυνομικός διευθυντής). **Αθωώνεται.**
- 14.Θ. Γιοβάνης (ταξίαρχος ε.α., βρισκόταν στο τανκ της πύλης). **18 μήνες φυλάκιση.**
- 15.Μ. Γουνελάς (υπίαρχος, βρισκόταν στο τανκ της πύλης). **18 μήνες φυλάκιση.**
- 16.Α. Κωσταντέλος (ανθυπαπιστής, διοικητής του τανκ που έριξε την πύλη του Πολυτεχνίου) **Αθώος.**
- 17.Ν. Κέφης (υπομοίραρχος). **Αθώος.**
- 18.Σ. Βαρνάβας (αντιστράτηγος ε.α., έδρασε στις συμπλοκές έξω από το Υπ. Δημόσιας Τάξης στις 16/11). **Ισόβια συν 25 χρόνια.**
- 19.Θ. Μυλωνάς (ενωμοτάρχης, έδρασε έξω από το Υπ. Δημόσιας Τάξης). **Αθωώνεται.**
- 20.Η. Τσιάπουρας (έφεδρος, οπυδαστής νομικής ,έριχνε με καραμπίνα έξω από το Υπ.Δημόσιας Τάξης)*
- 21.Ι. Λυμπερής (έφεδρος, πυροβολούσε από το κτίριο του Ο.Τ.Ε). **25 χρόνια.**
- 22.Α. Αναστασίου (λοχαγός,πυροβολούσε από το κτίριο του Ο.Τ.Ε). **Αθώος.**
- 23.Ν. Νησιτάκης (αστυφύλακας, ήταν στο ρυθμιστικό) **5 μήνες φυλάκιση.**
- 24.Ι.Καλύβας (υπαστυνόμος με πολιτικά γύρω από το χώρο του Πόλυτεχνείου). **18 μήνες φυλάκισης.**
- 25.Π. Καραγιάννης (υπαρχηγός χωροφυλακής,έδωσε εντολή για πυροβολισμό από το κτίριο του Ο.Τ.Ε) **25 χρόνια.**
- 26.Η. Καραδήμας,(αστυφύλακας, ήταν στο ρυθμιστικό). **10 μήνες.**
- 27.Ν. Κατσάρας (δόκιμος υπαστυνόμος, ήταν στο ρυθμιστικό). **Αθωώνεται.**
- 28.Α Λαζαράκος,(αστυφύλακας, ήταν στο ρυθμιστικό). **Αθωώνεται.**
- 29.Β.Μπουκλάκος (ταγματάρχης χωροφυλακής, έδρασε στο ρυθμιστικό).**20 μήνες.**
- 30.Ε. Μαντζώρος (έφεδρος , πυροβολούσε από το κτίριο του Ο.Τ.Ε). **Αθωώνεται.**
- 31.Α Σταυράκης,(αστυφύλακας, πυροβόλησε το πρωί της 17/11 στην πλατεία Μητροπόλεως). **10 χρόνια.**
- 32.Δ. Κατσούλης (ταγματάρχης χωροφυλακής, υπεύθυνος έξω από το πολυτεχνείο). **2 χρόνια.**
- 33.Δ. Πήμπας (πράκτορας μέσα στο πολυτεχνείο).**10 μήνες.**

ανήξερους. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι αξιωματικοί του στρατού υποδεικνύουν έμμεσα ως υπεύθυνη για τις δολοφονίες την αστυνομία, και οι διοικητές της αστυνομίας τον στρατό. Η πολιτική ηγεσία "νίπτει τας χείρας της". Πέρα από τις ατομικές ιστορίες που κατατίθενται, σε ένα γενικότερο πλαίσιο μπορούμε να αναφέρουμε κάποιες κεντρικές θεματικές που απασχολούν ιδιαίτερα τη δίκη.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον δείχνει η έδρα για την δράση των προβοκατόρων στο Πολυτεχνείο. Επίμονες ερωτήσεις γίνονται συνεχώς για την αναγραφή ανατρεπτικών συνθημάτων, για την πρόκληση φθορών, για δημιουργία βίαιων επεισοδίων. Από την πλειοψηφία των φοιτητών που καταθέτουν (κυρίως μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής, π.χ. Τζουμάκας, Λαλιώτης) αυτά καταδικάζονται και φυσικά αποδίδονται σε πράκτορες της ασφάλειας.

Οι δικηγόροι της χούντας από την άλλη, τα αποδίδουν σε αναρχικούς και "κινεζόφιλους" που δρούσαν με τη σύμφωνη γνώμη των φοιτητών για την ανατροπή του κράτους.Επίσης, πολύς λόγος γίνεται και για την κατάσταση που επικρατούσε στο Ρυθμιστικό νοσοκομείο που διακομίζονται οι τραυματίες. Ξύλο, βασανισμοί, δολοφονίες. Βέβαια, για τα εγκλήματα που διαπράττονται στο Ρυθμιστικό αλλά και σε άλλες νοσοκομειακές μονάδες δεν καταδικάζεται πραγματικά κανείς. Ερωτήσεις γίνονται και για την περίφημη διαταγή για την εισβολή του τανκ στην πύλη. Θύελλα ονομάτων, αρχηγών, υπαρχηγών, μπάτσων, στρατιωτικών και μέσα σε αυτό το κομπούζιο το μόνο που δεν φωτίζεται είναι η πραγματικότητα.

Ορισμένες σημειώσεις για τη δίκη

Είναι εμφανές τόσο από την προανάκριση (από τον εισαγγελέα Τσεβά) όσο και από τη διαδικασία της δίκης, αλλά τελικά και από τις ποινές, ότι δεν υπήρχε καμία πραγματική βούληση για την τιμωρία των ενόχων. Στην ιστορική -παρωδία- δίκη καταγγέλλονται πολλές φορές οι ηθελημένες παραβλέψεις και οι αδιαφανείς διαδικασίες στη διάρκεια της δίχρονης προανάκρισης, η επανειλημμένη άρνηση από τη μεριά της έδρας για αποδοχή ενοχοποιητικών μαρτυριών και στοιχείων, η ανοχή των δικαστών στις προκλήσεις των κατηγορούμενων.

Οι φυσικοί αυτοουργοί δεν θα δικαστούν ποτέ. Αντίθετα, μετά την πτώση της δικτατορίας,

μπάτσοι και στρατιωτικοί, όσοι αποτέλεσαν τον κορμό του μηχανισμού της χούντας, θα συνεχίσουν ανέπαφοι να "κάνουν τη δουλεία τους". Με την καταδίκη σε ισόβια των τριών- τεσσάρων πρωταγωνιστών που αποτελούν και τα σύμβολα της δικτατορίας, η πολιτική ηγεσία της περιόδου προσπαθεί να δώσει την εντύπωση ότι η χούντα τιμωρείται, κομψά και στα πλαίσια της αστικής νομιμότητας. (Να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι η δίκη των πρωταίτιων της χούντας έχει προηγηθεί χρονικά της δίκης του Πολυτεχνείου: ο Παπαδόπουλος, ο Ιωαννίδης, ο Παττακός και οι υπόλοιποι έχουν ήδη καταδικαστεί σε ισόβια).

Η πραγματικότητα, όμως, είναι πολύ διαφορετική. Αυτοί που πυροβολούσαν τις μέρες εκείνες στο ψαχνό, που επιτίθονταν και χτύπαγαν λυσσασμένα, που δολοφονούσαν στους δρόμους και τα νοσοκομεία, που κάναν χιλιάδες συλλήψεις, αυτοί που δώσαν τις εντολές για την αιματοβαμμένη καταστολή της εξέγερσης και αυτοί που με περισσή προθυμία τις εκτέλεσαν, δεν θα κάτσουν στο εδώλιο. Αλλά, ακόμα και η στρατιωτικοαστυνομική ηγεσία που κατηγορήθηκε είτε θα αθωωθεί είτε θα καταδικαστεί συμβολικά με το ελάχιστο των ποινών (από μήνες μέχρι ορισμένα χρόνια). Το γεγονός ότι όσοι στελέχωναν τα προηγούμενα χρόνια τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, αλλά και τα πολιτικά κέντρα αποφάσεων, συνεχίζουν να λειτουργούν ανενόχλητοι στο μεταπολιτευτικό κράτος, ενισχύει την αίσθηση του φόβου και της ομηρίας, στην κοινωνία.

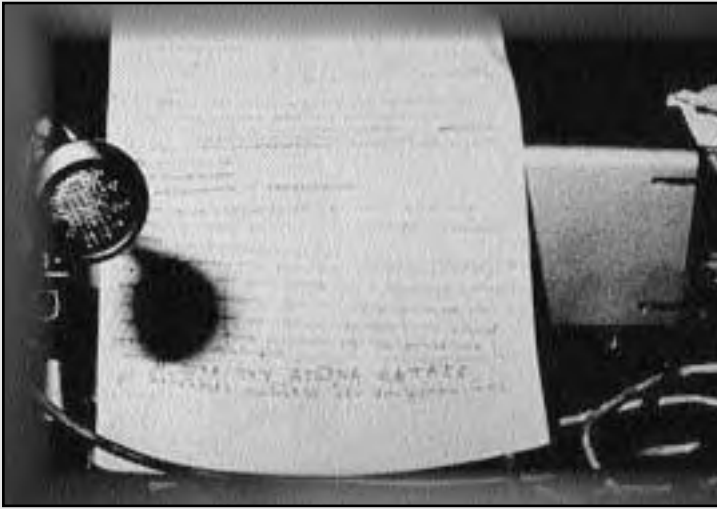
Ο ακριβής αριθμός των δεκάδων νεκρών και εκατοντάδων τραυματισμένων δεν έχει προσδιοριστεί μέχρι τη δίκη, παρά το ότι έχουν περάσει δυο χρόνια από τη σφαγή εκείνων των ημερών. Όμως, συγκριτικά με τον τεράστιο αριθμό των θυμάτων, ο κόσμος που προσέρχεται να καταθέσει ως μάρτυρας κατηγορίας είναι ποσοτικά ελλιπής. Διαφαίνεται, επομένως, η απαξίωση της κοινωνίας για τη διαδικασία της δίκης, που βλέπει την ευκαιρία για δικαίωση των αγώνων, για τιμωρία των ενόχων να χάνεται.

Από τον τύπο της εποχής αλλά και από έντυπα διαφόρων πολιτικών χώρων βγάζει κανείς το συμπέρασμα ότι η ελληνική κοινωνία παρακολουθεί απογοητευμένη τη δίκη. Το αίσθημα που υπάρχει σε πολύ κόσμο δεν δικαιώνεται μέσα από την απόφαση του δικαστηρίου, και όπως είναι φυσικό πολλοί θα αρχίσουν να σκέφτονται την εκδίκηση. Σίγουρα η δίκη δεν είναι αυτό που πολλοί περίμεναν. Η ανάγκη για κάθαρση, για λύτρωση και τιμωρία είναι εκτός σχεδίου προς το παρόν. Για παράδειγμα, από το ΕΚΚΕ καταγγέλεται, ότι η δίκη και ο τρόπος διεξαγωγής της, εντάσσεται στην πολιτική του συμβιβασμού που ακολουθεί η κυβέρνηση απέναντι στα αμερικανόδουλα φασιστικά στοιχεία.

**Τα στοιχεία για τις δίκες είναι από
"Τα πρακτικά της Δίκης της Χούντας", εκδ. Δημοκρατικοί Καιροί*

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ

Τετάρτη 14 Νοέμβρη. Γίνονται συνελεύσεις σε όλες τις σχολές με κύριο αίτημα τη διεξαγωγή φοιτητικών εκλογών. Ομάδα 300 περίπου φοιτητών ξεκινάει πορεία από την Νομική σχολή και καταλήγει στο Πολυτεχνείο όπου παραμένει φωνάζοντας συνθήματα. Ο κόσμος μαζεύεται και μέχρι το απόγευμα που τελειώνουν και οι συνελεύσεις του Πολυτεχνείου, έχουν συγκεντρωθεί γύρω στις 18000 άτομα. Οι συνελεύσεις έχουν αποφασίσει κατάληψη. 12:00 κλείνουν οι πόρτες και εκλέγεται

Συντονιστική Επιτροπή με μέλη κυρίως της τότε ΚΝΕ, του Ρήγα αλλά και ανεξάρτητους προσκείμενους στο ΠΑΚ.

Πέμπτη 15 Νοέμβρη. Οι συγκεντρωμένοι εργάτες μετά από συνέλευση αποφασίζουν την εξαγγελία απεργίας. Το κείμενο της απόφασης θεωρείται πολύ ανατρεπτικό από την Σ.Ε του Πολυτεχνείου και δεν μοιράζεται. Ταυτόχρονα με την Αθήνα υπό κατάληψη τελούν και τα πανεπιστήμια της Πάτρας στη Θεσσαλονίκη, στα Γιάννενα.

Παρασκευή 16 Νοέμβρη. Από τις 5:00 το απόγευμα αρχίζουν σφοδρές συγκρούσεις διαδηλωτών με την αστυνομία σε όλο το κέντρο της Αθήνας. Πορεία στην Κλαυθμώνος συγκρούεται με την αστυνομία με 14 αστυνομικούς και 9 διαδηλωτές τραυματίες. Συγκεντρώσεις στην Πλατεία Βάθης και στα Εξάρχεια. Πολιορκούνται η Νομαρχία και τα υπουργεία Παιδείας, Γεωργίας Δικαιοσύνης και Δ. Έργων. Στις 10 το βράδυ τεθωρακισμένα της αστυνομίας προσπαθούν να διαλύσουν κόσμο που έχει στήσει οδοφράγματα στην Αλεξάνδρας, με πολλούς νεκρούς και τραυματίες. Όσοι μεταφέρονται στο Α βοηθειών κακοποιούνται, πολλές φορές μέχρι θανάτου. Το ίδιο συμβαίνει και στο Ρυθμιστικό Κέντρο. Συνεχείς επιθέσεις κόσμου κατά κύματα στο υπουργείο Δ. Τάξης. Απωθούνται αρχικά με δακρυγόνα και κατόπιν από πυρά σκοπευτών από την ταράτσα. Καταλαμβάνεται η Νομαρχία. Συγκρούσεις στο Μεταξουργείο και την πλατεία Καραϊσκάκη Στις 11:00 επεμβαίνει ο στρατός. Ίλιες αρμάτων κατεβαίνουν από το Γουδί διαλύοντας τα οδοφράγματα στους δρόμους καθώς προχωράνε προς το Πολυτεχνείο. Δύο λόχοι πεζικού παίρνουν θέση στη οδό Μάρνη. Γύρω στις δύο τα άρματα έχουν φτάσει μπρος το πολυτεχνείο. Δίνεται διορία για την εκκένωση του κτηρίου αλλά πριν περάσει, ένα άρμα μπαίνει από την κεντρική πύλη. Αρχίζει η εκκένωση. Όσοι προσπαθούν να διαφύγουν από τους γύρω δρόμους πυροβολούνται η ξυλοκοπούνται από ασφαλίτες και ελεύθερους σκοπευτές. Μέσα στο κτήριο οι συγκρούσεις συνεχίζονται. Οι νεκροί αυξάνουν ενώ όσοι βρίσκονταν στο πρόχειρο νοσοκομείο κακοποιούνται. Συνεχείς συλλήψεις μέσα στο Πολυτεχνείο και στους γύρω χώρους. Στις 3:00 το Πολυτεχνείο έχει αδειάσει. Οι συγκρούσεις συνεχίζονται σε πιο απομακρυσμένα μέρη της Αθήνας.

Μέχρι το μεσημέρι της Κυριακής και οι τελευταίες εστίες αντίστασης έχουν σβήσει. Φτιάχνονται στρατόπεδα συγκέντρωσης για τους συλληφθέντες (περισσότεροι από 6 χιλιάδες) στον Ιππόδρομο, στο Πεδίο του Άρεως και αλλού.

Οι νεκροί του Πολυτεχνείου

Η προανάκριση για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου αναφέρει "15 επισήμως ανακοινωθέντες νεκρούς, 3 επιπλέον πλήρως βεβαιωθέντες και 16 βασίμως προκείμενοι". Ωστόσο, οι διαδόσεις για εκείνη την νύχτα μιλάνε για εκατοντάδες, ενώ κάποιοι τους ανεβάζουν σε 423 (1). Ο πραγματικός αριθμός πάντως, στάθηκε δύσκολο να εξακριβωθεί, καθώς οι νεκροί θάφτηκαν σε ομαδικούς τάφους, στο Ρυθμιστικό και το ΚΕΣΑ αφού πρώτα το καθεστώς φρόντισε να καταστρέψει τα αρχεία των νοσοκομείων.

Η επίσημη έρευνα που διεξήγαγε το Ελληνικό Ινστιτούτο Ερευνών δεν κατέληξε σε τελικό αριθμό, ενώ άλλες έρευνες που υπάρχουν μιλάνε για :

- 23 νεκρούς, για τους οποίους και έγινε η παραπομπή στο δικαστήριο (2).
- 59 νεκρούς από τον κατάλογο του Παπαδάτου, ο οποίος κατατέθηκε στον εισαγγελέα Τσεβά.
- 99 ή 80 νεκρούς, όπως προκύπτει απ' το βιβλίο του Χρήστου Λάζου "Το ελληνικό φοιτητικό κίνημα (3), όπου το σύνολο που αναφέρεται προκύπτει από τη σύγκριση διάφορων πηγών.
- 88 ονόματα για την περίοδο 1967- 1973 σύμφωνα με τον επίσημο κατάλογο, ο οποίος διαβάζεται σε κάθε επέτειο.

(1) Κατάθεση Τσαγκουρνή

(2) Πρόταση αντεισαγγελέα Ζαγκίνη

(3) "Ελληνικό φοιτητικό κίνημα", Χρήστος Λάζος, 1987

Πηγή α: Φυλλάδιο Μπ. Γεωργούλα

Πηγή β: Λ. Αποστολίδης

Πηγή γ: Φ. Καββαδίας

Πηγή δ: Υπόμνημα Τσεβά

ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ...

Η περίοδος που ακολουθεί χρονικά την επταετία της δικτατορίας χαρακτηρίζεται έντονα από καθημερινές και πολυήμερες απεργίες, συγκρούσεις, διαδηλώσεις. Ένα μεγάλο κομμάτι του κόσμου βρίσκεται συνεχώς στο δρόμο, συνεχίζοντας την ίδια "πορεία" που ξεκίνησε τα χρόνια της χούντας. Οι αιτίες γι' αυτήν την κάθοδο στο "πεζοδρόμιο" πολλές, αλλά κυρίως αιτηματικές και διαχωρισμένες (εκδημοκρατισμός, αύξηση των μισθών, συνδικαλιστικές ελευθερίες, απολύσεις, καλύτερες συνθήκες δουλειάς). Αιτήματα που, μετά την πτώση της χούντας, έθεταν το ζήτημα της περαιτέρω βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης ή καλύτερα επιβίωσης δίχως να θέτουν το ζήτημα της συνολικής ανατροπής, που σαν αίσθηση είχε φωλιάσει στο πίσω μέρος του μυαλού αρκετών ανθρώπων, οι οποίοι βίωσαν τις νύχτες του Νοέμβρη. Όπως προαναφέρθηκε οι διαδηλώσεις και οι απεργίες αποτελούν καθημερινό φαινόμενο. Συχνά λαμβάνουν εκρηκτικές διαστάσεις, καθώς καταλήγουν σε συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής. Απεργίες ξεσπούν σε πολλά εργοστάσια, μεταλλωρυχεία, οικοδομές, νοσοκομεία, σε ολόκληρη την χώρα (Μεταλλωρυχεία Μποδοσάκη στην Χαλκιδική, αγρότες από την Πάτρα, Πανελλαδικές απεργίες οικοδόμων, Πίτσος(1), ΜΕΑ, ΕΣΚΙΜΟ, ΙΖΟΛΑ, Παίδων "Αγία Σοφία"(2), Βιοχάλκο, Μεταλλεία Μαντουδίου κ.ά).

Οι απεργοί θα αντιμετωπιστούν με ιδιαίτερη βιαιότητα από τις κατασταλτικές δυνάμεις και η μεταπολίτευση θα αποκτήσει τους πρώτους νεκρούς της (Κύριλλος Νάος-αγρότης, Παναγιούλης, Σιδέρης-μαθητής, Αναστασία Τσιβίκα-μικροπωλήτρια, 20 νεκροί εργάτες από την έκρηξη στο πυριτιδοποιείο της Πυρκαλά, ενώ εκατοντάδες απεργοί θα συρθούν στα δικαστήρια που θα τους επιβληθούν πολύμηνες και πολύχρονης ποινές. Το νέο καθεστώς δεν φαίνεται να διαφέρει και πολύ από το προηγούμενο παρά μόνο στην εμφάνιση.

Μεγάλες κινητοποιήσεις θα πραγματοποιηθούν και μετά την εισβολή στην Κύπρο. Αν και η χούντα (στα τελευταία της) προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τα γεγονότα προς όφελος της, προβάλλοντας την εθνική ομοψυχία, ο κόσμος θα την θεωρήσει συνυπεύθυνη. Στην διάρκεια αυτών των διαδηλώσεων θα εκτυλιχθούν συγκρούσεις, ενώ θα πυρποληθεί η Βρετανική Πρεσβεία καθώς και η κατοικία του πρεσβευτή. Οι κινητοποιήσεις θα συνεχιστούν μέχρι τις αρχές του 1975, οπότε και θα αρχίσουν να υποχωρούν, αφήνοντας ένα αίσθημα εγκατάλειψης στους Κύπριους που διαμένουν στην Ελλάδα. Επίσης πολύς κόσμος θα συμμετάσχει στις διαδηλώσεις για την επέτειο του Πολυτεχνείου, του πραξικοπήματος, της Πρωτομαγιάς, όπου και αυτές χαρακτηρίζονται από βίαιες συγκρούσεις, απαγορεύσεις συγκεντρώσεων, ξύλο και διώξεις.

Χαρακτηριστικότερα απ' αυτά τα γεγονότα είναι η πορεία στην Αμερικάνικη Πρεσβεία (21/4/75), όπου θα επιχειρηθεί εισβολή και πυρπόληση της πρεσβείας από τους διαδηλωτές. Αλλά και οι κινητοποιήσεις που πραγματοποιούνται ενάντια στην κατασκευή αεροδρομίου στα Σπάτα (από τον Οκτώβρη του '75) με συγκρούσεις, τραυματίες κι από τις δύο πλευρές, συλλήψεις κατοίκων, ομηρία του χωροφύλακα Καραβάσου και πολλά λάφυρα για τους κατοίκους (αύρα, όπλα κ.α). Οι πανελλαδικές απεργίες οικοδόμων (23/7/75) που θα σημαδευτούν από τις πιο βίαιες συγκρούσεις στο κέντρο της Αθήνας, την δολοφονία από αύρα της Αν. Τσιβίκας, την πρώτη σύλληψη από φωτογραφία εφημερίδας, του ναυτικού

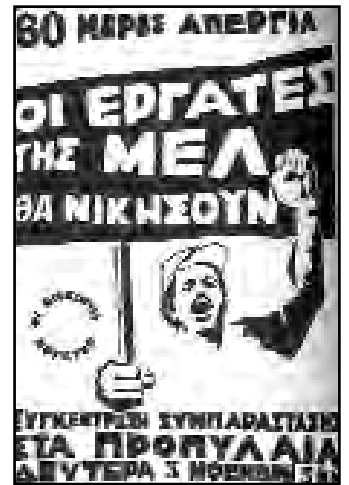

Από τις κινητοποιήσεις στα Σπάτα

Αρβανίτη, ως ο ταραξίας με το καρό πουκάμισο, που πρόβαλε το δημοσιογραφικό συγκρότημα Λαμπράκη. Όπως και η μεγάλη απεργία στα μεταλλεία Σκαλιστήρι στο Μαντούδι και στο ΜΑΝΤΕΜ-ΛΑΚΚΟ της Χαλκιδικής, όπου κάτοικοι και εργαζόμενοι απέναντι στην καταστολή, την τρομοκρατία, τους απεργοσπάστες και τους συνδικαλιστές αντέταξαν την αυτοοργάνωση, την αλληλεγγύη και την δυναμική αντίσταση. Επίσης σημαντικές διαδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν ενάντια στην έκδοση του Ρολφ Πόλε (ο οποίος τελικά

εκδόθηκε στην Γερμανία την 1/10/76) και τις δολοφονίες τριών αγωνιστών της RAF από το γερμανικό κράτος στα λευκά κελιά του Στανάμι. Τέλος, χαρακτηριστικό γεγονός για το κλίμα της εποχής αποτελεί η κατάληψη, από το ελληνικό πλήρωμά του, του πλοίου 'Αιόλιαν Γουίντ' στο λιμάνι του Ρίο Ντε Τζανέιρο, το οποίο είχε αποπλεύσει από τον Νοέμβριο του 1976: ενώ από τη μια οι λόγοι της κατάληψης είναι εργατικές διεκδικήσεις, από την άλλη οι καταληψίες μετονομάζουν το πλοίο σε 'Ουρλίκε Μάινχοφ'. Στην περίοδο που σήμερα συνηθίζουμε να ονομάζουμε μεταπολίτευση, η στρατιωτική στολή είχε παραχωρήσει την θέση της στο κοστούμι, ενώ ο στρατός στην αστυνομία.

Ο κόσμος χωρίς εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του, ενώ η "νομιμότητα" κυρίαρχη λογική σ' όλες τις "επαναστατικές" ηγεσίες. Όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από το γεγονός από το οποίο εν τέλει έπεσε η χούντα (μετά το κυπριακό και όχι μετά από κάποια επανάσταση, χωρίς αυτό βέβαια να ακυρώνει όλους αυτούς τους αγώνες και το αίμα των αγωνιστών που χύθηκε για την πτώση της χούντας των συνταγματαρχών). Η κυριαρχία δεν χρειαζόταν άλλο τους στρατιωτικούς, η δημοκρατία ήταν πιο κερδοφόρα για τον καπιταλισμό. Η δημοκρατία και η "ομαλότητα" πρέπει να επιβληθούν με κάθε μέσο. Προς αυτήν κινούνται κι όλα τα επίσημα κόμματα. Οργανώνουν τους μηχανισμούς τους και ετοιμάζονται για την μοιρασιά της πίτας της εξουσίας μέσω των εκλογών. Οι εκλογές ορίζονται -όχι τυχαία- για τις 17 ΝΟΕΜΒΡΗ του '74, μια ημερομηνία συνδεδεμένη με την έννοια της εξέγερσης στη συνείδηση του κόσμου. Μια έννοια που φοβίζει την κυριαρχία και τους εκφραστές της (κόμματα) και χρησιμοποιεί κάθε μέσο για να την εξαλείψει από την σκέψη του κόσμου. Χαρακτηριστική είναι και η στάση των αριστερών κομμάτων, τα οποία επιζητούν την νομιμοποίηση (η οποία έρχεται για το ΚΚΕ στις 24/9/74) και την ομαλότητα, δηλαδή μια θέση στην Βουλή, "δίνοντας" ότι τους έχει απομείνει, υπογράφοντας στις 3/8/76 το "ιδιώνυμο", καταγγέλλοντας όσους συγκρούονται με τις κατασταλτικές δυνάμεις της δημοκρατίας, αναπτύσσοντας την προβοκατορολογία (κι από κοντά τα αριστεριστικά κομματίδια), μιλώντας για έκτροπα και δηλώνοντας υπακοή στους φρουρούς του νέου καθεστώτος (επίσκεψη στελεχών του ΚΚΕ στην Ασφάλεια Αθηνών την επομένη των σφοδρών συγκρούσεων που ξεσπούν στην Πανεργατική Απεργία στις 25/5/76).

Όταν μιλάμε για αριστερά κόμματα αναφερόμαστε στα δύο ΚΚΕ (εσωτερικού και εξωτερικού). Τα αριστεριστικά κομματίδια -όσα τουλάχιστον από αυτά διατηρήθηκαν και στις επόμενες δεκαετίες- όσο διατήρησαν την επαναστατική "φρασεολογία" άλλο τόσο υπέγραφαν σταδιακά το δικό τους πιστοποιητικό νομιμοφροσύνης στους δρόμους. Πρόσφατο παράδειγμα η στάση τους στις δίκες των ένοπλων οργανώσεων.

Ενώ εξελίσσονται όλ' αυτά που προαναφέρθηκαν, ο χώρος που σήμερα ονομάζουμε αναρχικός-αντεξουσιαστικός, αναζητά την ταυτότητά του, τον εαυτό του, την ιστορική συνέχεια του και εντέλει την "πολιτική" του ύπαρξη στα γεγονότα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο επιχειρούνται οι πρώτες απόπειρες παρουσίας του σε γεγονότα, οι οποίες αντιμετωπίζονται με καταστολή και κύμα διώξεων και συλλήψεων. Η κίνηση του χαρακτηρίζεται από σπασμοδικότητα, χωρίς σχέδιο και συνέχεια. Ενώ στον ίδιο κυριαρχεί η αντίληψη ότι αποτελεί το άκρο της αριστεράς, αυτή τον αντιμετωπίζει με τις γνωστές αλυσίδες και την

προβοκατορολογία (βλέπε και σήμερα). Συνεκτικά του στοιχεία αποτελούν περισσότερο τα συνθήματα, τα σήματα και οι βίαιες πρακτικές στον δρόμο. Η μορφοποίησή του, η αυτόνομη παρουσία, η διαμόρφωση καταστάσεων και η ανάδειξη ζητημάτων θα αργήσουν να έρθουν.

“Όταν η πορεία έφτασε στο ύψος της σκοπιάς άρχιζαν να φωνάζουν το σύνθημα: ο στρατός με το

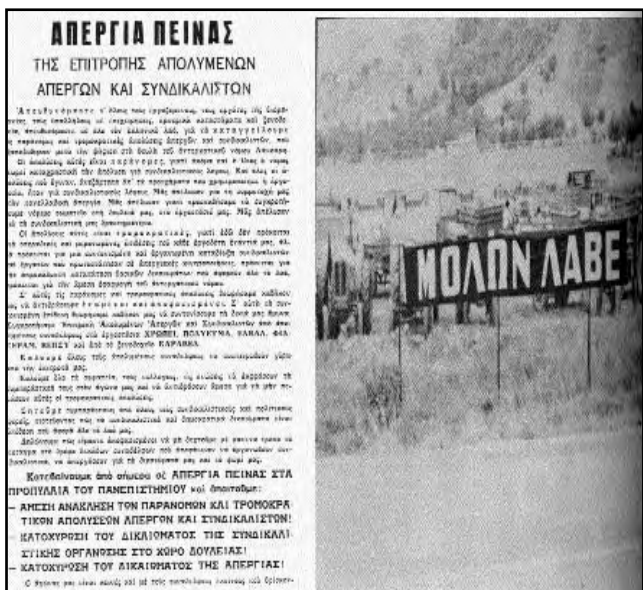
λαό...σήκωσα το όπλο μου και τους το παρουσίασα κανονικά, όπως κάνουν στους επίσημους...Καθώς απομακρύνονταν, ένιωσα σαν το ναυαγό που το πλοίο πλησίασε το ερημονήσι του, άλλα αρχίζει να απομακρύνεται χωρίς να του δώσει σημασία. Ένιωσα απέραντη θλίψη. Χωρίς να το καταλάβω αντέστρεψα το όπλο μου, όπως κάνουν στις κηδείες. Ήταν ένας αυθόρμητος αποχαιρετισμός. Δεν ήξερα ποιόν αποχαιρετούσα. Μήπως τη πορεία που χανόταν στο βάθος του δρόμου; Ήταν ένας αποχαιρετισμός στα όπλα; Ή μήπως αποχαιρετούσα ένα κομμάτι απ' τη ζωή μου;”

“Εγώ ο προβοκάτορας, ο τρομοκράτης”- Σ.Κατσαρός

Κάπου εδώ τελειώνει ο αποχαιρετισμός στα όπλα, που έχει ξεκινήσει πολλά χρόνια πριν. Από εδώ και πέρα ο ένοπλος αγώνας θα συνεχιστεί αποσπασματικά, όχι σαν μέσο υποκίνησης ή γενίκευσης μιας κατάστασης (τουλάχιστον στην πλειοψηφία τέτοιων κινήσεων), αλλά σαν μέσο απόδοσης δικαιοσύνης και υποκατάστασης του κινήματος. Προς αυτήν την κατεύθυνση ωθούν και όσα διαδραματίζονται στην δίκη τόσο των βασανιστών όσο και των υπευθύνων του Πολυτεχνείου. Η ατιμωρησία κυρίαρχο στοιχείο του αποτελέσματος των δικών. Οι πατριδοκάπηλοι, οι εθνικόφρονες, οι αμερικανοτσολιάδες, οι πάλαι ποτέ μαυραγορίτες, οι φασίστες είναι για μία ακόμη φορά ο κορμός του καθεστώτος που ονομάζεται πλέον δημοκρατία.

Ο κοινοβουλευτικός μανδύας είναι το μεγαλύτερο τριχ της κυριαρχίας. Σ' αυτή την κατάσταση, κάποιои επιλέγουν να συνεχίσουν τον ένοπλο αγώνα. Έτσι δημιουργούνται οι ένοπλες ομάδες (ΕΛΑ, 17Ν κ.ά, με αρκετές διαφορές μεταξύ τους τόσο σε επίπεδο λόγου όσο και δράσης), των οποίων οι δίκες-στρατοδικεία εξελίσσονται σήμερα, ξεκομμένα από τις συνθήκες και την περίοδο μέσα από τις οποίες ξεπήδησαν. Απ' τις πρώτες κινήσεις του ένοπλου αντάρτικου πόλης στην Ελλάδα την περίοδο αυτή είναι η εκτέλεση Μάλλιου και Μπάμπαλη, οι βόμβες σε γραφεία Σκαλιστίρι, Λάσκο, Μποδοσάκη (για τους δολοφονημένους των απεργιακών κινητοποιήσεων), οι βομβιστικές-εμπρηστικές επιθέσεις στην ΑΕΓ και στο γερμανικό νεκροταφείο (ως αντίποινα στη δολοφονία των τριών αγωνιστών της RAF). Στην επίθεση στην ΑΕΓ δολοφονείται ο Χ.Κασσίμης, ο οποίος επιβεβαιώνει με το αίμα του την ύπαρξη του αντάρτικου πόλεως στην Ελλάδα. Στην επίθεση του γερμανικού νεκροταφείου θα γραφτεί στο τοίχο με μπογιά ”1944 αντάρτες ΕΛΑΣ -1977 αντάρτες πόλης”.

Σε μια τέτοια περίοδο, όπου το αίτημα του εκδημοκρατισμού, έστω και διαχωρισμένο, είναι κυρίαρχο (κάτι που εκφράζεται με τα συνθήματα: "Δώστε την χούντα στο λαό", "όχι στην αθώωση των σφαγιαστών", "όχι στη συγκάλυψη των εγκληματιών της χούντας"), η προκλητική ατιμωρησία όλων όσων απαρτίζανε τον μηχανισμό της χούντας (συγχωροχάρτι σε 104 μέλη των χουντικών κυβερνήσεων δίνει ο Άρειος Πάγος δυο εβδομάδες πριν αρχίσει η δίκη των βασανιστών), έρχεται να δείξει τόσο τα όρια αυτών που βρίσκονται στον δρόμο (του κινήματος) όσο και τις προθέσεις της μεταπολίτευσης. Η ατιμωρησία είναι το στοιχείο που όχι τόσο θα διαμορφώσει, αλλά θα αναδείξει τις διαθέσεις των διαφόρων κομματιών του κινήματος. Πλέον, η νομιμότητα δεν "φλερτάρει"

με την παρανομία, ενώ ο ρεφορμισμός ονομάζεται αγώνας για περισσότερη δημοκρατία, την οποία το σύστημα είναι έτοιμο να προσφέρει απλόχερα. Το ριζοσπαστικό κομμάτι του κινήματος θα αναζητήσει τον συγκρουσιακό του χαρακτήρα στον δρόμο μέσα στις νέες συνθήκες, ενώ ένα κομμάτι του θ' ακολουθήσει τα δικά του "παράνομα" μονοπάτια.

* 1 : Το σωματείο του Πίτσον είναι από τα πιο δυναμικά, με πολυήμερες απεργίες τόσο για συντεχνιακά ζητήματα, αλλά και σε ένδειξη αλληλεγγύης σε άλλα σωματεία ή ως διαμαρτυρία για τις εκτελέσεις Βάσκων και Ισπανών επαναστατών από τον Φράνκο.

* 2 : Είναι οι πρώτοι απεργοί στους οποίους θα επιβληθεί πολιτική επιστράτευση στην μεταπολίτευση.

Πως αντιμετώπισαν τα Μ.Μ.Ε. τις απεργιακές κινητοποιήσεις

ΔΥΝΑΜΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ 1972-1977

1972: Ανακάλυψη εκρηκτικού μηχανισμού στα γραφεία της ΔΕΗ (11/1) και βόμβας των ΑΑΑ στη γαλλικής πρεσβείας (26/1). Εκρήξεις βομβών των ΑΑΑ πίσω από κτίριο του ΥΠΕΞ και στην πλατεία Κολωνακίου (28/1). Δυο εκρήξεις βομβών της ΑΑΑ σε αυτοκίνητα ξένων αποστολών (17/2). Προκηρύξεις της οργάνωσης "Λαϊκή Αντίσταση" σε δρόμους της Αθήνας (8/2). Έκρηξη βόμβας σε αμερικανικό αυτοκίνητο (2/3). Βομβιστικές επιθέσεις της ΑΑΑ στην πλατεία Συντάγματος και την Αρχιεπισκοπή Αθηνών (7/3). Βόμβα κοντά σε προβλήτα του 6ου στόλου και διανομή αντιαμερικανικών προκηρύξεων (20/3). Ανατίναξη προτομής του δικτάτορα Μεταξά από την ΑΑΑ (19/4). Δυο εκρήξεις βομβών κάτω από αυτοκίνητα (20/4). Ανακάλυψη εκρηκτικού μηχανισμού της ΑΑΑ (8/5). Ανακάλυψη εκρηκτικού μηχανισμού κοντά στην εκκλησία (25/8). Έκρηξη βόμβας στην Εμπορική Τράπεζα (26/8). Έκρηξη βόμβας της ΛΕΑ στην αμερικανική πρεσβεία (29/8). Εκρήξεις βομβών της "Ομάδας Άρης" του Ρ.Φ. στη ΓΣΕΕ (3/9). Επίθεση της ίδιας ομάδας με χειροβομβίδες στο Ε' Αστυνομικό Τμήμα (5/9). Ανατίναξη πυλώνα της ΔΕΗ από την "Ομάδα Άρης" (11/9). Βόμβες των οργανώσεων ΔΑ και "Δημοκρατικός Απελευθερωτικός Στρατός" (ΔΑΣ) στα διυλιστήρια της ΕΣΣΟ-Πάππας και τα γραφεία της ΓΣΕΕ (25/9). Βομβιστικές ενέργειες των οργανώσεων ΔΑ και "Ανεξάρτητη Αριστερά" στη Θεσσαλονίκη.

1973: Βόμβες των οργανώσεων ΔΑ και "Ανεξάρτητη Αριστερά" σε αμερικανικά οχήματα στην Κηφισιά (7/1). Έκρηξη στο Πεδίο του Άρεως με αποτέλεσμα τον τραυματισμό 2 περαστικών (22/2). Εκρήξεις βομβών σε αυτοκίνητα ξένων αποστολών στην Αθήνα (7/4), το Καλαμάκι και το Κολωνάκι, με αποτέλεσμα στην τελευταία περίπτωση το σοβαρό τραυματισμό περαστικού (21/4). Βομβιστικές επιθέσεις σε Τράπεζα και έξω από το σπίτι του προέδρου της χουντικής "Ενώσεως Νέων Επιστημόνων" (20/4). Ανακάλυψη εκρηκτικού μηχανισμού στην οδό Καρυάτιδων (23/7). Έκρηξη βόμβας κοντά στο γραφείο του Γ. Παπαδόπουλου (10/8). Ανακάλυψη εκρηκτικών μηχανισμών σε πούλμαν της εταιρείας "Φανάκι" (20/9) και στη Middle East Airlines (21/9).

Ανακάλυψη εκρηκτικού μηχανισμού στην Εθνική Τράπεζα (25/10). Έκρηξη βόμβας των "Λαϊκών Απελευθερωτικών Ομάδων Σαμποτάζ" (ΛΑΟΣ) σε Εμπορική Τράπεζα (3/12).

1974: Βόμβα σκάει κάτω από δύο Ι.Χ. αναλαμβάνει την ευθύνη "ΛΑΟΣ νο.1-13". Έκρηξη 4 βομβών στο εργοστάσιο της Dow στο Λαύριο, σκοτώνει 2 πυροτεχνουργούς. Καταγγέλλεται σαν "προβοκάτσια των παρακρατικών Πλεύρη και Φαρμάκη" (23/2). Έκρηξη έξω από το ΙΣΤ αστυνομικό τμήμα (15/4). Ανακάλυψη εκρηκτικού μηχανισμού κάτω από αυτοκίνητο ξένης αποστολής (2/6). Εμπρησμός σε αμάξι αμερικανού λοχία (19/8).

1975: Εκτελείται ο αρχηγός της CIA στην Ελλάδα Ρίτσαρντ Γουέλς από την Ε.Ο. 17Ν (23/12).

1976: Εκτελείται ο βασανιστής Ε. Μάλλιος, από την Ε.Ο.17Ν (14/12).

1977: Βόμβα στα γραφεία Σκαλιστήρι. Βόμβα-δέμα στέλνεται στο διευθυντή της "ΔΑΡΚΟ"(δεν σκάει). Δύο βόμβες στο κτίριο του Μποδοσάκη και μία στο κλιμακοστάσιο της "ΔΑΡΚΟ". Στα μέρη που είχαν τοποθετηθεί βρέθηκαν προκηρύξεις του ΕΛΑ (2/5). Συμπλοκή ανάμεσα σε αστυνομικούς και ένοπλους αντάρτες πόλης στην ΑΕΓ. Τραυματίζεται ο Χρήστος Κασσίμης (θα πεθάνει στο νοσοκομείο στις 21/10). Τραυματίζονται δύο αστυνομικοί. Στον τόπο της σύγκρουσης βρίσκεται αυτοκίνητο με εμπρηστικές και εκρηκτικές βόμβες (20/10). Τοποθετούνται βόμβες στο γερμανικό νεκροταφείο, ενώ γράφεται: "1944:ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΕΛΑΣ-1977:ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΠΟΛΗΣ"- "ΒΙΑ ΣΤΗ ΒΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ" (21/10). Δυο βόμβες εκρήγνυνται στο Ηράκλειο Κρήτης. Η πρώτη στη ταράτσα του γερμανικού προξενείου και η δεύτερη σε σταφιδοεξαγωγική εταιρεία (23/10). Δημοσιεύεται κείμενο της "Ε.Ο. Χρήστος Κασσίμης", στο οποίο αναφέρονται με λεπτομέρειες οι ενέργειες της "ομάδας για την Διεθνοτική Αλληλεγγύη" (για την προσπάθεια ανατίναξης τμήματος του εργοστασίου της ΑΕΓ και τη δολοφονία του Χ.Κασσίμη-μέλος της- από δύο αστυνομικούς με πολιτικά) (24/10). Εκρήξεις βομβών στο σταθμό ασυρμάτων της αστυνομίας. Την ευθύνη αναλαμβάνει η "Ε.Ο. Χρήστος Κασσίμης" (11/12).

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Στις παρακάτω σελίδες, παραθέτουμε τις απόψεις κάποιων ανθρώπων τους οποίους επιλέξαμε να ρωτήσουμε σχετικά με την περίοδο που πραγματευόμαστε. Η επιλογή των ανθρώπων έγινε με βάση το ότι έζησαν αλλά και διαμόρφωσαν εκείνες τις καταστάσεις, στις οποίες αναφερόμαστε, αλλά και με κριτήριο το ότι δεν πέρασαν εκείνη την λεπτή γραμμή που θέτει ο καθένας μας, με τις πράξεις και το λόγο του –ως στάση αντίστασης, ανάμεσα σ' αυτόν και στο εκάστοτε καθεστώς (με όλες φυσικά τις διαφωνίες που μπορεί να έχουμε). Σ' αυτήν την προσπάθεια, κάποιοι υπήρξαν πρόθυμοι και κάποιοι όχι στο να μοιραστούν μαζί μας έναν σημαντικό και έντονο κομμάτι της ζωής τους. Ευχαριστούμε εκείνους που ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα μας και δέχτηκαν να μας "γυρίσουν 30 χρόνια πίσω" ζεναγώντας μας στα καλντερίμια της ζωής τους και του "κινήματος"...

Β.Γ.— Αναρχικός

1) ΕΡ: Απεργίες, καταλήψεις, δυναμικές μορφές δράσης (Χαλκιδική, Μαντούδι-ορυχεία, Πίτσος, ΜΕΛ, ΑΕΓ, κ.λ.π.). Πως συνδέεται ο διεκδικητικός χαρακτήρας των κινητοποιήσεων της περιόδου με τον δυναμικό χαρακτήρα που έλαβαν;

ΑΠ: Δεν ξέρω αν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για σύνδεση ή για ουσιαστική λειτουργικότητα μιας κοινωνικής πρακτικής. Δεν υπάρχει κάποιου είδους ιδιαίτερος συνδετικός κρίκος, αλλά είναι κάτι το οποίο ξεπηδάει μέσα από μια κοινωνική ένταση. Συμφορούνται, αλληλοσυμπληρώνονται, πολλές φορές το ένα ξεπερνάει το άλλο. Για παράδειγμα, οι συγκρούσεις στις 23 Ιουλίου με τους οικοδόμους, στις 25 Μάη επίσης, συνδέσανε διαθέσεις μέσα στον κοινωνικό αγώνα. Δεν μπορούμε να πούμε ότι συνδέονται με κάποιον ιδιαίτερο τρόπο. Εγώ νομίζω ότι - σε αντίθεση με αυτό που λέγεται, ότι οι βίαιες ενέργειες καταστέλλουν τις απεργιακές κινητοποιήσεις-τουλάχιστον στη περίοδο μετά την πτώση της δικτατορίας (της χούντας όπως λένε) συμβαίνει ακριβώς αυτό: η επιβεβαίωση ότι μπορούν να συνυπάρχουν μέσα στον κοινωνικό αγώνα όλες οι μορφές πάλης, ιδιαίτερα οι δυναμικές. Όχι μόνο δεν ανακόπηκαν οι κινητοποιήσεις, οι απεργιακές εκδηλώσεις, οι συγκρούσεις κ.λ.π, αλλά πήγαιναν αντάμα. Βεβαίως, σε κάποια στιγμή υπήρξε η περίπτωση της συμπλοκής στου Ρέντη, που σκοτώθηκε ο Κασσίμης, αλλά δεν ανακόπηκε και πάλι τίποτα. Οι απεργιακές κινητοποιήσεις συνεχίστηκαν, όπως και οι δυναμικές ενέργειες. Δεν υπάρχει, λοιπόν, κάτι που να τα συνδέει με μηχανικό τρόπο. Πιστεύω ότι ήταν κάτι λειτουργικό, ακριβώς επειδή υπήρχαν άνθρωποι που χτυπούσαν με βίαιο τρόπο σε διάφορα γεγονότα, αυτοί δεν μπορούν να προσδιοριστούν σαν μια συγκεκριμένη μονάδα που συνδέθηκε με κάποιους. Θα μπορούσαν να είναι μια ομάδα που κινητοποιείται σε κάποιον χώρο, ή μπορεί να ήταν κάποιοι που μέσα από τον ίδιο τον χώρο των κινητοποιούμενων που παίρνουν την πρωτοβουλία να χτυπήσουν (π.χ στο κτήμα του Μπέκερ που έγιναν κάποιες σημαντικές ιστορίες, στη Χαλκιδική κ.α.). Εν κατακλείδι, δεν είναι θέμα μηχανικής σύνδεσης, αλλά μια κοινωνική διεργασία. Αυτή η κοινωνική διεργασία ήταν συνέχεια της εξέγερσης (Ιουλιανθ), η οποία σταμάτησε βέβαια με τον στρατιωτικό νόμο που επιβλήθηκε το διάστημα αυτό ('67-'74), μέχρι να μπορέσουμε να περάσουμε στην μεταπολίτευση. Αλλά δεν συντρίφθηκε, δεν νικήθηκε, γι' αυτό ακριβώς είχαμε την συνέχεια. Πιστεύω ότι στην

δικτατορία δεν νικήθηκε κανείς. Είχαμε σταμάτημα, στο οποίο όμως συσσωρεύεται μια δυναμική κοινωνική, η οποία ξέσπασε τον Νοέμβρη του '73 και συνεχίστηκε με αυτές τις κινητοποιήσεις. Άρα, σε αυτή τη βάση μπορούμε να δούμε την ανάπτυξη των δύο πρακτικών, ως στοιχείο της κοινωνικής σύγκρουσης. Γι' αυτό και εμείς, τουλάχιστον όσοι σκεφτόμαστε κάποια πράγματα από το παρελθόν, λέμε ότι δεν υπάρχει κάτι το ξεχωριστό. Είναι κάτι το οποίο βγαίνει μέσα από τη σύγκρουση και γι' αυτό ποτέ αυτές οι ενέργειες δεν θεωρήθηκαν εχθρικές από αυτούς που αγωνιζόντουσαν. Θεωρήθηκαν εχθρικές από το κράτος, το οποίο συγκεκριμένα χρησιμοποίησε μάλιστα και τον όρο του αριστεροχουντισμού, ενώ από την άλλη το Κ.Κ.Ε τον όρο προβοκάτορες .

2) ΕΡ: Πως, τελικά, συνδέονται τα αιτήματα με τον δυναμικό χαρακτήρα που λαμβάνουν οι κινητοποιήσεις;

ΑΠ: Σε έναν μεγάλο βαθμό εκείνη την εποχή η κατεύθυνση που δόθηκε (κυρίως από τον κομματικό χώρο και περισσότερο από τον κόσμο των αριστερών, αριστεριστών κ.λ.π) ήταν έτσι ώστε να κινητοποιηθεί ο κόσμος στον αιτηματικό τομέα. Γιατί ο κόσμος πράγματι ήθελε να κερδίσει κάποια πράγματα. Μέσα σε μια δημοκρατία λες: "θα ζητήσω", γιατί σε μια καταπίεση τόσων χρόνων δεν υπήρξαν διεκδικητικοί αγώνες. Το να ζητάς κάποιά πράγματα σε μια τέτοια περίοδο ήταν πολλές φορές "υπερεπαναστατικό". Δηλαδή, ήταν μια άμεση επίθεση σε μια προσπάθεια του κράτους να ανασυγκροτήσει τις δυνάμεις του. Η κινητοποίηση ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων, από τον εργατικό χώρο και όχι μόνο, έβαζε σε κίνδυνο την πορεία που ήθελε να χαράξει το σύστημα. Απ' την άλλη μεριά, όλη αυτή η δυναμική που εγκλωβιζόταν μέσα στις διεκδικητικές κινητοποιήσεις δεν έβρισκε άλλη διέξοδο. Ερχόταν σε αντιπαράθεση με την βία των μπάτσων και γινόταν χαμός στο ίσωμα. Στις κινητοποιήσεις για το αεροδρόμιο στα Σπάτα είχαν καταδαφίσει τις κλούβες, άρα υπήρχε κοινωνική δυναμική, σε τελική ανάλυση η διεκδίκηση ήταν η αφορμή. Και αυτό θα το δεις, τουλάχιστον στο ότι τότε που κινητοποιούμασταν, λέγαμε: "δεν μας ενδιαφέρει τώρα αν θα πάρουν οι εργάτες 10% αύξηση, αλλά αν την πάρουν καλό θα είναι. Το θέμα, όμως, εδώ είναι ότι θέλουμε να συγκρουστούμε". Όντως υπήρχε διάθεση για σύγκρουση, όλοι θέλανε να συγκρουστούν.

3) ΕΡ: Πότε ορίζεται το τέλος του κινήματος που αναπτύχθηκε τα πρώτα χρόνια μετά την πτώση της χούντας;

ΑΠ: Δεν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για κίνημα που να είχε αρχή και τέλος, μιας και είπα προηγουμένως ότι έχει μια συνέχεια. Το βασικό του σημείο, εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία και εδώ, είναι ότι υπήρξε ανακοπή. Χρησιμοποιήθηκε ο τομέας των διεκδικήσεων και των κινητοποιήσεων γιατί μπήκανε διάφοροι φραγμοί: ο νόμος του Λάσκαρη (ν.330). Δηλαδή: "Ποια ταξική πάλη, δεν υπάρχει ταξική πάλη, καταργείται η ταξική πάλη". Ο νόμος 330 καταργούσε, ουσιαστικά απαγόρευε, τις αυθόρμητες κινητοποιήσεις, αυτές που λέμε άγριες απεργίες. Όταν, δηλαδή, συγκροτείται μια απεργιακή επιτροπή που πάει στον εργοστασιάρχη και του λέει: "Θέλουμε αυτά, δεν μας τα δίνεις; Δεν πειράζει καταλαμβάνουμε το εργοστάσιο ή σταματάμε να δουλεύουμε ή κλείνουμε την πόρτα και..." Αυτό, λοιπόν, που ήταν η αιχμή της προσπάθειας και της έκφρασης των διαθέσεων του κόσμου, αυτή ακριβώς η αιχμή μπλοκαρίστηκε και αυτό ήταν η αφορμή να επέμβουν όλοι οι κομματικοί μηχανισμοί, με πρωτοστάτη το Κ.Κ.Ε (δεν υπάρχει κανένας καλύτερος για αυτή τη δουλειά που να σου λέει ότι όταν απαγορεύεται κάτι δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα). Η πορεία στις 25 Μάη του '76 ήταν η πορεία που έγιναν οι συγκρούσεις στην οδό Σταδίου, στο Υπουργείο Εργασίας και σε όλο το κέντρο της Αθήνας, με αφορμή το νόμο 330 του Λάσκαρη, ο οποίος θεσμοθετούσε πλέον αυτό που έχει καταλήξει να είναι σήμερα η λειτουργία των σωματείων: ένα τίποτα.

Οπότε, δεν πρόκειται για τέλος αλλά για μπλοκάρισμα μιας κοινωνικής διεργασίας. Την ελπίδα έρχεται πλέον να αντικαταστήσει σε ένα κομμάτι αριστερών το ΠΑΣΟΚ. Δεν σταμάτησε, δεν δόθηκε ένα τέλος, γιατί υπήρξε συνέχεια. Η συνέχεια, από την άνοδο του ΠΑΣΟΚ και μετά, πέρασε ακριβώς σε εκείνο το κομμάτι που δεν μπορούσε να ελεγχθεί, στη νεολαία, στους αντεξουσιαστές και στους αναρχικούς. Με την κατάληψη το '85 στο Χημείο φάνηκε ποιοι θα μπορούσαν τελικά να συγκρουστούν με το κράτος. Από το '82 και μετά, δηλαδή από την έναρξη της πασοκικής περιόδου, ο πρώτος χώρος που χτυπήθηκε ήταν οι αναρχικοί και οι αντεξουσιαστές στις καταλήψεις. Μπήκε ο Πισσιμίσης μέσα, έκλεισε η κατάληψη της Βαλτετσίου, στο Ηράκλειο, στο Αιγάλεω κ.λ.π. Ήξεραν, λοιπόν, που έπρεπε να χτυπήσουν, και επειδή δεν υπήρχε ένας μηχανισμός για να συγκρατήσει όλο αυτόν τον κόσμο και να τον βάλει σε ένα καλούπι, χρησιμοποιήθηκε άμεση καταστολή. Βέβαια, αυτό δεν τους βγήκε σε καλό, γιατί όλοι άρχισαν να μιλούν για αντεξουσία, αναρχία κ.λ.π.. Υπήρχε μεγάλη ένταση, μεγάλη ανάπτυξη.

4) ΕΡ: Πώς κρίνεται ότι η δημοκρατία δεν τιμώρησε τους βασανιστές και πώς αντιμετωπίστηκαν οι δίκες από το κίνημα ;

ΑΠ: Από ένα σημείο και μετά ο κόσμος έπαψε να ενδιαφέρεται, είχε γίνει σήριαλ η δίκη. Βέβαια, υπήρχε μεγάλη αγανάκτηση του κόσμου για το τι γινόταν. Και βέβαια υπήρξε μεγάλη ειρωνεία με το "Όταν λέμε ισόβια, εννοούμε ισόβια" του Καραμανλή. Αλλά το χειρότερο ήταν ότι οι δίκες χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο κατευνασμού, αλλά όχι με την έννοια ότι θα υπάρξει τιμωρία. Παλιά λέγαμε ότι το κράτος τρώει τα παιδιά του, όπως ο Κρόνος. Δεν είναι έτσι όμως. Και αν συμβεί αυτό, συμβαίνει επιλεκτικά και σε πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις, για τα μάτια του κόσμου. Πρέπει να είναι πολύ πιεσμένη η κατάσταση για να φτάσει σε ένα τέτοιο σημείο. Δεν θα μπορούσαμε ποτέ βέβαια

πούμε αυτό που λέγανε κάποιοι: "Αυτό είναι μία ουτοπία". Αν όμως η αναρχική κοινωνία είναι μία ουτοπία, εγώ πιστεύω ότι η μεγαλύτερη ουτοπία από το φέμα που έλεγαν για κάθαρση, δεν μπορεί να υπάρξει. Απλούστατα, αυτοί που ήταν οι μετέπειτα βασανιστές της χούντας ήταν οι ίδιοι που και πριν την δικτατορία βασάνιζαν και συλλάμβαναν. Αν κοιτάξει κανείς τα αρχεία της Αυγής, που έχουν δημοσιευτεί, θα δει ότι ο Μπάμπης ήταν αρχιφύλακας τότε και ήταν ένας από αυτούς που έπιανε κόσμο και τους πήγαινε πάνω, τους κοπανούσε, δεν ήταν κανένας άλλος, ήταν προδικτατορικός, δικτατορικός και μετά. Πόσο μάλιστα και οι υπόλοιποι; Βέβαια, ένα κομμάτι αγωνιστών αξιοποίησε θετικά την κοινωνική οργή απέναντι στους βασανιστές και βγήκαν πάρα πολλά πράγματα. Την ίδια στιγμή, βέβαια, οι βασανιστές εξακολουθούσαν να υπάρχουν. (Βασανιστήρια γίνονταν στην Χαλκίδα και αλλού. Γύρω στις αρχές του '80 είχανε δέσει τον Μπουκετσίδα, με αφορμή τον εμπρησμό μιας εφορίας και του έκαναν βασανιστήρια, φάλαγγες κ.τ.λ..) Οπότε, είναι σαν να ζητάς από κάποιον (από το κράτος) να αυτοκτονήσει. Παρόλα αυτά χρησιμοποιήθηκε από κάποιους αγωνιστές, πολύ σωστά κατά την γνώμη μου, το ζήτημα της ατιμωρίας και εκφράστηκε ένα μέρος της κοινωνικής οργής, σαν στοιχείο κοινωνικής αυτοδικίας απέναντι σε κάποιους βασανιστές, και καλώς έγινε βεβαίως.

5) ΕΡ: Πως επηρέασε η νομιμοποίηση της παραδοσιακής αριστεράς την εξέλιξη του κινήματος ;

ΑΠ: Δεν θα μπορούσε να υπάρξει ποτέ νομιμοποίηση αν το ΚΚΕ για μία ακόμη φορά δεν έκανε δήλωση υποταγής. Ο νόμος 501 (μετέπειτα 59) για τη συμμετοχή στις εκλογές, ήταν δήλωση υποταγής, η οποία ουσιαστικά πετούσε στο καλάθι των αχρήστων τα υποτιθέμενα επαναστατικά λόγια αφού έλεγε ότι θα σεβαστεί το δημοκρατικό πολίτευμα. Διότι, δεν μπορεί να λες ότι θα σεβαστείς κάποιον και ταυτόχρονα ότι θες να τον ανατρέψεις. Αυτά είναι κουραφέξαλα. Ή είσαι εναντίον ή δεν είσαι. Βεβαίως κάποιοι αριστεριστές προσπάθησαν να κάνουν αυτήν την παράκαμψη και να αρνηθούν να υπογράψουν, αλλά αυτό ήταν περισσότερο εφετζίδικο. Το ΕΚΚΕ είχε κάνει μία σωστή κίνηση. Δεν υπογράψε και κατέβηκε στις εκλογές έτσι, αλλά πιστεύω ότι ακόμα και αυτή η συμμετοχή ήτανε μια από τα ίδια. Στην διάρκεια της δικτατορίας εκείνο που επικρατούσε στον κόσμο δεν ήταν ιδεολογική προσήλωση στο κόμμα ή στα κόμματα (π.χ. στο ΚΚΕ) ήταν μία ιδεοληψία. Η οποία μεν, τονώθηκε σε ένα κομμάτι του κόσμου με την νομιμοποίηση, αλλά από την άλλη δημιούργησε και μεγάλο κλίμα απογοήτευσης στους παλαιότερους. Τουλάχιστον σε ένα κομμάτι παλαιότερων αγωνιστών ή υποστηρικτών του ΚΚΕ ή άλλων αριστερών κ.λ.π., που είδαν μία δήλωση να υπογράφεται κανονικά. Σε αυτή την φάση, λοιπόν, από την μία πλευρά δημιουργήθηκε σε ένα κομμάτι μία σαφής εικόνα για το ποιο είναι το ΚΚΕ και προς τα πού πάει. Από την άλλη μεριά, το ΚΚΕ τράβηξε συντηρητικά κομμάτια στην βάση μίας πελατειακής λογικής, όπως βλέπουμε τώρα με τους νεολαίους του οι οποίοι δεν έχουν καμία σχέση πλέον με το παλιό παραδοσιακό κομμουνιστή. Αυτό που συνέβη μέσω της νομιμοποίησης ήταν να απλωθεί και να οργανώσει τις δυνάμεις της καταστολής μέσα στο κίνημα. Δημιούργησε ένα ολόκληρο δίκτυο, το οποίο ήταν ο κομματικός μηχανισμός, ο οποίος όμως έφερε στα μέτρα του και στα σταθμά του ένα κομμάτι νεολαίων, είτε γιατί κάποιοι ζούσαν μέσα ακόμη

από την ιδεοληψία, είτε γιατί κάποιοι ήταν τυχοδιώκτες. Όπως ο Μπίστης, που είναι ένας από τους χαρακτηριστικούς τυχοδιώκτες από την δικτατορία μέχρι τώρα, ο οποίος ήταν στέλεχος τότε στο ΚΚΕ. Πάρα πολλοί τυχοδιώκτες και τυχάρπαστοι είδαν ότι μπορούν να έχουν μία στοιχειώδη καριέρα, μεγάλη ή μικρή ανάλογα με τις δυνατότητες τους και τα μέσα που διατίθενται, και να αναδειχθούν σε οικονομικό ή σε πολιτικό επίπεδο. Από την άλλη μεριά βεβαίως, αυτή η ιδεοληψία μέσα από την νομιμότητα που δόθηκε στο ΚΚΕ και τα μέσα που άρχισε να διαθέτει, μπόρεσε να λειτουργήσει κατασταλτικά. Γιατί είναι αλλιώς να είσαι στην παρανομία και να έχεις έναν μηχανισμό που να μην μπορεί να αντεπεξέλθει και να απλώνεται ένα αριστεριστικό κομμάτι μέσα στην κοινωνία. Και είναι αλλιώς να έχεις ένα μηχανισμό που να λειτουργεί πλέον με την συμβολή και την υποστήριξη όλου του κράτους. Η καλύτερη κίνηση που θα μπορούσε να κάνει το κράτος ήταν να δώσει νομιμότητα στο ΚΚΕ.

6) ΕΡ: Πως μορφοποιείται αυτό που σήμερα ονομάζουμε αναρχικό- αντιεξουσιαστικό χώρο τα πρώτα χρόνια μετά την πτώση της χούντας ;

ΑΠ: Τώρα θα θυμηθώ την πρώτη πορεία του Πολυτεχνείου, αλλά και πριν από αυτή, την κατάληψη της Νομικής. Μια χούφτα ήταν τότε οι αναρχικοί. Ένας ήταν ο μακαρίτης ο Χρήστος Κωνσταντινίδης. Είναι κάποιες από τις στιγμές που δεν έχουν ακουστεί πολύ, αλλά η μικρή αυτή ομάδα ανθρώπων της εποχής εκείνης έπαιξε δυναμικό ρόλο. Δυναμικό, με την έννοια ότι είχε την αίσθηση του κοινωνικού αγώνα και όχι της πολιτικής σπέκουλας. Όταν έγινε η κατάληψη της Νομικής συνέβη το εξής: Ήταν ο σύντροφος Χρήστος με κάποιους άλλους (εγώ τότε δεν ήμουν αναρχικός, ήμουν με τον τροτσκισμό, αλλά έβλεπα πραγματικά ότι αυτή η άποψη και οι ενέργειες ήταν λειτουργικές) και βγήκαν οι σύντροφοι, πήραν κάποια ηχεία, τα κρεμάσανε προς την μεριά της Ακαδημίας, φωνάζοντας από το μικρόφωνο κάποια συνθήματα. Τι πιο απλό σε μία κατάληψη; Τι πιο λειτουργικό; Καταστάθηκαν, όμως, από κομματικά στελέχη του ΚΚΕ. Ο ένας, μάλιστα, από αυτούς κάποια στιγμή έκανε και τον δημοσιογράφο στην Ελευθεροτυπία. Με τους κομματικούς αυτούς υπήρξε μία οξύτατη φραστική διαμάχη. Κατά τη διάρκεια της κατάληψης έγινε και επίθεση από ΕΚΟΦίτες, από την μεριά της Σίνα. Αυτοί οι λιγοστοί άνθρωποι που ήταν μέσα στην κατάληψη, οι αναρχικοί δηλαδή, ήταν πραγματικά από τους ανθρώπους που ήταν μπροστά. Εγώ, δίπλα μου είδα αυτούς. Μαζί με τους άλλους εννοείται, αλλά είδα και αυτούς. Δηλαδή, ήταν άνθρωποι που με τις μικρές τους δυνάμεις κάναν πολλά πράγματα, όσα μπορούσανε περισσότερο. Από εκεί και πέρα, και στην πρώτη κατάληψη του Πολυτεχνείου πάλι υπήρχε παρουσία των συντρόφων αυτών. Και στην κατάληψη του Πολυτεχνείου το Νοέμβρη του '73 (γιατί έγινε και μία πρώτη κατάληψη τον Γενάρη, μετά έγινε η κατάληψη της Νομικής και μετά έγινε το Πολυτεχνείο του '73) υπήρξε παρουσία με πανό, συγκρούσεις με τις δυνάμεις εσωτερικής καταστολής των κομματικών της αντί ΕΦΕΕ και του ΚΚΕ κ.ά. Αυτή η μικρή μαγιά, που σαν αριθμός θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν αμελητέος, ήταν καλή για ξεκίνημα. Θα μπορούσαν να ήταν οποιοδήποτε άλλοι άνθρωποι, έτυχε να είναι αυτοί. Υπήρχαν βέβαια και στην δικτατορία κάποιες ομάδες όπως το Ηλιοτρόπιο, του Βασίλη Καραπλή, που είχαν πιαστεί και είχαν οδηγηθεί στα στρατοδικεία. Ξεκίνησαν, τότε, μία εκδοτική προσπάθεια

στην Διεθνή Βιβλιοθήκη. Είχαν βγάλει κάποια βιβλία της Ρόζα Λούξεμπουργκ, ("Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση", "Αυθορμητισμός των Μαζών"), των Σάκο και Βαντσέτι, "Τα Γράμματα", την "Κομμούνια της Κροστάνδης", όλα αυτά τα βιβλιοράκια, τα οποία ήταν πολύ σημαντική προσπάθεια για εκείνη την εποχή. Το '71-'73 άρχισε να βγαίνει αυτή η προσπάθεια. Ήταν μία καλή αρχή. Μία καλή κίνηση, πολύ ουσιαστική συμβολή κατά την γνώμη μου, σε αυτό που υπάρχει τώρα, έτσι όπως εξελίχθηκε και έτσι όπως θα αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο.

Για τα πρώτα χρόνια μετά την χούντα: Η πρώτη πορεία που έγινε, ανήμερα της επετείου του Πολυτεχνείου και όχι αυτή που έγινε μετά τις εκλογές, είχε γύρω στα 50.000 άτομα, που ξεκίνησαν από το Πολυτεχνείο και κατευθύνθηκαν προς το σκοπευτήριο της Καισαριανής. Πίσω στην ουρά, υπήρχαν γύρω στα 30 άτομα, οι οποίοι ήταν η ακραία άποψη της πορείας, οι σύντροφοι αναρχικοί μαζί με κάποιους σιτουασιονιστές της εποχής εκείνης. Ένα μαχητικό κομμάτι, το οποίο σε έναν βαθμό προκαλούσε την πορεία των κομματικών (τους θεωρούσαν και αυτούς κομματικούς, απλώς πιο ριζοσπαστικούς). Υπήρχε μία προσέγγιση από τους τροτσκιστές στο κομμάτι των αναρχικών, σε μία βάση "ότι σύντροφοι ήμαστε όλοι" κ.τ.λ. Αλλά τα μπλοκ-μπλοκ, οι αλυσίδες-αλυσίδες, η κομματίλα-κομματίλα. Νομίζω ότι και τότε υπήρχε μία παρουσία πολύ σημαντική, όχι τόσο από την πλευρά της σημαντικότητας της άποψης τους, αλλά από το ότι έδινε το παρόν σε μια πολύ σημαντική στιγμή αντιπαράθεσης, σε τελική ανάλυση, με όλο το σύστημα. Αλλά αντιπαράθεσης και με τους κομματικούς που έλεγαν: "όχι, την πορεία θα την κάνουμε μετά τις εκλογές". Είναι γνωστό ότι το '77-'78 υπήρχε φοβερή ανάπτυξη των αναρχικών, σε επίπεδο αριθμού και δραστηριοτήτων. Στην πρώτη πορεία της Πρωτομαγιάς ήταν ολιγάριθμοι, αλλά σιγά-σιγά στις επόμενες κινητοποιήσεις υπήρξε μία μεγάλη ανάπτυξη. Τότε δημιουργήθηκαν και ομάδες. Είχε γίνει το '78 ή το '79 ολόκληρη μεθόδευση ενάντια στον Φίλιππο και την Σοφία Κυρίτση (τους βρήκαν άδεια μπουκάλια και τους έβαλαν φυλακή). Ο Φίλιππος είχε φάει 7 ή 9 χρόνια, αν θυμάμαι καλά, ως τρομοκράτης, με τον πρώτο αντιτρομοκρατικό νόμο. Τον οποίο "πλήρωσαν" οι αναρχικοί. Βέβαια, υπήρξε μεγάλη αλληλεγγύη και κινητοποιήσεις. Γίνονταν συναυλίες στο Sporting. Υπήρχε ένας τεράστιος χώρος, ο οποίος πραγματικά αγάλιασε νεολαίους. Αγκαλιάστηκε η αναρχική αντίληψη με όλες της εκφράσεις της, από την πιο περιέργη ως την πιο παραδοσιακή. Από εκεί και πέρα, εκείνο που είναι χαρακτηριστικό, είναι η συμμετοχή σε μια σειρά Πρωτομαγιές, με πολύ έντονη παρουσία. Ειδικά την Πρωτομαγιά του '78 (εγώ δεν ήμουν γιατί ήμουν φαντάρος), το μπλοκ των αναρχοαυτόνομων κυνηγήθηκε άγρια από το ΚΚΕ. Δεν θυμάμαι πως ήταν το πανό ακριβώς, έγραφε περίπου: "Είμαστε αποφασισμένοι για όλα" και είχε κάτι λουλουδάκια. Το '77 έγιναν συγκρούσεις με το ΕΚΚΕ, πέσαν μπουκάλια στο ΕΚΚΕ, έγινε χαμός. Οι ΕΚΚΕτζήδες πραγματικά δρούσαν κατασταλτικότερα. Κάποιοι σύντροφοι (αναρχικοί) πήγαν στα γραφεία τους και τους έριξαν μπουκάλια για "το καλό του τόπου" (γέλια). Έγινε και η πορεία στην οποία κατατέθηκε στεφάνι (στο Πολυτεχνείο) που ξεκίνησε αυθόρμητα από το Πολυτεχνείο και χτυπήθηκε στα Χαυτεία. Πάρα πολλές συμμετοχές, παρά πολλές δραστηριότητες. Ειδικά στην περίπτωση του Γιάννη Σερίφη, η υποστήριξη που δείξαν οι αναρχικοί ήταν μεγάλη. Οι κινητοποιήσεις που είχαν γίνει για τον Πόλε, για την RAF

(την μία μέρα έγινε η πορεία για την RAF και την επόμενη μέρα έγινε η ιστορία στου Ρέντη, αν θυμάμαι καλά). Από εκεί και πέρα, το κράτος ήταν απειλητικότερο απέναντι στους αναρχικούς. Μία Πρωτομαγιά, το '77 ή το '76, ξεκίνησε μία πορεία με αναρχικούς, που τότε πλέον φτάνανε και τους 100, έχοντας καθρόνια (από αυτά τα κοντάρια που στηρίζανε τα δεντράκια). Ήταν η πρώτη φορά που είδα τις πυροσβεστικές αντλίες καταστολής να είναι από κοντά και οι άλλοι προκλητικότερα να φωνάζουν "Θέλουμε νερό δημοκρατικό" και τέτοιες εξυπνάδες. Εγώ τότε, που δεν ήμουνα αναρχικός, έλεγα "Τι κουράγιο έχουνε αυτοί, δεν καταλαβαίνουνε χριστό"... Με είχανε εντυπωσιάσει με το τσαγανό που δείχνανε. Από εκεί και πέρα, μένει να συμπληρωθεί ότι επειδή ήταν το πιο ανυπότακτο κομμάτι, ήταν το μόνο που δεν επηρεάστηκε από την εναλλαγή με το ΠΑΣΟΚ: η κίνηση π.χ., με την έκδοση της "Αλληλεγγύης" (ένα αναρχικό έντυπο πανελλαδικό) το οποίο επιχειρήθηκε να καπελωθεί από το ΠΑΣΟΚ, αλλά δεν πέτυχε. Φαίνεται σε πολύ ακραίες γραμμές η κατάσταση ενός κομματιού, το οποίο πραγματικά στάθηκε με τον κόσμο, με την κοινωνία. Ανεξέλεγκτο, δραστήριο, ατίθασο -όπως έλεγα εγώ τότε σαν αριστεριστής, κοιτάζοντας προς τα αριστερά (γέλια)- αξιοθαύμαστο σε πολλά πράγματα, με όλα τα καλά και τα κακά. Δηλαδή, τα κακά που θα τα λέγαμε τώρα κακά, αυτές τις γκρίνιες, τους καβγάδες, οι οποίες είχαν όμως και μία ωραία διατύπωση. Που μπορούν τώρα να την πούν άλλοι σεξιστική. Μου άρεσαν οι καβγάδες, για παράδειγμα, ο καβγάς-που είχε γίνει τότε που πιάσανε τον Κωνσταντινίδη- ανάμεσα στους Κωνσταντινιδικούς και τους λοιπούς: αρχίσανε να βγαίνουν προκηρύξεις με κινέζικα τσιτάτα, που γράφανε "Όταν το δάχτυλο δείχνει το φεγγάρι, ο ηλίθιος κοιτάζει το δάχτυλο" και μετά από αυτό άρχισε διαμάχη. Να βρίζουν ο ένας τον άλλο, να πέφτει ξύλο, όχι καλαμπούρι!!! Εντάξει είχε και τα κακά του, αλλά ήταν ωραία...

Κατσαρός Στέργιος – Οικοδόμος

1) EP: Κατά τη γνώμη σου, ποια τα αίτια της πτώσης της χούντας; Πως ερμήνευσαν οι φυλακισμένοι την αμνηστία που έδωσε ο Παπαδόπουλος το '73;

ΑΠ: Τον Αύγουστο του '73 η κατάσταση είχε ηρεμήσει. Οι πρώτες κινητοποιήσεις από μαζικούς φορείς, όπως ήταν το ΠΑΚ και άλλοι, λίγο πολύ με συλλήψεις, με χτυπήματα, οδήγησαν σε μια πτώση του κινήματος. Οι βίαιες αντιδράσεις, αυτές που συνδεθήκανε με μια προσπάθεια ένοπλης αντίστασης, ουσιαστικά είχαν χτυπηθεί.

Συνεπώς, από την πλευρά του κινήματος, η δικτατορία δεν αντιμετώπιζε ένα άμεσο κίνδυνο χρονικά. Ταυτόχρονα, θέλοντας να εξευμενίσει και να αποσβήσει τις πιέσεις που δεχόταν από την Ευρώπη ή από διάφορες σοσιαλδημοκρατικές ή ανθρωπιστικές οργανώσεις, ο Παπαδόπουλος αναγκάστηκε να κάνει κάποιες παραχωρήσεις, πιστεύοντας ότι τελικά μ' αυτόν τον τρόπο οδηγεί σε μια ελεγχόμενη δημοκρατία (που ελέγχεται από το στρατό). Λίγο πολύ την πορεία αυτή την ανέτρεψε το Πολυτεχνείο. Στο Πολυτεχνείο, η τάση του Παπαδόπουλου ουσιαστικά παραμερίστηκε από τους σκληρούς χουντικούς. Οι οποίοι βλέπανε ότι μια εξελικτική πορεία οδηγεί όχι μόνο

στον παραμερισμό τους, αλλά και στο ότι κάποιοι θα πλήρωναν το πραξικόπημα με κάποιον τρόπο. Δηλαδή, το Πολυτεχνείο απέδειξε ότι οι οργανωμένες μορφές του κινήματος, οι πολιτικές του εκφράσεις, οι οργανώσεις, τα πολιτικά κόμματα, είχανε φθίνει. Ωστόσο, το μαγικό κίνημα που ξεφύτρωσε με τη Νομική και κυρίως με το Πολυτεχνείο ανέτρεψε αυτή την πορεία της εξέλιξης. Από εκεί και πέρα, το Πολυτεχνείο ήταν μια προσωρινή ήττα του μαζικού κινήματος, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ήταν και οριστική. Για τη χούντα, ο κίνδυνος μιας υποτροπής των κινητοποιήσεων υπήρχε. Επομένως, συνέχισαν τα σκληρά μέτρα του Ιωαννίδη. Αυτή η πορεία σηματοδοτούσε μια άλλη σύγκρουση, μελλοντική, αλλά αυτή την πορεία την ανέκοψε βίαια η κατάσταση του Κυπριακού. Εκεί η δικτατορία παρέδωσε τα όπλα, έπεσε σε αδράνεια. Η επιστράτευση επέδειξε, τελικά, μια κινητοποίηση του κινήματος με άλλη μορφή. Η χούντα αναγκάστηκε να στρατολογήσει κόσμο. Αυτός ο κόσμος δεν ήταν τελικά καθόλου χουντικός. Αυτός ο κόσμος είχε τελικά μια αντιδικτατορική νοοτροπία και παίρνοντας τα όπλα θα άλλαζε την κατάσταση της ισορροπίας. Τα γεγονότα στην Κύπρο ήταν η βασική αιτία της πτώσης της χούντας. Δε μιλάμε για το τι θα γινότανε τελικά αν δεν υπήρχαν αυτά τα γεγονότα, οπωσδήποτε μια καινούργια σύγκρουση θα υπήρχε. Η πτώση της χούντας οφείλεται κυρίως στα γεγονότα της Κύπρου.

2) EP: Γιατί θεωρείς ότι δεν τιμώρησε η δημοκρατία τους βασανιστές και πώς αντιμετωπίστηκαν οι δίκες από το κίνημα;

ΑΠ: Καταρχήν, λέγοντας δημοκρατία είναι σαν να εννοούμε ότι τον Ιούλη του '74 εγκαθιδρύθηκε μια κοινοβουλευτική δημοκρατία που έλεγχε όλα τα μέλη του κράτους. Δεν είναι ακριβώς έτσι. Η μεταπολίτευση έγινε σε ένα επίπεδο αρκετά υψηλό. Δηλαδή, αντικαταστήθηκαν κάποια στελέχη της χούντας. Ο βασικός κορμός των πραξικοπηματιών, ο μηχανισμός στο στρατό, στην αστυνομία, στην ασφάλεια αλλά και στο κρατικό μηχανισμό, είχε παραμείνει. Δηλαδή, λέγοντας δημοκρατία είχαμε τον Καραμανλή, τον Μαύρο και κάποιες άλλες κεντρικές προσωπικότητες, αλλά ο μηχανισμός του κράτους ήταν ο μηχανισμός της χούντας. Συνεπώς, το αποτέλεσμα αυτών των δικών ήταν αποτέλεσμα αυτών ακριβώς των πολιτικών δυνάμεων.

3) EP: Από το κίνημα υπήρχανε αντιδράσεις; Αυτό που βλέπουμε από τα πρακτικά των δικών είναι ότι προσπαθήθηκε να δοθεί ποινικός χαρακτήρας στη δική.

ΑΠ: Όχι, δεν είχαμε μεγάλη αντίδραση σε μαζικό επίπεδο, είχαμε κάποιες κινητοποιήσεις προσωπικοτήτων. Ο κόσμος δεν ενδιαφερόταν να τιμωρήσει αυτούς που κάνανε το πραξικόπημα, προσπαθούσε να χαράξει πορεία προς το μέλλον. Ακόμα και οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς πολύ λίγο ασχολήθηκαν με τη δίκη. Μόνο κάποιες προσωπικότητες και βασικά κεντρικές προσωπικότητες. Οι υπόλοιποι κλάδοι του κινήματος περισσότερο ασχολήθηκαν εκείνη την εποχή με το τι θα γίνει παρά με το τι έγινε.

4) EP: Πώς επηρέασε η νομιμοποίηση της παραδοσιακής αριστεράς την εξέλιξη του κινήματος;

ΑΠ: Είναι μια μεγάλη ιστορία και αρκετά αστεία. Για

παράδειγμα, με το πραξικόπημα έχουμε την κατάργηση της αυτονομίας των συνδικάτων, των πολιτικών κομμάτων, αυτόματη κατάργηση. Με την πτώση της χούντας έχουμε την de facto αναγνώριση των πολιτικών και συνδικαλιστικών οργανώσεων. Από κει και πέρα, ενώ το κίνημα πέρασε κατευθείαν στους διεκδικητικούς αγώνες ή σε οτιδήποτε άλλο, τα πολιτικά κόμματα της αριστεράς, το ΚΚΕ και το ΚΚΕ εσωτ., τότε προσπαθούσαν να πάρουν τη νομική έγκριση από την κυβέρνηση Καραμανλή. Πρόκειται για ένα αστείο πράγμα τελικά. Εγώ τότε ήμουν μέλος του σωματείου εργατών μπετόν αρμέ. Ενώ, τελικά, αρχίσαμε να λειτουργούμε και είχαμε τα όργανά μας, η ηγεσία ήθελε τη νομιμοποίηση από την κυβέρνηση Καραμανλή. Η νομιμοποίηση είχε κερδηθεί. Δεν είναι το ότι η νομιμοποίηση επηρέασε, αλλά η ίδια η πολιτική αυτών των κομμάτων της αριστεράς ζητούσε τη νομιμοποίηση. Δεν απαιτούνταν καμία νομιμοποίηση, είχε τη de facto αναγνώριση. Οι εφημερίδες της αριστεράς κυκλοφορούσαν, ο ριζοσπάστης κυκλοφορούσε, από κει και πέρα δεν ήταν η νομιμοποίηση που επηρέασε σε μια δεξιά στροφή τα ρεφορμιστικά αριστερά κόμματα, αλλά η ίδια η πολιτική τους. Ήταν τελικά κάτι εντελώς περιθωριακό σε σχέση με την πολιτική τους. Η πολιτική επηρεάστηκε περισσότερο από έναν κίνδυνο επαναφοράς της δικτατορίας ή της ανωμαλίας όπως το λέγαν τότε, και το δίλημμα που εκφράστηκε από το Θεοδωράκη "ή Καραμανλής ή τανκς" σε πλήρη καθαρότητα, σιωπηλά το είχαν υιοθετήσει όλοι. Γι' αυτό, τον καθένα που αντιδρούσε με αυτή την πολιτική τον θεωρούσαν σαν βασιλοχουντικό ή αναρχοχουντικό κ.λ.π. Δεν ήταν η νομιμοποίηση που επηρέασε τη πολιτική των κομμάτων αυτών προς τα δεξιά, αλλά η ίδια η πολιτική τους ήτανε χαραγμένη έτσι.

5) ΕΡ: Απεργίες, καταλήψεις, δυναμικές μορφές δράσης (όπως στη Χαλκιδική, στην ΑΕΓ, στη ΜΕΛ, στην Πίτσος κ.λ.π.). Πως συνδέεται ο χαρακτήρας των κινητοποιήσεων της περιόδου με το δυναμικό χαρακτήρα που τελικλα πήραν;

ΑΠ: Να το συνδέσουμε και με τη προηγούμενη ερώτηση. Με την πτώση της χούντας αρχίζει όλη η συσσωρευμένη καταπίεση να βγαίνει και μέσα στην εργατική τάξη και μέσα σε όλα τα καταπιεσμένα στρώματα της ελληνικής κοινωνίας εκφράζοντας χρόνια οικονομικά και δημοκρατικά αιτήματα. Μέσα στα εργοστάσια, ενώ υπήρχε κοινοβουλευτική δημοκρατία, επικρατούσε καθεστώς δικτατορίας. Και όταν λέμε δικτατορία, ούτε στα ναζιστικά στρατόπεδα δεν υπήρχε αυτό που υπήρχε στα εργοστάσια. Επομένως, τα αιτήματα ήταν και οικονομικά που χρονίζαν και κυρίως ήταν αιτήματα δημοκρατίας. Ξεχύθηκε ένα ολόκληρο ρεύμα που αγκάλιασε ολόκληρη την ελληνική κοινωνία και ειδικά την εργατική τάξη. Εκείνη την περίοδο υπήρχε μια στοιχειώδης βιομηχανία στην Ελλάδα, αρκετές επιχειρήσεις, ένα μεγάλο κομμάτι βιομηχανικών εργατών. Εκεί κυρίως άρχισαν να εκδηλώνονται οι πρώτες προσπάθειες για μια καινούρια οργανωτική μορφή που έχει σημασία και πρέπει να γίνει αντικείμενο έρευνας. Η συνδικαλιστική οργάνωση στη χώρα μας ήταν κλαδική, δηλαδή διάφορες ειδικότητες που διασπούσαν τον κόσμο του εργοστασίου. Μπαίνουν τα πρώτα σπέρματα για οργάνωση μέσα στο εργοστάσιο, ξεκινάν οι προσπάθειες για τα λεγόμενα εργοστασιακά σωματεία, για τα οποία έγινε ολόκληρη κόντρα με το ΚΚΕ. Όλη αυτή η προσπάθεια με τα εργοστασιακά σωματεία, που ήταν της ΜΕΛ, του Πίτσου, του Πεντζεντάκη και στη Χαλκιδική, ξεκίνησε είτε

από άτομα της εξωκοιν. αριστεράς είτε από κάποια μαχητικά τμήματα της εξωκοιν. αριστεράς που είχαν περάσει στο ΠΑΣΟΚ προσωρινά, είτε από κάποιους αυτόνομους προχωρημένους εργάτες. Ξεκινάει κίνημα των εργοστασιακών σωματείων. Ακριβώς τη στιγμή που φουντώνει, δεν υπήρχε απεργία που να μη προσπαθούσε να τη σπάσει η ΕΣΑΚ. Δεν θέλω να πω πως το ΚΚΕ ήταν ενάντια στις απεργίες, αλλά πίστευε ότι το κλίμα αναταραχής συνδέεται με το δίλημμα ή Καραμανλής ή τανκς, και θα οδηγούσε σε καταστάσεις ανωμαλίας. Από την πρώτη απεργία στη National Can μέχρι το '76 που τελειώνει αυτό το κίνημα έχουμε συνεχή αγώνα των οργανωμένων εργατών, με μια εκπροσώπηση αυτόνομων ατόμων που είτε άνηκαν σε οργανώσεις της άκρας αριστεράς ή ανένταχτων. Ένα ολόκληρο κίνημα που οδηγεί τη σύγκρουση μέχρι τη κορύφωση του με το νόμο 330 της Κυβέρνησης Καραμανλή. Αντιδράσαν όλοι σε αυτό το νόμο (και το ΚΚΕ και το ΠΑΣΟΚ) ο οποίος καταργήθηκε αργότερα. Το '76 οι διεκδικητικοί αγώνες παίρνουν καθαρά πολιτική μορφή, δηλαδή ότι η αντίδραση του ΣΕΒ, των αφεντικών και της κυβέρνησης ουσιαστικά προσωποειείται πολιτικά στην κυβέρνηση Καραμανλή, που εκφράζεται με το ν.330. Εκεί η σύγκρουση γίνεται πολιτική. Στις 26 του Μάη το '76 αυτή η σύγκρουση μετατρέπεται σε οδοφράγματα σε όλη την Αθήνα. Γύριζαν από το ΚΚΕ εσ. και λέγαν "τώρα να φύγετε από τα οδοφράγματα, γιατί είναι προβοκάτορες ο τάδε και ο τάδεκαι ο Κατσαρός". Πιστεύω ότι αυτό το κίνημα κορυφώνεται εκεί. Από κει και πέρα, από το '76 καταργείται ο ν.330 (πέφτει σε αδράνεια με τη κυβέρνηση Καραμανλή και μετά τη κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ καταργείται εντελώς), αλλά ταυτόχρονα το κίνημα μετά το '76 παίρνει μια καθοδική πορεία που φτάνει μέχρι την ανάδειξη του ΠΑΣΟΚ στη κυβέρνηση, όποτε επαναπαύεται εκεί. Ενώ τα εργοστασιακά σωματεία ήταν όργανο πάλης, κατέληξαν να είναι όργανο στα χέρια του ΠΑΣΟΚ και της εργοδοσίας. Γιατί δεν είναι μόνο η μορφή της οργάνωσης ενός κινήματος αλλά και το περιεχόμενο. Όσο, τελικά, υπήρχε η διάθεση μεταρρύθμισης, αγώνα και αλλαγής, είχαν ένα περιεχόμενο. Αργότερα, όταν επαναπαύθηκε ο κόσμος με το ΠΑΣΟΚ, τελικά και χτυπήθηκε. Στον αγώνα ενάντια στο ν.330 έχουμε τουλάχιστον 10.000 απολύσεις. Υπήρχαν, όμως, άνθρωποι με φάκελο και αυτό τους ακολουθούσε και από τότε δε ξαναβρήκαν δουλειά. Μια τα χτυπήματα, μια η επανάπαυση λόγω ΠΑΣΟΚ, διέλυσε αυτό το κίνημα και έχουμε την καθοδική πορεία πια.

Συμπληρωματικά σε αυτήν την ερώτηση, να αναφέρω και τις "ανορθόδοξες" μορφές αντιδράσης που εμφανίζονται εκείνη την εποχή και το γιατί. Εκείνη την εποχή άρχισε να εμφανίζεται η 17N και ο ΕΛΑ. Συνδέονται αυτά. Δεν έχω καμία δυσκολία να το πω, γιατί και στο δικαστήριο (δίκη της 17N) αναγκάστηκε στην υπεράσπιση να αναφέρω κάποια πράγματα. Δεν ξεφύτρωσαν από τον ουρανό αυτές οι αντιδράσεις. Πως συμβαίνει; Μια στοιχειώδης ανασκόπηση της ιστορίας μας δείχνει ότι κάτω από την λαϊκή πίεση έχουμε κάποιες προοδευτικές κυβερνήσεις, δήθεν προοδευτικές κυβερνήσεις, που ανακόπτονται με κάποιο μικρό ή μεγάλο πραξικόπημα. Είχαμε αυτή τη πορεία ως τότε, βλέποντας το ΠΑΣΟΚ να οδεύει προς την κυβέρνηση, οι φόβοι υπήρχαν όχι μόνο στους επαναστατικούς κύκλους του κινήματος, αλλά και στον Καραμανλή ή στον Παπανδρέου, σε όλα τα κόμματα, αλλά και στο ΚΚΕ όταν έλεγε τελικά ότι υπάρχει κίνδυνος ανωμαλίας. Η διαφορά

ήταν πως θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί ένα τυχόν αντιδραστικό πισωγύρισμα ή ένα πραξικόπημα. Εκεί υπήρχαν διάφορες απόψεις μέσα σε κάποιες πτέρυγες, έστω και ακραίες, του κινήματος, Άρχισαν να αναπτύσσονται οι απόψεις ότι μια ένοπλη κίνηση της αντίδρασης αντιμετωπίζεται μόνο με τα όπλα και ο προβληματισμός ήταν έντονος. Υπάρχουν μικρές οργανώσεις που αρχίζουν να κατευθύνονται στην προετοιμασία αυτού του πράγματος. Όμως, σε αυτόν τον κόσμο υπήρχε μια διαφορετική γραμμή. Πιστεύαμε ότι η τυχόν νίκη του ΠΑΣΟΚ θα ανακόπτονταν με ένα αντιδραστικό πραξικόπημα. Αυτό δεν έγινε, το ΠΑΣΟΚ αποδείχθηκε το κυριότερο στήριγμα του αστικού καθεστώτος, συνεπώς αυτός ο δρόμος ήταν περιττός. Η διαχωριστική γραμμή ήταν "έχουμε τα ίδια μέσα που έχει και η αντίδραση, τα χρησιμοποιούμε από τη στιγμή που τα έχουμε ή περιμένουμε να χτυπήσει η αντίδραση". Ένα μεγάλο ερώτημα. Η άποψη η δική μου είναι ότι οι περισσότερες ένοπλες συγκρούσεις ξεκινούν από επίθεση από τη μεριά της αντίδρασης. Το ίδιο έγινε στην Ισπανία όταν έπεσε η δικτατορία. Το ίδιο έγινε και στη παλιά Ρωσία- το πραξικόπημα του Λένιν δεν ήταν τίποτα άλλο, από μια απάντηση στο πραξικόπημα του Κουρνίνωφ. Δηλαδή, η διαφοροποίηση στους οπαδούς της ένοπλης πάλης της άκρας αριστεράς. Υπήρχε αυτή η διαχωριστική γραμμή που ήταν μοιραία. Περιμένουμε και προετοιμαζόμαστε, γιατί έτσι έχει γίνει στην ιστορία, δεν μπορούμε να δούμε τίποτα άλλο. Κάποιες τάσεις λέγαν ότι δεν είναι σωστό να περιμένουμε, ότι πρέπει να χτυπήσουμε πρώτοι. Σε αυτό το σκεπτικό ήταν οι άνθρωποι των ένοπλων οργανώσεων, και αυτό είπα στο δικαστήριο. Το βράδυ που βγήκε ο Σαρτζετάκης, κοιμηθήκαμε στη παρανομία. Αφού, τελικά, δεν έγινε τίποτα, καταστρέψαμε ότι είχαμε. Κάποιοι άλλοι συνέχισαν.

6) ΕΡ: Θεωρείς ότι αυτοί που συνεχίσαν είχαν επηρεαστεί από το γεγονός ότι στις δίκες των υπεύθυνων της χούντας δεν υπήρχε ουσιαστική καταδίκη; Επηρεάστηκε ο δρόμος που ακολούθησαν αυτές οι οργανώσεις;

ΑΠ: Η διάθεση να αποδοθεί δικαιοσύνη υπήρχε σαν κίνητρο, αλλά δεν ήταν το μόνο. Ήταν μια επιλογή αρκετά μελετημένη και αρκετά ψυχρή. Το ότι οι άνθρωποι που εγκατέλειψαν τις προσπάθειες της ένοπλης πάλης και πέρασαν στην πάλη του μαζικού κινήματος δικαιώθηκαν από την ιστορία, δεν σημαίνει ότι δεν θα μπορούσε να έχει υπάρξει μια άλλη εκδοχή.

Τα πράγματα εξελίχθηκαν έτσι. Αλλά σε πολλές περιπτώσεις στην ιστορία έχουμε και τα αντίθετα. Δεν μπορώ να καταδικάσω κάποιον γιατί συνέχισε. Το ΠΑΣΟΚ αποδείχθηκε το καλύτερο στήριγμα του αστικού καθεστώτος. Πού πας; Να κάνεις τι; Σε λίγο θα έχεις την αντίθεση, παρότι έχεις την έγκριση και τη συναισθηματική στήριξη των μαζών, όμως δεν έχεις τη συμπαράσταση. Δεν μπορώ να το πω αυτό, γιατί η ιστορία μπορεί να δικαίωσε αυτούς που πρότειναν την μαζική πάλη, όμως θα μπορούσαν να εξελιχθούν αλλιώς τα πράγματα. Και να συμπληρώσω ότι, το '80 ακόμα, η ΕΣΣΔ δεν είχε καταρρεύσει. Ήταν πρόσφατη η ήττα των αμερικανών στο Βιετνάμ, δεν ήταν κυρίαρχοι σε όλο τον κόσμο, ακόμα και αυτή η προοπτική δεν ήταν εντελώς έξω από την πραγματικότητα, δεν ήταν εντελώς πέταγμα στα σύννεφα, είχε μια λογική και μια ρεαλιστική βάση μέχρι το '80 - '85.

1) ΕΡ: Πως ερμήνευσαν οι φυλακισμένοι την αμνηστία που έδωσε ο Παπαδόπουλος το '73;

ΑΠ: Το 1973 έδωσε ο Παπαδόπουλος αμνηστία. Φάνηκε σαν να είναι μια γενική αμνηστία. Όλοι όσοι είχαν καταδικαστεί ή όσοι καταδιώκονταν από τη χούντα θα μπορούσαν ελεύθεροι να επιστρέψουν στην Ελλάδα ή να βγουν από την παρανομία τους. Δεν ήταν ακριβώς έτσι. Η αμνηστία δεν λειτούργησε για όλους και για όλα τα αδικήματα. Για ορισμένα αδικήματα ναι, και έτσι γυρίσαν μερικοί. Μερικοί βγήκαν από τις φυλακές. Τώρα, γιατί έδωσε η χούντα την αμνηστία; Παρ' όλο που υπήρχε χούντα, η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας μεγάλωνε, ο ελληνικός καπιταλισμός είχε έναν δυναμισμό δικό του. Ανοίγαν τον κύκλο, ανέβαιναν οι δουλειές, κυκλοφορούσε πολύ χρήμα και η οικονομία, ακόμα και η αστική, θέλει δημοκρατία. Αυτό λέει η ιστορία. Με δικτατορικά καθεστώτα η οικονομία, η καπιταλιστική οικονομία, δεν πάει μπροστά. Μάλιστα θα δεις το εξής: ότι τώρα στην Αμερική που έχει πάρει μέτρα καταπιεστικά και αντιδημοκρατικά, η οικονομία πέφτει. Η οικονομία θέλει δημοκρατία. Γιατί έπεσε στην Σταλινική Ρωσία; Με δικτατορία, η οικονομία δεν πάει μπροστά. Λοιπόν, η οικονομία έσπαγε τα όρια, πίεζε τη χούντα η οποία δεν είχε και βάση από κάτω και ζητάγε να βρει κάποια διέξοδο. Με το δημοψήφισμα κατά του βασιλιά, άρχισαν συζητήσεις για να φέρουν τον Μαρκεζίνη σαν πολιτικό παράγοντα, ο οποίος πράγματι ήταν ένας σοβαρός πολιτικός παράγοντας της αστικής τάξης και ίσως ο καλύτερος μετά τον εμφύλιο πόλεμο από την άποψη την αστική. Τα μέτρα του τα οικονομικά μέχρι σήμερα ισχύουν. Αντιμετωπίστηκε, όμως, σαν ψέμμα. Δεν τους μέρδεψε αυτή η κίνηση από πλευράς Παπαδόπουλου. Επωφεληθήκαν να βγούνε έξω, βέβαια με πάσα επιφύλαξη, γιατί παρακολουθούνταν όλοι. Συνεχίζονταν η ομηρία για όλη την Ελλάδα. Άλλοι δεν ήρθαν από το εξωτερικό γιατί δεν εμπιστευόντουσαν. Και εγώ δεν γύρισα γιατί μου είπε τότε ο ίδιος ο εισαγγελέας: "Τι θέλετε τώρα; Καθίστε εκεί που κάθεστε". Όμως, αυτό σηματοδότησε και την έκρηξη τη φοιτητική, την πρώτη της νομικής και άρχισαν και σπάγαν τα όρια. Έπειτα, να ξέρετε, η χούντα δεν είχε οπαδούς, είχε ελάχιστα πρόσωπα τα οποία τα χρησιμοποιούσε σαν καταδότες, δεν είχε μια μαζική βάση.

2) ΕΡ: Κατά τη γνώμη σου, ποιά τα αίτια της πτώσης τη χούντας; Δηλαδή, γίναν πολλοί αγώνες, χύθηκε πολύ αίμα αγωνιστών, κλειστήκαν στις φυλακές, γίναν διάφορα γεγονότα αντίστασης, ακόμα από μια περίοδο και μετά καθημερινά γεγονότα ενάντια στη χούντα. Αλλά, εντέλει, γίνεται το Κυπριακό και πέφτει η χούντα.

ΑΠ: Η πτώση της χούντας είχε προετοιμαστεί από πιο πριν. Δεν είναι μόνο οι αγωνιστικές εκδηλώσεις που μπορούν να διώξουν τη χούντα εάν δεν είναι μια αντικειμενική κατάσταση. Και όπως σας είπα, προετοιμάζονταν αυτό, δηλαδή η χούντα δεν μπορούσε πλέον να διαχειριστεί μια οικονομία η οποία μεγάλωνε. Στυλοβάτες δεν είχαν, και αυτούς που είχαν ως διανοούμενους και οικονομολόγους, ήταν δεύτερης τάξης. Μάλιστα, τότε, ο Γεωργαλάς, ο ιδεολογικός εκπρόσωπος της χούντας είχε δηλώσει το εξής όταν τον ρωτήσαν "Πότε θα 'ρθει η δημοκρατία στην

Ελλάδα; "Μόλις πιάσουμε τα 1200 \$ κατά κεφαλή". Αυτός καταλάβαινε ότι όσο ανέβαινε το επίπεδο δεν μπορούσε να κρατηθεί αυτό το πράγμα. Λοιπόν, προετοιμαζόταν η πτώση της χούντας και, μάλιστα, γίνονταν πάρα πολλές συζητήσεις ανάμεσα στους αστικούς κύκλους και σε επαφή με τους χουνταίους, για το πώς θα γίνει η μετάβαση ομαλά. Χωρίς οι αγωνιστές από κάτω, οι οποίοι να το θεωρούσαν ότι είναι δικιά τους επιτυχία η πτώση της χούντας, να πάρουνε φόρα. Και επειδή ο πληθυσμός ήταν ευνοϊκός προς τους αγωνιστές, να μην υπάρξουν περισσότερες εξελίξεις τις οποίες δεν τις θέλαν. Τότε, ο αστός πολιτικός Αβέρωφ χρησιμοποιήθηκε ως γεφυροποιός ανάμεσα στην παλιά αστική πολιτική τάξη και την χούντα, να πέσει δηλαδή στα μαλακά. Επάνω εκεί, όμως, ήρθε το γεγονός του Πολυτεχνείου βέβαια που ήταν ένα εκρηκτικό γεγονός και έδειχνε τις διαθέσεις του κόσμου. Κράτησε 3 μέρες, χιλιάδες άνθρωποι. Αλλά, προπαντός, το αγκάλιαζε η μεγάλη πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Δεν το αποδοκίμασαν και παρ' όλο που πολλά παιδιά ήταν στην παρανομία τότε και κυνηγιόντουσαν, βρήκαν αγκαλιά στον ελληνικό λαό. Και αυτοί από τις πληροφορίες τους, αλλά και παλιοί πολιτικοί, καταλάβαιναν ότι εδώ δεν γίνεται άλλο, εάν δεν την ρίξουμε την χούντα και αν δεν συμφωνήσουν να πέσουν ομαλά μπορεί να έχουν κάποια έκρηξη που να μας παρασύρει όλους και να μην συμφέρει κανέναν. Και να μην βρίσκεις κανέναν πια. Υπήρχε αυτή η δυνατότητα. Και θα σας εξηγήσω ένα γεγονός όπου επάνω εκεί έρχεται και το πρόβλημα της Κύπρου: οι χουνταίοι με την ΕΟΚΑ Β', η οποία ήταν φασιστική, δεξιά, ήταν εναντίον του Μακάριου. Και όχι μόνο ήταν εναντίον του Μακάριου αλλά θεωρούσαν ότι αυτός ήταν φιλοσοβιετικός και είχε περισσότερες σχέσεις με τον τρίτο κόσμο. Ήταν η πολιτική των Αμερικάνων, η οποία συμφωνούσε στο ότι έπρεπε να ξεκαθαρίσουν στη Μέση Ανατολή. Ο Μακάριος τους ήταν εμπόδιο στο να έχουν υποχείριο την Τουρκία. Έβαλαν, λοιπόν, τους αξιωματικούς που είχαν εκεί, και όλο το στρατιωτικό σώμα. Κυρίως η πτέρυγα του Ιωαννίδη (γιατί είχαν διώξει τον Παπαδόπουλο εν τω μεταξύ) να κάνει το πραξικόπημα εναντίον του Μακάριου. Κυνήγαγαν τον Μακάριο, δεν τον πιάσανε τότε, κατάφερε και διέφυγε ο παπάς και εκεί βρήκαν την ευκαιρία να σφάξουν Τούρκους. Και πράγματι αυτοί οι χουνταίοι σκοτώναν Τούρκους εκεί πέρα και αριστερούς, ότι θέλανε, έτσι ώστε επέμβηκε ο Τουρκικός στρατός να σώσει την δημοκρατία, όπως είπαν. Προσέξτε, όχι να σώσει τους Τούρκους, να σώσει τη κυπριακή δημοκρατία. Και μέχρι σήμερα αυτό είναι το επιχείρημα, ότι ο τουρκικός στρατός επενέβη και έσωσε τη κυπριακή δημοκρατία η οποία απειλήτο από την χούντα της Ελλάδας. Τότε, όμως, αυτό ήταν συγκλονιστικό για την Ελλάδα. Η χούντα απεδείχθη μάλιστα ότι, ενώ ήταν στρατιωτική επί 7 χρόνια, είχε διαλύσει τον στρατό, δεν είχε ούτε σφαίρες. Τα είχανε πουλήσει όλα, τέτοιοι απατεώνες ήταν. Και βέβαια, γίνεται αυτός ο συγκλονισμός, αρχίζουν οι διαμαρτυρίες εδώ εναντίον της χούντας ανοιχτά πια. Και συμβαίνει το εξής πράγμα, το οποίο δεν είναι άγνωστο αλλά δεν θέλουν να το εμφανίζουν. Κάποια στιγμή, πρέπει να ήταν 22 ή 23 Ιουλίου (στις 24 έπεσε η χούντα) ο κόσμος, ακούγοντας τα κυπριακά, την ήττα κάτω και ότι προχωράν οι Τούρκοι και δεν αντιδράει η ελληνική κυβέρνηση, ούτε η αεροπορία πάει, ούτε ο στόλος πάει, αρχίζει από τις γειτονιές της Αθήνας να κατεβαίνει προς το κέντρο. Είναι μια κίνηση μαζών αυτή που δεν μπορείς να την εξηγήσεις, δεν υπάρχει καμιά καθοδήγηση εκείνη τη στιγμή, απλά κατεβαίνεις προς το κέντρο της Αθήνας.

Συνηθισμένοι ότι κατέβηκαν στο κέντρο της Αθήνας με τα γεγονότα του Πολυτεχνείου το 1973, βρρίσκουν ξανά τον ίδιο τρόπο να κατέβουν. Διότι όταν έγινε το Πολυτεχνείο υπήρξαν και πάρα πολλές διαδηλώσεις έξω από το Πολυτεχνείο, πήγαν να καταλάβουν Νομαρχίες, Υπουργεία. Ήταν μια μεγάλη κινητοποίηση που άρχισε να κατεβαίνει κόσμος προς τη πόλη. Καταλάβαιναν οι υπηρεσίες ότι εδώ, εάν συγκεντρωθούν εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι στο κέντρο της Αθήνας, η κατάσταση θα γίνει εκρηκτική και ανεξέλεγκτη. Τότε, λοιπόν, βάλαν όλα τα ραδιόφωνα να πούνε ότι η Ελλάς βρίσκεται σε πόλεμο και καλούνται να παρουσιαστούν στρατεύσιμοι από ηλικίας 21 ετών μέχρι 50. Δεν ήταν καν γενική επιστράτευση. Σε καμιά γενική επιστράτευση δεν υπάρχουν τόσες πολλές κλάσεις. Όταν έγινε πόλεμος το 1940 η υποδοχή του στρατού δεν μπορούσε να δεχτεί 20 κλάσεις, τρεις-τρεις ή τέσσερις-τέσσερις καλέσαν, και αφού πέρασε μια βδομάδα και τις είχαν απορροφήσει, τότε καλέσαν τους υπόλοιπους. Καλέσαν, λοιπόν, 20 ηλικίες, 25 ηλικίες, μόνο και μόνο για να διαλυθεί η διαδήλωση. Και πράγματι αυτό συνέβη, τα ραδιόφωνα, όλα τα τρανζίστορ μεταδίδανε γενική επιστράτευση: "αύριο θα παρουσιασθείτε στο σημείο που σας λέει το φύλλο πορείας σας". Έτσι, ο καθένας γύριζε πίσω στο σπίτι του να χαιρετήσει την οικογενειά του, να πάει στη τράπεζα να πάρει λεφτά για να τακτοποιήσει τη δουλειά του και τις υποθέσεις του, για να φύγει το επόμενο πρωί. Έτσι, διαλύθηκε αυτή η μεγάλη διαδήλωση, η οποία κανείς δεν ήξερε που θα κατέληγε. Αυτό ήταν και το μεγάλο επιχείρημα για τους χουνταίους: "Φευγάτε γιατί αλλιώς χάνεται όλη η υπόθεση". Ο πρόεδρος Γκουζίκης πέρασε με το μέρος των πολιτικών. Με τον Αβέρωφ συνεννοήθηκαν ότι πρέπει να γίνει μια αλλαγή. Εκεί είχε γίνει και κάτι άλλο μέσα στην αστική τάξη, έγινε μια συγκέντρωση των πολιτικών αρχηγών. Η πρώτη συμφωνία ήταν ότι από το πρωί να γίνει πρωθυπουργός ο Παναγιώτης ο Κανελλόπουλος. Ήταν μια ιδιαίτερη προσωπικότητα ο Κανελλόπουλος, ο οποίος ξεκίνησε από τα δεξιά. Όταν έγινε το πραξικόπημα ήταν πρωθυπουργός και μπήκανε στο σπίτι του και πλακώσαν στο ξύλο αυτόν και τη γυναίκα του. Με τις πυτζάμες τους συλλάβαν. Γι' αυτό ο Κανελλόπουλος γύρισε ανάποδα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, εναντίον της δικτατορίας με συνεχείς δηλώσεις. Δεν μπορούσαν να τον θίξουν βέβαια, ένας παλιός τέτοιος πολιτικός, καθηγητής, διανοούμενος, μεγάλος την αστική τάξη. Ο Κανελλόπουλος είχε φτάσει σε σημείο να πηγαίνει στις δίκες των αναρχικών, των βομβιστών ας πούμε, και να δηλώνει μάρτυρας υπερασπίσεως. Λέγοντας ο πρόεδρος: "Κύριε Κανελλόπουλε, ένας άνθρωπος που προέρχεστε από την οικογένεια Γούναρη, που έχετε μια συντηρητική καταγωγή, πως εσείς υπερασπίζεστε αυτούς τους βομβιστές εδώ;", αυτός έλεγε: "Διότι αυτή είναι η νομιμότης, αυτοί υπερασπίζονται το σύνταγμα της Ελλάδος και οι παράνομοι είσαστε εσείς γιατί το καταργήσατε". Αυτή ήταν η επιχειρηματολογία του. Σας το λέω για να καταλάβετε τι στροφές είχε πάρει το μυαλό του Κανελλόπουλου. Όταν λοιπόν, οι πολιτευτές συγκεντρώνονται για να καλέσουν τον Κανελλόπουλο, ο Αβέρωφ και μερικοί άλλοι δεν ξέρουν, τους νοιάζει που θα καταλήξει, γιατί αυτός είχε πάει στην άκρη της δημοκρατίας, ας πούμε με τα λόγια του. Τότε, λοιπόν, στη διάρκεια της ημέρας, ενώ περίμεναν να γίνει αυτός ο πρόεδρος, συνεννοήθηκαν με τον Καραμανλή στο εξωτερικό και ανακοινώσαν ότι πρόεδρος της μεταβατικής κυβέρνησης θα είναι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Ο

οποίος και δέχτηκε, βέβαια. Ήρθε στην Ελλάδα στα γεγονότα στις 24 Ιουλίου.

3) ΕΡ: Πως κρίνεις το ότι η δημοκρατία δεν τιμώρησε τους βασανιστές; Πως αντιμετωπίστηκαν οι δίκες από το κίνημα;

ΑΠ: Δεν είναι και αυτό τελείως σωστό, γιατί τιμωρήθηκαν. Καταρχήν, έγινε η μεγάλη δίκη των πρωταίτιων, αλλά περάσαν μήνες για να γίνει, διότι υπήρχε ο εφιάλτης ενός καινούριου πραξικοπήματος. Ο στρατός δεν ήταν σίγουρος ακόμα, δεν είχαν βρει τους αξιωματικούς εκείνους που θα τοποθετούσαν, και μέχρι να γίνουν αυτές οι αλλαγές φοβόντουσαν ακόμα και τον Ιωαννίδη και όλη τη χούντα, η οποία είχε τα παρακλάδια της μέσα σε ολόκληρο το στρατό. Ο Καραμανλής ο ίδιος κοιμόταν κάθε βράδυ σε άλλο μέρος, οι πολιτευτές και αυτοί φοβόντουσαν τους χουνταίους. Έτσι, λοιπόν, σταθεροποιήθηκε λιγάκι το καθεστώς με τον Καραμανλή, δηλαδή έγινε η πρώτη ψηφοφορία στις 17 Νοέμβρη του 1974. Βγήκε η Βουλή και η καινούρια κυβέρνηση η οποία ήταν από όλα τα κόμματα εκτός από την αριστερά. Μετά έγινε το δημοψήφισμα και διώξαν τον βασιλιά. Καθάρισαν και με αυτή την ιστορία. Πράγμα το οποίο το υποστήριξε, έμμεσα βέβαια, και ο Καραμανλής και γι' αυτό και ο βασιλιάς έφυγε με το 70%, γιατί χωρίς την έγκριση του δεν θα έφευγε. Μετά συνέλαβαν τους πρωταίτιους της χούντας και έγινε η πρώτη μεγάλη δίκη στην οποία καταδικάστηκαν οι τρεις σε θάνατο, όπως θα έχετε ακούσει. Ο Καραμανλής, όμως, είχε εκπαιδευτεί διαφορετικά. Δεν ήταν ο Καραμανλής του πριν του '63. Στο Παρίσι είχε τις συνδέσεις του με το καθεστώς του Ντε Γκολ και στις συνδέσεις αυτές είχε εκπαιδευτεί όταν θα επιστρέψει να είναι ένα άλλου είδους πολιτικού. Λοιπόν, το επιχείρημα ήταν το εξής: "Εάν εμείς σκοτώσουμε και ανοίξουμε αίμα, το χάσμα θα είναι μεγάλο μετά και δεν θα κλείσει ποτέ". Είχαν ως παράδειγμα τον τουφεκισμό των έξι του 1922, λόγω του οποίου το χάσμα δεν έκλεινε ποτέ μεταξύ της δεξιάς και των βενιζελικών και βασιλικών. Ο ίδιος τέτοιο πράγμα δεν ήθελε να κάνει. Γι' αυτό είπε ότι αυτές οι καταδίκες δεν θα γίνουν αλλά θα ισχύσει ισόβια κάθειρξη. Είπε μάλιστα το εξής, επειδή πολλοί έλεγαν ότι τα ισόβια κάποια στιγμή γίνονται 15, 20 χρόνια και θα βγούν.: "Όχι. Στην περίπτωση αυτή, όταν λέμε ισόβια θα είναι ισόβια" και πράγματι έμειναν φυλακή μέχρι το τέλος. Ο κόσμος το αντιμετώπισε με κάποια ικανοποίηση αλλά και αγανάκτηση, γιατί περίμενε ότι οι πρωταίτιοι θα τουφεκιστούν ή θα έχουν περισσότερες ποινές. Ήταν απογοήτευση αυτό το πράγμα για τον πολύ τον κόσμο. Δηλαδή, να κάνουν πραξικόπημα, να υποστεί τέτοια η Ελλάδα και αυτοί να είναι μέσα στη φυλακή; Διότι δεν πίστευε κανείς ότι τα ισόβια θα είναι ισόβια, αλλά ίσα 5 με 10 χρόνια.

ΕΡ: Πέρα από τους πρωταίτιους, κυρίως όταν λέμε ατιμωρησία εννοούμε ότι ο κύριος κορμός, αυτοί που απάρτιζαν το μηχανισμό, δεν ακουμπήθηκαν.

ΑΠ: Κοίταξε, αυτό ήταν εσκεμμένο. Ακουμπώντας αυτούς τους μηχανισμούς ακουμπάς χιλιάδες αξιωματικούς χιλιάδες υπαλλήλους, χιλιάδες καθηγητές. Δεν θέλαν σε καμία περίπτωση να φέρουν τέτοιου είδους αναταραχή. Διότι αν αρχίζεις να συλλαμβάνεις όλους αυτούς και να τους διώχνεις, ποιους θα φέρεις από κάτω; Ποιά θα είναι αυτή η βάση; Την ελέγχεις; Δεν ελέγχεις τίποτα. Γι' αυτό τιμώρησαν τους πρωταίτιους και μετά έγινε η δίκη των

βασανιστών, αλλά δεν προχώρησαν παρακάτω. Κάποια στιγμή μάλιστα βγήκε μια νομική φόρμουλα ότι ήταν στιγμιαίο το αδίκημα και σταμάτησαν οι διώσεις. Υπήρξαν, βέβαια, και μερικές μεμονωμένες καταγγελίες και καταδιώσεις. Από επώνυμες καταγγελίες, δηλαδή. Πήγαινες και έλεγες "αυτός με έβαλε φυλακή, αυτός μου έκανε αυτό" αλλά δεν έγινε γενικό αυτό και τελικά πέρασε έτσι. Υπολόγιζε το καθεστώς του Καραμανλή, πράγμα το οποίο και έγινε δηλαδή, ότι σιγά σιγά θα φεύγουν αυτοί και θα έρχονται ελεγχόμενοι στα σώματα ασφαλείας και στο στρατό. Άνθρωποι οι οποίοι θα έχουν δείξει πειθαρχεία προς τη κυβέρνηση και προς το καθεστώς.

4) ΕΡ: Πόσο, κατά τη γνώμη σου, επηρέασε η νομιμοποίηση της παραδοσιακής αριστεράς την εξέλιξη του κινήματος;

ΑΠ: Αυτό ήταν κάτι το αναπάντεχο για την αριστερά. Ο Καραμανλής από την ημέρα που ερχόταν, ακόμα και από το αεροπλάνο, εξέδιδε μέτρα τα οποία θα τα έκανε και μάλιστα όχι νόμιμα, δηλαδή περιμένοντας τις νόμιμες διαδικασίες, να βγουν διατάγματα νόμοι κ.τ.λ., αλλά αμέσως. Ήταν κάτι το εκπληκτικό για την Ελλάδα διότι αυτή τη στιγμή ανοίγουν όλες οι φυλακές και βγαίνουν όλοι οι φυλακισμένοι που ήταν μέσα για πολιτικά αδικήματα. Δεύτερον, από το αεροπλάνο ακόμα δήλωσε ότι νομιμοποιείται το κομμουνιστικό κόμμα και οι οργανώσεις της αριστεράς. Αυτό επηρέασε την εξέλιξη των οργανώσεων και του κόσμου που ήταν στο κόμμα, διότι ήταν κάτι το αναπάντεχο. Όλοι περίμεναν ότι θα 'ρθει ο παλιός Καραμανλής, ο οποίος θα είναι ελεγχόμενος και η συμπεριφορά των αριστερών θα είναι και αυτή ελεγχόμενη. Αυτό που συνέβη μετά τις 24 Ιουλίου ήταν αυτή η έκρηξη, τα κόμματα, οι οργανώσεις, οι σημαίες οι κόκκινες κ.τ.λ.. Δεν περίμενε κανένας ότι αυτό θα ήταν δυνατόν να γίνει. Τότε, αρχίζει αυτή η δημοκρατία την οποία έχουμε σήμερα, αλλά και αυτή δεν άγγιζε τη βάση της κοινωνίας, τη συνοικία, το χωριό, το εργοστάσιο, όπου η αστυνομία με τις συνδέσεις της, παρ' όλο το τι έλεγε η κυβέρνηση, εξακολουθούσε να θέλει να γίνονται τα ίδια: "Εμείς από κάτω θα έχουμε τα κλειδιά εδώ πέρα!". Τότε παρουσιάστηκε το θέμα των επιτροπών πρωτοβουλίας, οι οποίες εφαρμόσαν την νομιμότητα, την έκαναν πράξη, χτυπώντας το τσαμπουκά της δεξιάς, τον παραδοσιακό χαφιεδισμό μέσα στις γειτονιές, στα εργοστάσια, στα χωριά ακόμα. Η αριστερά, η παραδοσιακή δηλαδή, η οποία χωριζόταν σε δύο παρατάξεις του εσωτερικού και του εξωτερικού, δέχτηκε τη νομιμοποίηση σαν μια φοβερή ανάσα. Ύστερα από τόσα χρόνια παρανομία να βρίσκεσαι στη νομιμότητα, να πας να παίρνεις εφημερίδα. Δεν είχαν ποτέ προοπτική μιας ευρύτερης δημοκρατίας στη βάση. Πάντα ήταν ελεγχόμενοι από τις αστικές κυβερνήσεις, ελεγχόμενοι από αυτούς που θα έπαιρναν την εξουσία.

5) ΕΡ: Πότε ορίζεται, κατά τη γνώμη σου, το τέλος του κινήματος που αναπτύχθηκε τα πρώτα χρόνια μετά τη πτώση της χούντας;

ΑΠ: Κατά τη γνώμη μου, το '80 είναι αυτό το τέλος. Μετά τη πτώση της χούντας, εκτός από τη πολιτική έκρηξη, κυρίως έχουμε μια κοινωνική έκρηξη. Η εργατική τάξη, οι εργάτες, αυτοί είχαν καταπιεστεί επί χούντας. Η εργατική τάξη αρχίζει να λειτουργεί για πρώτη φορά. Τα σωματεία αρχίζουν να λειτουργούν για πρώτη φορά δημοκρατικά. Όμως, για να γίνει η αλλαγή μέσα στην εργατική τάξη

περάσανε τρία με τέσσερα χρόνια. Είχαν φύγει οι παλιοί χουνταίοι συνδικαλιστές, αλλά είχαν μπει συνδικαλιστές της Νέας Δημοκρατίας οι οποίοι εμπόδιζαν την ελεύθερη έκφραση του συνδικαλιστικού κινήματος. Πέρασαν τρία με τέσσερα χρόνια για να γίνει αυτό, με πολλές μάχες από τα κάτω, με εκλογές από τα σωματεία για να βγουν οι καινούριες παρατάξεις, οι οποίες ούτε καν υπήρχαν τότε. Να φανταστείτε, η ΠΑΣΚΕ, που σήμερα κυριαρχεί στο συνδικαλιστικό κίνημα, δεν υπήρχε τότε και οι παρατάξεις ακόμα των δύο κομμουνιστικών κομμάτων ήταν και αυτές σκόρπιες. Υπήρχαν μερικές ομάδες στο διάστημα της χούντας, αλλά ύστερα από 7 χρόνια παρανομίας είχαν χάσει την εθνική σύνδεση και, εν τω μεταξύ, με όσα είχαν συμβεί, είχε βγει ένα καινούριο προλεταριάτο για δύο λόγους: ηλικιακά είχαν περάσει 7 χρόνια, αλλά και η οικονομία είχε διευρυνθεί τόσο ώστε ήρθαν καινούριοι άνθρωποι στην οικονομία, οι οποίοι δεν είχαν περάσει ποτέ από τα συνδικάτα. Ερχόντουσαν από τις αγροτικές τάξεις, ερχόντουσαν από το εξωτερικό, επιστροφή των μεταναστών που ήταν η βάση της ελληνικής κοινωνίας. Έπρεπε να το αξιοποιήσουν τα συνδικάτα. Όμως τα αιτήματα μέναν, διότι η μεν αστική τάξη είχε κάνει πολλά κέρδη στο διάστημα της χούντας, αλλά και τα χρόνια μετά, ενώ η εργατική τάξη δεν είχε πάλι το ανάλογο μερίδιο. Έτσι, λοιπόν, και με την έκφραση της δημοκρατίας που υπήρχε, ενώ πριν υπήρχαν αστυνομικές καταδιώξεις, ξέσπασαν απέραντες απεργίες. Πάρα πολλές απεργίες ομοσπονδιακές και γενικές ακόμα, οι οποίες βελτίωσαν το επίπεδο των εργαζομένων. Όταν άρχισαν να νομιμοποιούνται τα νέα καταστατικά μπήκαν τα συνδικάτα σε μια σειρά, άρχισαν τα συνέδρια και ο κόσμος άντεχε στην κινητοποίηση ορισμένων χρόνων. Πάντα, δηλαδή, αν κανείς σκέφτεται με τα μέτρα του κινήματος, να ξέρει ότι η δραστηριότητα και του πιο μεγάλου μαζικού κινήματος αντέχει για δύο τρία χρόνια το πολύ, μετά κουράζεται και οπισθοχωρεί. Κάθε μέρα θα ήμασταν στην απεργία, κάθε μέρα θα φωνάζουμε, μετά θα λέμε εντάξει, μετά θα λέμε τι έγινε. Ένας χρόνος, δύο χρόνια, όμως μετά δεν υπήρξε πολιτική έκφραση πλέον της ανόδου του κινήματος, άρχισε να υποχωρεί ο καθένας. Έτσι, ήρθε το ΠΑΣΟΚ για να εκφράσει αυτά νομίμως. Εν τω μεταξύ, το ΠΑΣΟΚ είχε μεταλλαχθεί, δεν ήταν το ΠΑΣΟΚ του '74. Το ΠΑΣΟΚ του '81 είχε γνωριστεί με την αστική τάξη και συνταυτιστεί. Είχε υποχωρήσει από τις αρχικές του σοσιαλιστικές θέσεις. Είχε, βέβαια, το κύρος των παλαιών ιδεών που είχε σκορπίσει το 1974, αλλά δεν ήταν πλέον το ίδιο. Είχε δώσει τις εγγυήσεις του, διότι στις δευτερές εκλογές πήρε 25% και βέβαια περισσότερους βουλευτές. Ήρθε σε σύνδεση και με την κυριαρχούσα τάξη, έδωσε τις εγγυήσεις που θα μπορούσε χωρίς μεγάλες συνέπειες να ποδηγετήσει τον ελληνικό λαό και να εφαρμόσει αυτό το πρόγραμμα το 1981. Αυτό δεν έγινε, βέβαια, αντιληπτό από όλη τη βάση του ΠΑΣΟΚ η οποία νόμιζε, ακόμα και μέχρι σήμερα, ότι υπάρχουν αυτά τα υποδείγματα, ότι υπάρχει ο σοσιαλισμός: "Καλά, ας λένε οι κυβερνήσεις, εμείς κάνουμε το δικό μας". Για αυτό πολλές φορές υπάρχουν εκρήξεις, τέτοιες, όπως ήταν το 2001 με τις συνδικαλιστικές απεργίες και διαδηλώσεις, που ενώ επικεφαλής ήταν η ΠΑΣΚΕ εναντιώθηκε απέναντι στην κυβέρνηση. Γιατί από κάτω ο κόσμος κατέβαινε και θυμόταν, και θυμάται ακόμα τις μεγάλες κινητοποιήσεις. Τελειώνοντας, θα ήθελα να πω ότι παρ' όλο που έχουν περάσει 30 χρόνια ουσιαστικά, ο ελληνικός λαός δεν έχει ηττηθεί, ούτε το εργατικό κίνημα έχει ηττηθεί. Όλα αυτά υποβόσκουν, και το ξέρουν οι άλλοι

ότι δεν μπορούν να παίζουν, πάνε σε ένα ορισμένο σημείο και μετά οπισθοχωρούν κατά κάποιο τρόπο. Δεν ήμασταν σε καμία περίπτωση στην κατάσταση που ήταν πριν το 1967. Η ελληνική κοινωνία, η ελληνική εργατική τάξη δεν είναι στην κατάσταση του 1967, η οποία ήταν ελεγχόμενη.

Μανιός Νίκος – Μέλος της 28ης Οκτώβρη

1) ΕΡ: Θα θέλαμε να μας μιλήσεις για την αμνηστία του Παπαδόπουλου, για το πως την αντιληφθήκατε εσείς εκείνη την εποχή.

ΑΠ: Η αμνηστία του Παπαδόπουλου για εμάς που ήμασταν φυλακή, για ορισμένους τέλος πάντων, ήταν αναμενόμενη όσο κι αν αυτό ακούγεται παράξενο. Διότι εκτιμούσαμε ότι αυτό το καθεστώς της χούντας, όπως ήταν δομημένο μέσα στον ευρωπαϊκό χώρο δεν είχε πολλά χρόνια μπροστά του. Δεν ήταν μια χούντα σε μια χώρα όπου τα πράγματα ήταν ευνοϊκά. Υπήρχε, βέβαια, στο νότιο άξονα της Ευρώπης η Πορτογαλία και η Ισπανία, αλλά δεν είναι τυχαίο ότι στην Πορτογαλία συμπίπτει χρονικά η πτώση της χούντας της με την πτώση της ελληνικής. Βέβαια, δεν είχε καμία σχέση με το πολύ πρόχειρο καθεστώς του Παπαδόπουλου, ένα καθεστώς που μετά την τέλεση γεγονότων όπως το κυπριακό και άλλα, δεν ήταν δυνατόν να σταθεί πλέον στην Ελλάδα. Αφού, λοιπόν, οι συνταγματάρχες τα ήξεραν αυτά τα γεγονότα και τα προγραμματίζαν προσπαθούσαν με κινήσεις σαν την αμνηστία να εξαγνίσουν το πρόσωπό τους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το καλοκαίρι που δίνεται η αμνηστία, μέσα στη φυλακή έβαζα στοίχημα με τον σύντροφο τον Γιάννη Φελέκη που ήμασταν μαζί στο Κορυδαλλό ότι σε 45 ημέρες θα είμαστε έξω. Βέβαια, αυτός με κατηγορούσε για "μικροαστική" ανυπομονησία. Σε λιγότερο όμως από 25 ημέρες τελικά βγήκαμε. Το ίδιο έγινε και στην εξορία στη Γυάρο όπου πάλι είμαι με τον Γιάννη, ο οποίος για μένα είναι μια εξαιρετική μορφή μέσα στο κίνημα, όπου πάλι μου έλεγε ότι θα σαπίσουν τα κοκαλάκια μας μέσα στην φυλακή. Και πάλι όμως βγήκαμε. Βέβαια, δεν ήταν δική μου σοφία, ήταν πια φανερό. Ακόμη και οι αστοί πολιτικοί που αντιστέκονταν στη χούντα όπως ο Γιώργος ο Μαύρος, έλεγε ότι δεν μπορεί καμία κυβέρνηση να αντέξει και να λύσει το πρόβλημα της υφαλοκρηπίδας με τους Τούρκους. Ένας όρος, η υφαλοκρηπίδα, που έμπαινε για πρώτη φορά και αμφιβάλλω αν κάποια από τα κόμματα της αριστεράς ήξεραν ότι υπήρχε αυτό το πρόβλημα. Οι αστοί όμως ήξεραν, διότι αυτοί έχουν άλλη σχέση με την άσκηση της εξουσίας. Η αστική τάξη, λοιπόν, ήξερε ότι εκεί υπάρχει αντιπαράθεση και δεν θα μπορούσε να ξεπεραστεί με μια κυβέρνηση χούντας. Η τελευταία μπορούσε να κάνει το πραξικόπημα, να ρίξει ή όχι τον Μακάριο και μετά, τελεία και παύλα. Από εκεί και πέρα έπρεπε να αναλάβουν οι αστοί.

Έτσι, λοιπόν, η χούντα ήταν αναμενόμενο ότι θα έπεφτε. Ένα καθεστώς που είναι στα τελευταία του και το βλέπει, έχει δύο βασικές επιλογές. Ή θα προσπαθήσει να το παίξει φιλελευθεροποίηση ή θα σκληρύνει. Στην ευρωπαϊκή, όμως, ένταξη της Ελλάδας δεν θα μπορούσε ένα καθεστώς να αιματοκυλήσει τον κόσμο για να επιβληθεί ή να επιβάλλει έναν πόλεμο με τους Τούρκους. Επομένως μοιραία κατέρρευσε. Κι εδώ είναι το κομβικό σημείο των

εξελίξεων. Ότι δεν την ανατρέψαμε. Βεβαίως και δεν την ήθελε ο λαός, βεβαίως και την αντιπαλέψαμε, αλλά δεν την ανατρέψαμε, αποχώρησε, κατέρρευσε. Και αυτή η διαδικασία αφήνει παρακαταθήκες.

Επιγραμματικά, θά 'λεγε κανείς ότι δεν είναι τυχαίο ότι στον Κορυδαλλό, που ήταν κλεισμένη η ηγεσία του αριστερού κινήματος όλων των τάσεων, είχαν χωριστεί κατά κάποιο τρόπο σε δύο ομάδες. Στους "κοκκινόκωλους" που πίστευαν ότι η χούντα δεν πέφτει και στους "ξεμπούκες", οι οποίοι εκτιμούσαν πολιτικά ότι αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να πάει άλλο πέρα ενός εξαμήνου ή χρόνου. Ιδίως μετά την εξαγγελία του δημοψηφίσματος ήταν σαφές ότι δεν μπορεί, μετά το δημοψήφισμα που θα έβγαζε πρόεδρο, να συνεχίσει αυτή η κατάσταση. Έπρεπε μετά από αυτό να υπάρξει δημοκρατία, έστω εικονική. Δημοκρατία, όμως, με τόσους κρατούμενους στις φυλακές και πολύ περισσότερους στην εξορία δεν γινόταν. Ήταν σαφές ότι προς τα κεί πήγαιναν τα πράγματα .

2) ΕΡ: Γιατί δεν τιμώρησε η δημοκρατία τους βασανιστές, πως αντιμετώπισε το κίνημα τις δίκες που διεξάγονται το '75, και, όσον αφορά την γέννηση των ένοπλων οργανώσεων, κατά πόσο έπαιξε ρόλο η ατιμωρησία στην γέννησή τους;

ΑΠ: Ας τα δούμε λίγο ξεχωριστά αυτά τα πράγματα. Πρώτον, η δημοκρατία δεν τιμώρησε, διότι υπάρχει βέβαια το ρητό ότι η δημοκρατία δεν τιμωρεί, δεν εκδικείται. Δεν ξέρω κατά πόσο αυτό ισχύει ή όχι. Εκείνο που είναι σίγουρο είναι ότι η δημοκρατία δεν πήρε τη ρεβάνς. Νίκησε, μεν, με την έννοια ότι θεσμικά άρχισε να λειτουργεί ένα άλλο σύστημα, αλλά δεν ανέτρεψε τη χούντα. Όταν ανατρέπεις υπάρχει ένα συμβόλαιο πια, μια συνθήκη. Του ηττημένου, του ανατραπέντος καθεστώτος και αυτών που επιβάλλουν τους όρους τους. Εδώ έγινε κάτι διαφορετικό, μια μεσοβέζικη κατάσταση. Φεύγοντας η χούντα, η οποία δεν μπορούσε να κάτσει άλλο, κάλεσε τους εκπρόσωπους της αστικής τάξης και τους είπε ότι όσο σας υπηρέτησα εγώ σας υπηρέτησα. Τώρα θα αναλάβετε εσείς διότι τα πράγματα έχουν γίνει πολύ περίπλοκα πλέον. Έχει γίνει το πραξικόπημα στην Κύπρο, έχει γίνει η εισβολή, έχει γίνει το Πολυτεχνείο ως μια κορύφωση του γεγονότος ότι ο λαός δεν μας θέλει άλλο και έχει δημιουργηθεί ο φόβος ότι το επόμενο Πολυτεχνείο θα είναι κάτι μεταξύ εξέγερσης και έναρξης ενδεχομένως μιας εμφύλιας σύρραξης, να μην πούμε πόλεμο. Κάτι, τέλος πάντων, που κανείς δεν θα μπορούσε να προβλέψει, όπως ακριβώς και κανείς δεν είχε προβλέψει δέκα μέρες πριν, αυτό που συνέβη στο Πολυτεχνείο. Βέβαια, πολλά παιδιά, σύντροφοι που ήταν τότε μέσα στο κίνημα, αισθάνονταν ότι αυτό το πράγμα έρχεται, αλλά αν τους ρώταγες δέκα μέρες πριν, κανείς δεν θα μπορούσε να το προβλέψει με σιγουριά. Διότι αυτά είναι πράγματα που δεν προβλέπονται.

Επομένως, η δημοκρατία με ποιο τρόπο να τιμωρήσει όταν συνυπάρχει για ένα μεγάλο διάστημα ως πρόεδρος της δημοκρατίας ο εκπρόσωπος της χούντας και πρωθυπουργός ο εκπρόσωπος της δημοκρατίας; Απ' τη μία Γκυζίκης, απ' την άλλη Καραμανλής. Δεν ήταν λοιπόν δυνατόν, διότι ο Γκυζίκης έβαλε τους όρους του. Ούτε καν εκτέλεση των πρωταιτίων της χούντας. Τιμωρήθηκαν ισόβια με το γνωστό "όταν λέμε ισόβια εννοούμε ισόβια". Μέχρι εκεί έφθαναν οι δυνατότητες παρέμβασης της

δημοκρατίας. Επομένως ο τρόπος που επανεγκαθίσταται η δημοκρατία είναι αδύναμος και δεν δίνει την δυνατότητα ούτε στο επίσημο αστικό κράτος, ούτε στο κίνημα που ψαχνόταν τότε, να επιβάλλει θεσμική τιμωρία των ενόχων. Έτσι, λοιπόν, οδηγηθήκαμε στις δίκες που είναι η προσωπική πλέον απαίτηση τιμωρίας απ' την αστική δικαιοσύνη με ότι αυτό σημαίνει εκείνη την εποχή. Να τιμωρήσει, δηλαδή, κάποιος αυτών που τον βασάνισε στην ασφάλεια, στα ΕΑΤ-ΕΣΑ ή αλλού. Μια επιλογή που δεν μπορούσε κι αυτή παρά να έχει υποτυπώδη αποτελέσματα, γι' αυτό και είναι ελάχιστες οι καταδίκες. Αξίζει να σημειωθεί ότι την περίοδο εκείνη βάζουν στην εισαγγελία για την δίωξη των βασανιστών υπεύθυνο έναν στρατοδίκη της χούντας, Παππάς ήταν το όνομα του, ο οποίος ήταν βασιλικός επίτροπος σε δίκες αντιστασιακών στη Λάρισα. Και βάζουν αυτόν εισαγγελέα δίωξης των βασανιστών!

Κάποιοι άνθρωποι, εκτιμώντας όλα αυτά που είπαμε προηγουμένως, ότι δηλαδή δεν είναι προσωπικό ζήτημα να δικάσεις τον βασανιστή σου που στο κάτω κάτω δεν ήξερες και ποιος είναι, δεν είναι ένα ποινικό αδίκημα που γυρεύεις αποζημίωση επειδή σ'έκανε ανάπηρο, εκτίμησαν λοιπόν, ότι ήταν μια διαδικασία η οποία έπρεπε να περάσει μέσα από θεσμικές αλλαγές που θα επικύρωναν κάποια πράγματα. Πράγμα το οποίο δεν έγινε, γι' αυτό βασανιστήρια υπήρχαν και θα υπάρχουν και σε ανθρώπους που συλλαμβάνονται για πολιτικά αδικήματα, αλλά κυρίως σε αυτούς που συλλαμβάνονται για το λεγόμενο ποινικό δίκαιο. Αυτό το πράγμα ήταν για εμάς φανερό και δεν είχε νόημα να πας στο δικαστήριο να αποδείξεις με τη λογική της αστικής δικαιοσύνης ότι εσύ ήσουν δεμένος σ' ένα υπόγειο και από πάνω σου ήταν δέκα άτομα που δεν ήξερες. Άντε να ήξερες έναν- δύο, αλλά δεν είχε νόημα να πας να τους μηνύσεις. Και πως θα αποδείκνυες ότι σε έδερναν μετά από τόσα χρόνια; Εκτός αν είχε συμβεί να σου'χουν κόψει το πόδι! Όπως ο σύντροφος Χρήστος Παπαγιαννάκης απ' τον Πειραιά, που του' χαν προκαλέσει τέτοιες σωματικές αναπηρίες που δεν μπορούσαν να δικαιολογηθούν σαν ατύχημα κατά την περίοδο κράτησής του. Και είναι η μόνη περίπτωση που ανάγκασε τον βασανιστή του να ζητήσει συγγνώμη στο δικαστήριο, λίγο πριν αυτοκτονήσει. Είναι και μια δίκη αυτή που έκανε λίγο αίσθηση.

Όμως, δεν έμειναν όλοι οι βασανισθέντες ανάπηροι έτσι ώστε να μην μπορεί να το αμφισβητήσει ο κύριος Παππάς και ο κάθε κύριος Παππάς δικαστικός, οι οποιοιδήποτε δικαστικοί ήταν πλήρως ταυτισμένοι, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, με τη λογική της χούντας, ότι σε κάθε περίπτωση έπρεπε να μπει μια τάξη σ' αυτό το ξέφραγο αμπέλι, που μπορούσε ο καθένας να κάνει ότι ήθελε: διαδηλώσεις, πέτρες, δεν ξέρω κι εγώ τι, καλό ήταν να μπει μια τάξη. Αυτή ήταν η κυρίαρχη μικροαστική λογική σε πολλά στρώματα δικαστικών, υπαλλήλων και πάει λέγοντας. Να φανταστείτε ότι το '76, δύο χρόνια μετά την πτώση της χούντας, η αστυνομία δεν μου έδινε χαρτί ότι ήμουν εξόριστος. Έδινε ένα χαρτί ότι με συνέλαβαν τότε και με άφησαν τότε, αλλά που ήμουν και γιατί δεν ανέφερε. Οι μηχανισμοί ήταν αλώβητοι.

Επομένως, η μάχη και στο τομέα της τιμωρίας των βασανιστών και στο τομέα της αποχουνοποίησης, όπως λέγαμε τότε στα Παν/μια, να φύγουν δηλαδή οι καθηγητές που είχαν συνεργαστεί με τη χούντα, ήταν διαδικασίες "κολοβές". Διότι θεσμικά αυτοί ήταν οχυρωμένοι, και είχαν

την ασπίδα ενός κρατικού μηχανισμού επίσημου, του ίδιου που ήταν και στην υπηρεσία της χούντας. Κι όσοι απ'τους καθηγητές τιμωρήθηκαν, αυτό έγινε επειδή έπεσαν θύματα των συναδέλφων τους, οι οποίοι έβγαζαν κείμενα που αποκάλυπταν την συνεργασία ορισμένων με τη χούντα. Αν δεν υπήρχε το αλληλοκάρφωμα λόγω συμφερόντων πολλοί απ' αυτούς θα ήταν ακόμη στις θέσεις τους. Κι εκεί υπήρξε ένας αποπροσανατολισμός του κινήματος με την έμφαση που δώσαμε στη λεγόμενη αποχουνοποίηση, και εν πολλοίς παίξαμε και το ρόλο του να τιμωρήσουμε αυτούς που το σύστημα ήθελε να φάει από μόνο του. Διότι όταν διέρρεαν από την ΚΥΠ και το υπουργείο παιδείας επιστολές του τότε καθηγητή προς την Δέσποινα, αυτή την επιλεκτική κίνηση την κάναμε εμείς σημαία και διώχναμε τον καθηγητή. Έτσι παίχτηκε αυτό το παιχνίδι. Διότι η επιτροπή αποχουνοποίησης δεν είχε καμία πρόσβαση στα αρχεία. Τα αρχεία τα έλεγχε η ΚΥΠ και το Υπουργείο Παιδείας. Και τα στοιχεία που μπορεί να είχαν κάποιοι καθηγητές τα έδιναν σε "έμπιστους" τους φοιτητές διακριτικά κι έτσι έβγαине στη φόρα η σχέση άλλων καθηγητών με την επταετία .

Τώρα, να δούμε λίγο το ερώτημα αν η μη τιμωρία των πρωταιτίων, των βασανιστών και όλων όσων συνεργάστηκαν με το καθεστώς, ήταν μια απ'τις αιτίες γέννησης των ένοπλων οργανώσεων. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επιχείρημα. Εγώ εκτιμώ ότι αυτές οι οργανώσεις θα γεννιόνταν όπως γεννήθηκαν, θα έκαναν αυτά που έκαναν ή περίπου αυτά, είτε οι υπεύθυνοι είχαν τιμωρηθεί λίγο περισσότερο ή λίγο λιγότερο. Ο μόνος ιστορικός λόγος που θα μπορούσε να καταστήσει αδύνατη τη γέννησή τους είναι τελείως υποθετικός. Αν, δηλαδή, η πτώση της χούντας ήταν αποτέλεσμα της δράσης ενός μαζικού κινήματος. Διότι, αν υπήρχε ένα μαζικό κίνημα τόσο δυνατό που να ανατρέψει τη χούντα, έστω και με αστικό προσανατολισμό, θα είχε τέτοια αίγλη κι επίδραση στο δημόσιο αίσθημα που δεν θα είχαν αντίκρισμα οι πράξεις τιμωρού των εν λόγω οργανώσεων. Αλλά αυτά είναι υποθετικά.

Στη συνείδηση του κόσμου δεν πέρασε, και δικαιολογημένα, ένα αίσθημα ανατροπής και δικαίωσης, αλλά αντίθετα μια αλλαγή φρουράς, μια μετάβαση. Για όσους ήταν δρώντες στην πολιτική σκηνή και ήξεραν πως έχει μεγάλη σημασία να μην έχεις τη χούντα και να έχεις μια αστική δημοκρατία του τύπου που τότε καθιερώθηκε. Διότι έδινε τη δυνατότητα δράσης κι επέκτασης πέραν του να σκοτώσεις τον Μάλλιο και τον Μπάμπαλη, κι όπως φάνηκε εκείνη την εποχή γίναν και πράγματα πολύ πιο επαναστατικά, τα οποία για άλλους λόγους δεν ευδοκίμησαν.

3) ΕΡ: Πότε ορίζεται το τέλος του κινήματος που αναπτύχθηκε τα πρώτα χρόνια μετά τη πτώση της χούντας; Πως και πόσο επηρέασε τα πράγματα η νομιμοποίηση της παραδοσιακής αριστεράς ;

ΑΠ: Δεν ξέρω αν μπορεί κανείς να βάλει ημερομηνία λήξης της δράσης αυτού του κινήματος. Κατ' αρχάς πρέπει να γίνει μια διάκριση. Στο ευρύτερο κίνημα που ήταν υπό την καθοδήγηση και πολλές φορές χειραγώγηση των ΚΚΕ - ΚΚΕεσ. και του ΠΑΣΟΚ, που γεννιέται τότε με μια πολύ επαναστατική φρασεολογία, και στο πολυδιασπασμένο, κατακερματισμένο κομμάτι των αριστερών οργανώσεων,

αυτό που ονομάζουμε εξωκοινοβουλευτική αριστερά. Είναι δύο διαφορετικά κομμάτια του κινήματος.

Το μεν πρώτο, που ελέγχεται από την παραδοσιακή αριστερά και το ΠΑΣΟΚ, έχει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα του παρελθόντος του, τα προβλήματα της κομμουνιστικής διάσπασης, τις επιδράσεις που έρχονται από το εξωτερικό και βεβαίως το θέμα της ανασυγκρότησής του. Έτσι, λοιπόν, μέσα σ' αυτό το κομφούζιο θεώρησαν, χωρίς να είναι αυτό διατυπωμένο, σαν παραχώρηση την νομιμοποίηση του κομμουνιστικού κινήματος, που πρακτικά σήμαινε ότι κανείς δεν είναι εκτός νόμου. Εκτός, βέβαια, από τις οργανώσεις που έμεναν από μόνες τους εκτός νόμου.

Φθάνουμε στα δύο βασικά στοιχεία των λάθος επιλογών του ΚΚΕ. Το ένα ήταν ότι αρχικά ήθελε να απευθυνθεί σε εθνικό ακροατήριο, σε όλους τους έλληνες. Πράγμα που ήταν αντιφατικό, πρώτον ως προς την ταξική του σύνθεση και δεύτερον, ως προς την πραγματική του δύναμη. Δεν πήγε με μια στρατηγική ανάπτυξης για να κερδίσει αυτόν τον κόσμο. Ήταν μια εικόνα, αν μου επιτρέπεται ο όρος, μεγαλομανούς εμφάνισης. Δεν μπορούσε το ΚΚΕ να εμφανιστεί με τους όρους των αστικών κομμάτων, δηλαδή προς όλους τους έλληνες. Έπρεπε να ξεκινήσει με τον στρατηγικό στόχο ότι σε 5-10 χρόνια απ'την ημέρα της νομιμοποίησης, θα μπορεί να έχει τις δομές, τις οργανώσεις που θα του επιτρέψουν να απευθυνθεί σε όλους.

Το δεύτερο είναι ότι η εσωτερική πολυδιάσπαση στο κίνημα καθιστούσε πολλές φορές τις αντιπαλότητες τόσο έντονες, που μπερδεύονταν τελικά ποιος είναι ο βασικός εχθρός και ποιος ο ενδεχόμενος σύντροφος ή σύμμαχος. Κάτι που βλέπουμε και σήμερα, με τη διαφορά ότι η αντιπαράθεση ΚΚΕ και ΣΥΝ αφήνει παγερά αδιάφορη την κοινωνία. Το '74, όμως, η κοινωνία στην οποία απευθύνονταν τα δύο ΚΚΕ ήταν οι άνθρωποι που είχαν γεννηθεί και γαλουχηθεί μέσα στην κατοχή, στον εμφύλιο ή αμέσως μετά. Το 2004 η αντιπαράθεση Παπαρήγας - Κωνσταντόπουλου αφήνει αδιάφορους και τους αριστερούς, τους δεξιούς και όλους. Γιατί είναι και τα δύο κομμάτια πρακτικά εκτός κοινωνίας. Τότε δεν ήταν έτσι τα πράγματα. Και αυτή η αντιπαράθεση ήταν πολλαπλή και τραγική αν την έβλεπες από μέσα. Μια απαράδεκτη αντιπαράθεση μεταξύ των δύο πόλων και μία δεύτερη, αυτή των δύο πόλων με τον τρίτο, της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς. Άσε τις αντιπαραθέσεις μεταξύ των διαφόρων κομματιών της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς, με τον απίστευτο δογματικό χαρακτήρα που τις διέκρινε. Δεν μπορούσαν να συζητήσουν και να συνεννοηθούν τάσεις του ίδιου ρεύματος. Μασοίκοι με μασοίκους, τροτσκιστές με τροτσκιστές, αναρχοαυτόνομοι με αναρχοαυτόνομους. Δεν μπορούσαν να ανταλλάξουν κουβέντα. Αν κάτσει κανείς και δει τα αμέτρητα ανέκδοτα αυτής της κατάστασης απ'τη μία θα του έρθει να γελάσει, απ'την άλλη να βάλει τα κλάματα. Γινόταν συνάντηση αριστεριστών της εποχής και διαφωνούσαμε για το αν η τότε υποπερίπτωση του σοσιαλιστικού κράτους θα είναι έτσι ή αλλιώς, χωρίς να υπάρχει κανένα πραγματικό υπόβαθρο στη κουβέντα μας. Ένα πραγματικό περιστατικό που μου έρχεται τώρα στο μυαλό είναι μια συνέλευση φοιτητών, κυρίως της Ιατρικής. Μπήκε κάποια στιγμή το ερώτημα ποιο είναι εν δυνάμει το

πιο επαναστατικό κομμάτι απ'τα δύο της παραδοσιακής αριστεράς, έτσι ώστε να αποφασίσουμε με ποιούς θα μπορούσαμε ενδεχομένως να χτίσουμε συνεργασίες, συμμαχίες. Ήταν η συζήτηση, κατά την άποψή μου, τόσο έξω από τις δυνατότητες μας διότι για να μπορούμε να επιλέγουμε κιάλας σημαίνει ότι έχουμε τις ανάλογες οργανώσεις και περίπου την ανάλογη απήχηση στην κοινωνία. Εμείς να μην πω καλύτερα τι είχαμε. Για να προβοκάρω λίγο τη συζήτηση και να επαναφέρω τους συντρόφους στην πραγματικότητα, είπα κάτι που φάνηκε εξωπραγματικό. Είπα ότι σήμερα, το φθινόπωρο του 1974, εάν βρεθεί οργάνωση επαναστατική που θα μπορέσει να κάνει αυτό που λέμε, με τον μαρξιστικό όρο, ρεφορμισμό και να επιβάλλει μια ρεφορμιστική αλλαγή στην Ελλάδα, θα έχει επιτελέσει την πιο επαναστατική πράξη που έγινε ποτέ στη χώρα. Δεν με έδειραν για δύο λόγους. Πρώτον με σέβονταν και δεύτερον ορισμένοι είχαν και κάποιο φόβο απέναντι μου. Για σκεφτείτε τώρα, 30 χρόνια μετά, αν η αριστερά είχε επιβάλλει θεσμούς δημοκρατικούς που να λειτουργούν. Ούτε δίκη για τη χούντα θα είχαμε, ούτε βασανιστήρια, ούτε πρόεδρο της δημοκρατίας τον Γκυζίκη, κι εμείς να κουβεντιάζουμε για τον κομμουνισμό στην Γουαδελούπη! Ο Γκυζίκης πρόεδρος και εμείς να συζητάμε για το αν θα κάνουμε ένοπλη πάλη για το κυπριακό ή όχι. Πράγμα στο οποίο εγώ έλεγα ότι μόνο με τα όπλα θα φύγουν οι τούρκοι. Αλλά αν το αποφασίσουμε να πάμε, όχι να κάτσουμε να το κουβεντιάζουμε. Γιατί το σύνθημα "Κύπρος-Παλαιστίνη-Αμερικάνος δεν θα μείνει!" ήταν ωραίο να το λες απ'το σπίτι σου...

Με λίγα λόγια, η επαναστατική διατύπωση λόγου δεν είναι πάντα ότι καλύτερο. Αυτό ήταν ένα ζήτημα του κινήματος τότε. Δεν μπορούσε να προσδιορίσει το μέγεθός του, τις δυνατότητές του ώστε αναλόγως να πορευτεί. Το ίδιο έγινε και με τις ένοπλες οργανώσεις. Αυτοί είχαν την μεγαλοστομία των όπλων. Σκοτώνοντας τον Γουέλς έκαναν μια μεγαλόστομη πράξη αναμφιβόλως, η οποία εντυπωσίασε το πανελλήνιο. Μετά από αυτό τίποτα. Δεν υπήρχε πολιτική συνέχεια αυτής της πράξης. Οι γερμανοί ένοπλοι αντάρτες της RAF στη δίκη τους είχαν πει μια φράση: "Εμείς με την πρακτική μας επιχειρούμε να γράψουμε και να δημιουργήσουμε ιστορία ένοπλου κινήματος", διότι στη Γερμανία δεν υπήρχε. Δεν το πέτυχαν αλλά τουλάχιστον αυτοί είχαν μια στρατηγική μέσα τους. Ότι κάνουν ένοπλο αγώνα, όχι για να σκοτώνουν κάποιον περιστασιακά, αλλά για να δημιουργήσουν ένα ένοπλο κίνημα ανατροπής. Όφειλαν όλοι να ξέρουν, κι εμείς, ότι τα πράγματα δεν φτάνει μόνο να τα σκέφτεσαι και να τα βλέπεις, αλλά να εξετάζεις κάθε φορά πως θα σε πάνε και πιο πέρα.

4) ΕΡ: Όσον αφορά το τέλος όλου αυτού του κινήματος ;

ΑΠ: Για μένα το τέλος του κινήματος, αν θα μπορούσαμε να το βάλουμε με ημερομηνία, θα 'λεγα ότι ήρθε το 1981 με την εκλογή του ΠΑΣΟΚ. Μια καταλυτική διαδικασία, που σηματοδοτεί τον εγκλωβισμό τεράστιων μαζών εργαζομένων, τις οποίες τελικά και αδρανοποιεί στο όνομα της αλλαγής, εδώ και τώρα. Αυτό το περίφημο σύνθημα που είχε βγει από νεανικά χείλη αυθόρμητα και σήμαινε πολλά πράγματα, στα χείλη του Α.Παπανδρέου ήταν η μεγάλη απάτη για το κίνημα. Βέβαια, αναρωτιέται κανείς, επιτρέπεται ένα κίνημα να εγκλωβίζεται σε ψευδεπίγραφες διακηρύξεις; Όχι απλώς επιτρέπεται, αλλά έχει γίνει δεκάδες φορές στην ιστορία. Η λαχτάρα των

καταπιεσμένων για μια αλλαγή σε μια εποχή που υπήρχαν οι συνθήκες, τους παρέσυρε σ'αυτό το μονοπάτι.

Σ' αυτό έχει μεγάλη ευθύνη το ΚΚΕ, διότι είναι μια εποχή που φλερτάρει πολύ με το ΠΑΣΟΚ, είναι η εποχή που η Σοβιετική Ένωση θέλει το ΠΑΣΟΚ. Για να φανταστείτε, λίγες μέρες μετά την εκλογή του ΠΑΣΟΚ το '81, βρέθηκα στη Σοβ. Ένωση. Οι κουβέντες που είχα με ανθρώπους εκεί ήταν να μην διανοηθούμε να κάνουμε τίποτα εναντίον του ΠΑΣΟΚ που κάνει την αλλαγή και τα λέει κόντρα στους Αμερικάνους. Κι επίσης, μου είχε κάνει εντύπωση ότι στην τηλεόραση ένα βράδυ, πρώτη είδηση ήταν ο Παπανδρέου που είχε κάνει μια δήλωση εναντίον των Αμερικάνων. Επειδή αυτό τους βόλευε, ακολούθησε και το ΚΚΕ, που μόνο μετά από 3-4 χρόνια θα αρχίσει να παίρνει τις αποστάσεις του από το ΠΑΣΟΚ.

Επομένως, αυτό που λέμε κίνημα έχει τις δικές του ευθύνες. Διότι δεν κατάφερε ποτέ να αυτοπροσδιοριστεί σαν μια ομάδα δράσης περιορισμένης εμβέλειας τότε, αλλά με εξαιρετικές δυνατότητες. Και λέω εξαιρετικές δυνατότητες γιατί τα αιτήματα της αλλαγής υπήρχαν, δεν έφτιαχνε εγκεφαλικά αιτήματα βελτίωσης της μικροαστικής ζωής. Η χούντα δεν έχει φύγει, είναι παρούσα, η δημοκρατία που έχει έρθει είναι κολοβή και μέσα σ'αυτή τη κατάσταση είναι φανερό ότι λείπει ένα κομμάτι της αριστεράς, ένα κομμάτι του κινήματος.

Το κομμάτι αυτό των πενήντα χιλιάδων ανθρώπων που κάνει την πορεία του Πολυτεχνείου και διασχίζει την Αθήνα μέχρι την Καισαριανή, συνδέοντας το πολυτεχνείο με την αντίσταση, φωνάζοντας "ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-Πολυτεχνείο" ταρακουνά την Αθήνα και τον πολιτικό κόσμο. Κι αντί αυτό να αξιοποιηθεί, καταφέρνει να διαλυθεί μέσα σε έξι μήνες. Διότι δεν μπορούσε ο κόσμος να συνεννοηθεί σε αυτονόητα πράγματα. Ότι, δηλαδή, σε αυτή τη φάση, δεν είναι κοινό το πως θα γίνει η μετάβαση στο σοσιαλισμό, ένοπλα ή όχι. Κι έτσι, υπήρξε μια βυζαντινολογία, η οποία αποδείχθηκε καταστροφική. Αν δει κανείς από το '74 μέχρι το '76 πόσες φορές διασπάστηκαν οι μικρές μαχητικές οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς θα καταλάβει αυτό που λέμε. Διασπάσεις άνευ ουσιαστικού λόγου.

Οι άλλες μορφές, που πρέπει να θιχτούν γιατί πολλές φορές περνάν απαρατήρητες, είναι όλες αυτές οι αυτόνομες ή καθοδηγούμενες από την εξωκοινοβουλευτική αριστερά ομάδες που κάνουν δυναμικές μαζικές εκδηλώσεις. Καταλήψεις εργοστασίων, δυναμικές απεργίες σε επιχειρήσεις όπως στη κόκακόλα και στην ΑΕΓ, η στήριξη στους απεργούς αγρότες στη Ζαχάρω, και πολλά άλλα. Κάναμε εκδηλώσεις, με λίγα λόγια, που έδειχναν τι είχε ανάγκη το κίνημα. Αλλά, δυστυχώς, δεν γίνονταν αποδεκτές από τις ηγεσίες των οργανώσεων. Για παράδειγμα, πολύ λίγοι κατάλαβαν την σημασία των φοιτητών της ιατρικής που έφυγαν και πήγαν να ξενυχτήσουν με τους ντοματοπαραγωγούς απεργούς. Δεν τους καθοδηγήσαμε, δεν τους υποκαταστήσαμε, απλώς τους είπαμε ότι δεν είναι μόνοι. Εσείς στις ντομάτες, εμείς θα γίνουμε γιατροί, αλλά είμαστε εδώ και δεν θα αφήσουμε τα ΜΑΤ να σας χτυπήσουν. Κανείς δεν καταλάβαινε την σημασία τέτοιων κινήσεων.

Θυμάμαι το δημοψήφισμα για τον βασιλιά. Έκανα μια

πρόταση σ' ένα αμφιθέατρο. Αντί να καθόμαστε εδώ και να μιλάμε εναντίον της βασιλευόμενης δημοκρατίας να οργανώσουμε εξορμήσεις στα κάστρα των βασιλικών. Π.χ. θα πάμε στη Μάνη, θα κάτσουμε όλη την ημέρα και θα δώσουμε τη μάχη μας εκεί, στα καφενεία και στις πλατείες. Οι κριτικές που άκουσα ήταν φοβερές. Χαρακτηριστικά αναφέρω το παράδειγμα ενός συντρόφου το οποίο δείχνει ότι οι αριστερές οργανώσεις δεν είχαν αίσθηση του μεγέθους τους. Το επιχείρημα, λοιπόν, ήταν ότι δεν είναι δουλειά του μικροαστού φοιτητή να πάει στη Μάνη να δώσει τη μάχη με τον βασιλικό, αλλά είναι υποχρέωση του εκεί κομμουνιστή γείτονα. Ξέροντας από τις εφημερίδες ότι η Μάνη είναι κάστρο των βασιλικών, καταλάβαινες ότι μια τέτοια απάντηση δείχνει την βαθιά άγνοια των οργανώσεων ότι σε αυτά τα μέρη δεν είχαν μείνει πια κομμουνιστές. Το οποίο φάνηκε και στις εκλογές, όπου η Ενωμένη Αριστερά έπαιρνε πέντε ψήφους στους πεντακάσιους.

Αυτό δεν το λέω σαν στοιχείο για να δείξω ότι εγώ ήμουν έξυπνος. Δεν είναι θέμα εξυπνάδας. Είναι θέμα ότι οι οργανώσεις που είχαν πολιτικό γραφείο, γραμματέα, μια ορισμένη απήχηση και κατέβαιναν στις εκλογές, δεν είχαν το πιο απλό. Συνείδηση του μεγέθους τους, αίσθηση της ελληνικής πραγματικότητας και του κινήματος. Ότι επαναστατικό υπήρχε στο κίνημα εκείνη την εποχή, είχε έδρα το κέντρο της Αθήνας. Και ήταν δύσκολο να ξεφύγεις από αυτό. Μπορούσες από τα Εξάρχεια μέχρι την Ομόνοια να έχεις παρέμβαση, δεν μπορούσες έξω από τις συνοικίες της Αθήνας. Άρα έπρεπε να οργανώσεις την τακτική σου. Και κυρίως, να αφήσεις τις διαφορές σου για όταν θα έρθει η εποχή εκείνη, όταν θα έρθει η εποχή εκείνη, για να έρθει κάποτε.

Μεταξάς Γιώργος

1) ΕΡ: Απεργίες, καταλήψεις, δυναμικές μορφές δράσης (Χαλκιδική, Μαντούδι-ορυχεία, Πίτσος, ΜΕΛ, ΑΕΓ κ.λ.π.). Πως συνδέεται ο διεκδικητικός χαρακτήρας των κινητοποιήσεων της περιόδου με τον δυναμικό χαρακτήρα που έλαβαν;

ΑΠ: Μετά την πτώση της δικτατορίας και την θεσμική νομιμοποίηση της αριστεράς, σε όλες τις εκδοχές της, ακολούθησε η ανάπτυξη ενός αυθόρμητου και κατά συνέπεια ριζοσπαστικού εργατικού κινήματος. Ήδη, από την εποχή της χούντας, υπήρχαν διεργασίες και κινητοποιήσεις εργαζομένων με διεκδικητικό χαρακτήρα που κατά κανόνα δεν έπαιρναν μεγάλη δημοσιότητα. Το κεφάλαιο, παρά την πολιτική του διαφωνία, από κάποια στιγμή και ύστερα, με την πολιτική έκφραση του καθεστώτος δεν θέλησε να το κλονίσει οικονομικά.

Το εργατικό κίνημα, το μετά την δικτατορία, ήταν στην ουσία συνέχεια του προδικτατορικού, όχι μόνο γιατί στην ηγεσία των συνδικάτων μπήκαν προσωρινά μέχρι να γίνουν εκλογές στα σωματεία, οι παλιές διοικήσεις, αλλά επίσης γιατί ταλαιπωριόταν από τον εργατοκεντρικό αριστεριστικό χαρακτήρα των κομμουνιστών αλλά και όλων των άλλων που δρούσαν μέσα σε αυτά. Η διαφοροποίηση και η αντιπαράθεση δεν γινόταν πάνω στην ουσία των προβλημάτων των εργατών αλλά για πολιτικά θέματα και στην ριζοσπαστικότητα των αγωνιστικών διαδικασιών. Η

τότε σινοσοβιετική διένεξη ήταν σημαντικότερο ζήτημα από τα προβλήματα της εργασίας.

Η σημαντικότερη συζήτηση που έγινε τότε ήταν μάλλον η αντιπαράθεση εάν έπρεπε τα σωματεία να είναι εργοταξιακά ή κλαδικά. Η σπουδαιότητα βρισκόταν στο ποιός και πως αποφασίζει. Στα κλαδικά σωματεία αποφασίζει πάντα μια κεντρική διοίκηση, ενώ στα εργοταξιακά αποφασίζουν όλοι μαζί οι εργάτες και εργαζόμενοι σε ένα χώρο. Δεν είναι τυχαίο ότι οι κινητοποιήσεις με τον μαζικό και αγωνιστικό χαρακτήρα έγιναν από εργοστασιακά σωματεία, όπως για παράδειγμα αυτά που αναφέρονται στην ερώτηση. Ενδεικτικό είναι ότι σε αυτές τις περιπτώσεις, σε αντιπαράθεση με το κυρίαρχο πρότυπο, ο ταξικός χαρακτήρας επικρατούσε πάνω στον πολιτικό, αρκεί να σκεφτούμε ότι στον Μαντέμ Λάκκο της Χαλκιδικής και στο Μαντούδι οι πρόεδροι των συνδικάτων ήταν δεξιοί και είχαμε και δεξιά κυβέρνηση. Αυτό δεν ενοχλούσε σε τίποτα έξω από τα κατελλημένα εργοστάσια στην Εύβοια και στην Χαλκιδική να κυματίζουν μαυροκόκκινες και μαύρες σημαίες αντίστοιχα και να το θεωρούν όλοι φυσιολογικό, ακόμα και το τοπικό ΚΚΕ.

Την ενσωμάτωση του εργατικού κινήματος ανέλαβαν εργολαβικά τα αριστερά κοινοβουλευτικά κόμματα, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα την προβοκατορολογία για δήθεν αριστεροχουντικούς μέσα στα συνδικάτα, πραξικοπήματα στις διοικήσεις, τρομοκρατία και ξυλοδαρμούς, δυσφήμιση των αγώνων των εργατών με τρόπους που ούτε η χούντα είχε τολμήσει ούτε η τότε δεξιά κυβέρνηση. Το ΠΑΣΟΚ, που συχνά συμμαχούσε με τους εξωκοινοβουλευτικούς, εισέπραξε την δυσαρέσκεια, όχι από την δεξιά, όσο εξαιτίας των τραμπουκισμών της αριστεράς, ανανεωτικής και παραδοσιακής ταυτόχρονα. Εκτός βέβαια από αυτή την τακτική, τα μεγάλα αριστερά κόμματα χρησιμοποίησαν και πολιτικές ενσωμάτωσης μαχητών εργατών προτείνοντάς τους θέσεις στις διοικήσεις και μιλώντας τους για την ανάγκη της κοινής δράσης που είναι δυνατή μόνο μέσα από ένα μεγάλο κόμμα / οργάνωση. Το επιχείρημα έπιασε ακόμα, γιατί συνιστούσε το όνειρο κάθε αριστερού και αριστεριστή: Εδώ το καλό ΚΚΕ!

2) ΕΡ: Κατά τη γνώμη σου, ποια τα αίτια της πτώσης της χούντας;

ΑΠ: Οι λόγοι για τους οποίους έπεσε η χούντα ήταν πολλοί, πάντως σίγουρα όχι η οργή του ελληνικού λαού ή οι αγώνες του εργατικού κινήματος, που τότε όπως και τώρα, όπως και νωρίτερα στην εποχή της ναζιστικής κατοχής, στήριζαν το καθεστώς ανταλλάσσοντας την μιζέρια τους με την ησυχία τους.

Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 και τα επαναστατικά κινήματα της δεκαετίας του 1960 αποτελούσαν τότε ένα γενικό πλαίσιο αποσταθεροποίησης των δυτικών κοινωνιών. Οι περισσότερες από αυτές κατόρθωσαν να την ξεπεράσουν μέσα από αναδιάρθρωση των σχέσεων μέσα στην παραγωγή και μέσα στην κοινωνία. Η χούντα, έχοντας ένα κατεξοχήν ανελαστικό πολιτικό χαρακτήρα, δεν κατόρθωσε να το πετύχει αυτό εσωτερικά, παρά την πολιτική στροφή που έγινε το καλοκαίρι του 1973 με την κυβέρνηση Μαρκεζίνη, γιατί πολύ σύντομα βρέθηκε αντιμέτωπη με την οργή του πολυτεχνείου του 1973 και

τις απεργίες όπως εκείνες των τυπογράφων κ.λπ., που μπορεί να είχαν ένα αντιφατικό χαρακτήρα, αλλά ήταν μέτρο της δυσaréσκειας της πολιτικής αντιπολίτευσης αστικής και όχι μόνο.

Μετά την αδυναμία να βρεθεί μια λύση στα πλαίσια των υφιστάμενων συσχετισμών και την αντίστοιχη σκλήρυνση του καθεστώτος, επιλέχθηκε μια ιμπεριαλιστική λύση με την οργάνωση πραξικοπήματος στην Κύπρο. Η Κύπρος αντιμετωπιζόταν τότε, ανάλογα με τους στόχους του ελληνικού κεφαλαίου, σαν την αριστερή παρανυχίδα του "ελληνισμού". Μέσα από μια μόνιμη πολιτική παρέμβαση των ελληνικών και τουρκικών ηγετικών μερίδων βρισκόταν σε μια σχέση ταυτόχρονης αντιπαράθεσης και υποστήριξης με τις δυο χώρες, με ισχυρότερη πάντοτε την ελληνική παρέμβαση. Η κατάληψη της Κύπρου από τον τουρκικό στρατό αποτέλεσε όχι μόνο μια ήττα του ελληνικού κράτους, αλλά οδήγησε σε τελική ανάλυση σε παραίτηση την χούντα, που κάλεσε τις αστικές πολιτικές δυνάμεις να συνεχίσουν τον αστικό εκσυγχρονισμό της χώρας που αυτή ξεκίνησε αλλά δεν ήταν σε θέση να συνεχίσει.

Η πολιτική ανικανότητα τέτοιων πολιτικών εκφράσεων της δικτατορίας της αστικής τάξης αναδεικνύεται στην περιοχή μέσα από την ταυτόχρονη πτώση των στρατιωτικών δικτατοριών της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, με τρόπο ανώδυνο για την τοπική αστική τάξη και το κεφάλαιο, αν όχι σε συνεννόηση με αυτά.

3) ΕΡ: Πότε ορίζεται το τέλος του κινήματος που αναπτύχθηκε τα πρώτα χρόνια μετά την πτώση της χούντας;

ΑΠ: Το 1979. Τότε ακριβώς που η οριστική διάλυση του ΕΚΚΕ και του ΚΚΕ εσωτερικού, σαν πολιτικών εκδοχών μιας άλλης αριστεράς, έβαλαν το ζήτημα της κρίσης της αριστεράς στην Ελλάδα. Η ανεπάρκεια των δυο αυτών μηχανισμών φάνηκε έντονα, παρ'όλο που αυτοί εκπροσωπούσαν τότε την ελπίδα για μια σύγχρονη μαχητική αριστερά, δεν κατόρθωσαν να ανταποκριθούν στις τότε προτεραιότητες και ανάγκες του κινήματος. Σε μια στιγμή που τα πανεπιστήμια συγκλονίζονταν από καταλήψεις ενάντια στην θέληση της παραδοσιακής αριστεράς και η νεολαία ενδιαφερόταν πολύ περισσότερο για το τι γίνεται στο Μπρίξτον και το Άμστερνταμ παρά στον Λίβανο, τα χιλιάδες σταλινικά κομματάκια της εργατικής τάξης δεν είχαν καμιά θέση πλέον μέσα στο κίνημα. Αδυνατούσαν να εκφράσουν την καινούργια δομή των προβλημάτων της ελληνικής κοινωνίας και με αυτή την έννοια δεν κινούσαν το ενδιαφέρον κανενός ούτε ακόμα και από αγωνιστική άποψη. Οι αριστεριστές, προτού ρίξουν μια μολότοφ, συνεδριάζανε τρεις μέρες για να το αποφασίσουν.

Το βασικό σημείο ρήξης της παλιάς αγωνιστικής αριστεράς ήταν η ανακάλυψη της υποκειμενικότητας από τον κόσμο της. Η ανακάλυψη αυτή συνδυαζόταν σαν παράλληλη άρνηση της αυθεντίας του καθηγητή, του γονέα, του καθοδηγητή, του αγωνιστή της δικτατορίας. Η τάση αυτή εκτός από την πρόφαση για τον συμβιβασμό αρκετών με την εξουσία, ήταν και το κίνητρο για την απελευθέρωση και την χειραφέτηση κάποιων άλλων. Η διαδικασία αυτή ήταν τόσο ριζική που ακόμα και για εμάς τους ίδιους / ίδιες φαίνεται αδιανόητο να γυρίσουμε προς τα πίσω. Και η ρήξη

αυτή ήταν τόσο οριστική και λυσιτελής γιατί ήταν συνδεδεμένη ακριβώς με την απομάκρυνση της ελληνικής κοινωνίας από τα τελευταία προκαπιταλιστικά στοιχεία της. Σαν αριστερός δεν μπορούσε κανείς να είναι πια πατριώτης όταν το κεφάλαιο, ακόμα και το ελληνικό (π.χ. ο Μποδοσάκης), κάνει επενδύσεις στην Αμερική .

Τα αγωνιστικά μαρξιστικά λενινιστικά κινήματα ανταποκρίνονται σε μια άλλη εποχή που έχει περάσει ακόμα και στην γειτονική μας Τουρκία. Ο εξουσιαστικός τους χαρακτήρας, η ανελευθερία των δομών τους και η ανελαστικότητα της θεωρίας δεν ανταποκρίνονται στις σύγχρονες δομές της εργασίας και των κοινωνικών σχέσεων. Δεν είναι ίσως τυχαίο ότι η σύγχρονη τάση για μια ολοκληρωτική δημοκρατία, τα επαναφέρει στο προσκήνιο με πολιτικούς, και όχι με κοινωνικούς βέβαια, όρους.

4) ΕΡ: Γιατί δεν τιμώρησε η "δημοκρατία" τους βασανιστές και πως αντιμετωπίστηκαν οι δίκες από το κίνημα;

ΑΠ: Γιατί να τους τιμωρήσει; Η ελληνική κοινωνία μετά το 1935, και καθοριστικά μετά το 1949, υπήρξε συνειδητά δεξιόστροφη κάτω από την επιρροή δικτατοριών, εμφυλίων και μη πολέμων, αναγνωρίζοντας από παράδοση παρά σαν πραγματικό, τον αντεθνικό χαρακτήρα της επαναστατικής αριστεράς. Ακόμα και μέχρι πρόσφατα, στα σύγχρονα πολιτικά κόμματα, στην διοίκηση και στην οικονομική εξουσία βρισκόντουσαν συνεργάτες των ναζί, φασίστες, κοινοί εγκληματίες, στελέχη της χούντας, σαν ένας απίθανος εσμός βρώμας και κτηνωδίας από το παρελθόν. Η απαλλαγή μας από αυτούς οφείλεται στο ότι πέθαναν από γεράματα, μόνο που κατά περίεργο τρόπο τους ακολούθησαν τα παιδιά τους, εκφράζοντας μια νέα νοοτροπία της καπιταλιστικής εξουσίας.

Πέρα από τις συναισθηματικές αντιδράσεις υπάρχει ένα ζήτημα τεχνικό, πίσω από το οποίο κρύβονται όλοι τους, δικαστές και κατηγορούμενοι σε τέτοιες περιπτώσεις, δικών καθεστωτικών εγκλημάτων. Και αυτό το βασικό επιχείρημα έχει να κάνει με το ότι ο Μπαμπαλής όταν έκανε ό,τι έκανε δεν παρανομούσε, αλλά εκτελούσε εντολές των ανωτέρων του σύμφωνα με τους νόμους του ελληνικού κράτους. Είναι ο ίδιος ισχυρισμός που ακούστηκε πρόσφατα στο Ιράκ ή παλιότερα στην πρώην ανατολική Γερμανία. Παράλληλα, η κατάσταση στην δίκη ήταν για τους κατηγορούμενους εξευτελιστική, με τους κατηγορούμενους να απειλούν για εκδίκηση και τον Θεοφιλογιαννάκο μαζί με τον Μπάμπαλη να βρίσκονται σε κατάσταση υστερίας. Οι κατηγοροί ήταν φοβισμένοι και οι εξαιρέσεις του Κοροβέση και του Σαμπατακάκη ήταν αυτές που έσωσαν την αξιοπρέπεια των βασανισμένων της Χούντας.

Για τον λόγο αυτό η ενέργεια της 17 Νοέμβρη να σκοτώσει δυο από τους βασανιστές, τον Μπάμπαλη και τον Μάλλιο, γνωστό και από τα γεγονότα της νομικής, ικανοποίησε το αίσθημα δικαίου, τουλάχιστον των αριστερών. Για το αστείο της υπόθεσης, τον Μπάμπαλη τον πέτυχαν μετά την δίκη του κάποιοι στην πλατεία Κάνιγγος και τον έστειλαν στο νοσοκομείο από το ξύλο που έφαγε. Ένας από αυτούς είναι σήμερα υπουργός! Οι καιροί αλλάζουν και οι άνθρωποι μαζί τους...

Όταν γινόταν η δίκη των βασανιστών, το καλοκαίρι του 1975, στον δρόμο, με πρόφαση την επέτειο της μεταπολίτευσης, καίγαμε την πόλη. Το κόμμα μας, όπως πάντα, προσπαθούσε να μας μαζέψει ξαμολώντας γραμματείς και σχετικούς για να εισηράξει απαντήσεις του τύπου ότι ο κομμουνιστής εγκαταλείπει τελευταίος το οδόφραγμα. Το Βήμα, όπως πάντα, είχε φωτογραφίες γνωστών συντρόφων από τις φασαρίες, που μόλις είχαν επιστρέψει από την Γυάρο, που τους αποκαλούσε ούτε λίγο ούτε πολύ φασίστες, το ΚΚΕ μίλαγε για προβοκάτορες όπως πάντα. Στην ουσία επειδή η άποψη ολωνών μας για την μεταπολίτευση ήταν "τι μπρόκολα τι λάχανα, όλοι ίδιοι είναι!", δεν ένοιωσε κανένας έκπληξη για την μεγάλη σε ευρύτητα αθώωση των βασανιστών της χούντας. Επειδή εξάλλου όλοι πιστεύαμε στην επερχόμενη επανάσταση, όπου και αυτό το θέμα θα λυνόταν οριστικά, δεν πολύ πιαστήκαμε με αυτό. Δεν υπήρχε, βέβαια, παράλληλα μεταξύ μας άνθρωπος που να μην πιστεύει ότι "η θέμιδα είναι πουλημένη διορισμένη και φασιστική", δείγμα και αυτό της ανεπάρκειας της τότε αριστεράς που δεν μπορούσε να αναγνώσει την διαφοροποίηση της φιλελεύθερης μικρομεσαίας δημοκρατίας σε σχέση με την αυταρχική εκδοχή της δικτατορίας

5)ΕΡ: Πως μορφοποιείται αυτό που σήμερα ονομάζουμε αναρχικός-αντιεξουσιαστικός χώρος τα πρώτα χρόνια μετά την πτώση της χούντας;

ΑΠ: Γραφικότατα. Οι πρώτες αναρχικές ομάδες κυκλοφορούσαν στην δικτατορία μεταξύ του βιβλιοπωλείου ΡΟΡ ΕΛΕΒΕΝ, που βρισκόταν σε ένα ημιυπόγειο νεοκλασικού κτιρίου στην οδό Σκουφά στο ύψος της οδού Μασσαλίας που τώρα έχει γκρεμιστεί και καφενείου της οδού Βουκουρεστίου. Δεν έμενε κανείς τους στο Κολωνάκι, πολλοί ερχόντουσαν από την β' Πειραιώς εκεί για να βρίσκονται κοντά στο κέντρο των πολιτικών εξελίξεων. Η μεταπολιτευτική παρουσία των αναρχικών ομάδων, στην Αθήνα τουλάχιστον, επικαθορίστηκε από την δουλειά του βιβλιοπωλείου το Μαύρο Ρόδο και τις μεταφράσεις του. Πολλά μέλη της παρέας του βιβλιοπωλείου κέρδισαν ήδη την αναγνώριση του κόσμου μέσα από την παρουσία τους στις καταλήψεις της νομικής (1972, 1973) και του Πολυτεχνείου (1973), αλλά ταυτόχρονα μιλούσαν και μια άλλη γλώσσα έχοντας σαφείς αναφορές στην γαλλική επαναστατική παράδοση και την καταστασιακότητα.

Ακόμα και οι αναρχικοί προσπάθησαν να πείσουν τότε, ότι αυτοί ήταν οι σωστοί κομμουνιστές, αλλά το ουσιαστικό όμως ήταν ότι εισήγαγαν στην ελληνική κοινωνία την άγνωστη μέχρι τότε νοοτροπία της υποστήριξης και συμμετοχής στους εργατικούς κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες ανεξάρτητα από το άθλιο κριτήριο δικοί μας / όχι δικοί μας, καθώς και την πλάκα στην πολιτική και κοινωνική πρακτική τους. Αναρχικοί συμμετείχαν στις κινητοποιήσεις του Πίτσου, της ΜΕΛ και του Σκαλιστήρι χωρίς να αποτελούν ξένο σώμα ή τους γραφικούς της παρέας, ακόμα και όταν μιλούσαν για άρνηση της εργασίας.

Το σημαντικότερο που πρέπει να τονιστεί εδώ πέρα είναι κάτι που ίσως ακούγεται παράξενο, αλλά που σε τελική ανάλυση δεν είναι και τόσο αντιφατικό. Με εξαίρεση αυτούς που ήδη αναφέρθηκαν, και πάλι όχι όλους, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία αναρχικοί και αναρχικές προέρχονται από την μαρξιστική παράδοση καθώς, στα

νιάτα τους υπήρξαν κάποιου είδους κομμουνιστές. Για τον λόγο αυτό στην Ελλάδα βρήκε γόνιμο έδαφος η καταστασιακότητα, 15 χρόνια αργότερα μετά την εμφάνισή της στην Γαλλία, γιατί εξακολουθούσε να διατηρεί αρκετές αναφορές στην παραδοσιακή εργατική τάξη σαν κατάφαση και συνέχεια ενός μαρξίζοντος παρελθόντος. Η άρνηση αυτού του παρελθόντος ήταν ο, άκρατος μέχρι εγωιστικός, αναρχισμός αρκετών αναρχικών, σε βαθμό που πολλοί από μόνοι τους να συμπεριφέρονται σαν οργανώσεις. Η αδυναμία αυτής της στάσης φάνηκε στην αδυναμία του αναρχικού κινήματος στην Ελλάδα να προσεγγίσει και αυτό τις νέες κοινωνικές διεργασίες και να ασχολείται ακόμα και σήμερα αποκλειστικά με το να βάζει μπομπίτσες κάτω από αμερικάνικα αυτοκίνητα και να ομφαλοσκοπείται ικανοποιημένο με την εσωστρεφή δράση του.

Το αναρχικό αυτό κίνημα εξακολουθεί σήμερα, όπως και τότε, να είναι στην Ελλάδα βαθιά κομμουνιστικό (με την ρώσικη εκδοχή του κομμουνισμού) διατηρώντας την ηθική και την μικροπρεπή συμπεριφορά της σταλινική αριστεράς. Αυτοϊκανοποιείται με τις μικροεμπάθειές του και την επιλεκτική αλληλεγγύη του σε θύματα της κρατικής καταστολής. Δεν μπορεί να είναι επαναστατικό κίνημα αυτό που στηρίζεται αποκλειστικά στην αξιοποίηση της ύπαρξης μαρτύρων της επανάστασης. Η ορθόδοξη χριστιανική εκδοχή της κοινότητας συνδυασμένη με μια ηθική ανθρωπιστική εκδοχή της αστικής επανάστασης, δεν μπορούν να μας οδηγήσουν πολύ μακρύτερα από εκεί που βρεθήκαμε τότε και που δυστυχώς εξακολουθούμε να βρισκόμαστε ακόμα και σήμερα.

Μητροβγένης Γιώργος—Μέλος της αντι-ΕΦΕΕ και κατόπιν της ΕΔΕ

1) ΕΡ: Πότε ορίζεται το τέλος του κινήματος που αναπτύχθηκε τα πρώτα χρόνια μετά την πτώση της χούντας;

ΑΠ: Με την ανατροπή της χούντας αρχίζει η περίοδος της μεταπολίτευσης. Από την αρχή θα ήθελα να ξεκαθαρίσουμε πως η ιστορία είναι η ιστορία της πάλης των τάξεων και από αυτή την άποψη μπορεί να τη χωρίζουμε κατά περιόδους, αλλά κάθε περίοδος στην οποία αναφερόμαστε εμπεριέχει όλες τις αντιφάσεις της προηγούμενης και εγκυμονεί σαν σπέρμα τις αντιφάσεις της περιόδου που έρχεται.

Ένα από τα συνθήματα που εκφράστηκαν μαζικά τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης ήταν το "Ε.Α.Μ-ΕΛΑΣ-ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ". Πέρα από τι εννοούσε ο καθένας και ποιά ήταν η ανάλυση που έδινε για το Ε.Α.Μ-ΕΛΑΣ και το Πολυτεχνείο, υπήρχε ένα ιστορικό νήμα που συνέδεε την περίοδο μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο μέχρι την χούντα το '67-'74 και όλα αυτά που ακολούθησαν και ονομάστηκαν περίοδος μεταπολίτευσης. Χωρίς αυτό το νήμα δεν μπορούμε να καταλάβουμε ούτε την μεταπολίτευση, ούτε την σημερινή κατάσταση και τις συνιστώσες τους.

Κύρια συνιστώσα, οι αλλαγές του κράτους πρώτα απ' όλα, αλλά και η αντίσταση απέναντι στη μορφή που έπαιρνε η κρατική καταστολή και η καταπίεση των εργαζομένων. Από αυτή την άποψη έχει σημασία να δούμε και τη χούντα., για

να κατανοήσουμε τη μεταπολίτευση. Το μεταπολεμικό-μετεμφυλιακό κράτος χτίστηκε από το μηδέν επάνω στα κόκαλα της προδομένης από τον σταλινισμό επανάστασης του '41-'49 και στηρίχθηκε βασικά σε τρεις πυλώνες. Οι πυλώνες αυτοί ήταν:

α) ο στρατός, ο νικηφόρος καπιταλιστικός στρατός που τσάκισε το αντάρτικο στο Γράμμο χάρη στη προδοσία της Βάρκιζας, την προδοσία της ηγεσίας του Ε.Α.Μ -ΕΛΑΣ, στη βάση των συμφωνιών της Γιάλτας.

β) το κοινοβούλιο, η προσπάθεια να φτιαχτεί ένα κοινοβούλιο σα νόμιμη έκφραση μιας ελεγχόμενης αστικής δημοκρατίας, και

γ) το παλάτι, τοποτηρητής ελέω θεού και ξένων δυνάμεων του νόμου και της τάξης.

Η περίοδος από το '50 (από το '49 με το τέλος του εμφυλίου) μέχρι το '67 που έρχεται η χούντα είναι μια περίοδος που από τη μια μεριά έχεις ένα τσακισμένο εργατικό κίνημα και απ' την άλλη ένα κράτος το οποίο έστελνε εξορίες, μακρονήσια, φυλακές, κ.λ.π. Παρ' όλα αυτά, δεν πέρασαν δέκα χρόνια και το κίνημα το '60 ξαναπήρε τα πάνω του, με ημιπαράνομες αρχικά μορφές (η ΕΔΑ για παράδειγμα έφτασε να έχει ένα σημαντικό αριθμό βουλευτών). Μεγάλοι αγώνες θα ξεσπάσουν τη δεκαετία του '60 με αποκορύφωμα τα Ιουλιανά, όπου η Αθήνα κάρηκε, ξηλώθηκαν όλα τα πλακάκια, έγινε λαϊκός ξεσηκωμός ενάντια στο παλάτι αλλά και τις "δοτές" κυβερνήσεις. Τότε έμπαινε και το ζήτημα του κυπριακού, έτσι όπως προωθούσαν το σχέδιο Άτσεσον για να μετατρέψουν από τότε την Κύπρο σε αεροπλανοφόρο κ.λ.π.

Ωστόσο, για να μπορέσουμε να καταλάβουμε την κατάσταση εδώ στην Ελλάδα πρέπει να κατανοήσουμε τη διεθνή κατάσταση. Ήταν η περίοδος μετά από τον πόλεμο και την νίκη επί του φασιστικού άξονα, όπου με το σχέδιο Μάρσαλ ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός, αλλά και ο καπιταλισμός συνολικά, προσπάθησαν με λεφτά να επανορθώσουν τις οικονομίες. Μέσα από αυτά τα πληθωριστικά λεφτά οι κυβερνήσεις προσπάθησαν να φιμώσουν με ψωμί το στόμα των εργαζομένων. Η περίοδος αυτή ονομάστηκε πληθωριστική άνθηση. Η διαλυμένη Γερμανία, η Ιαπωνία, αλλά και όλη η Ευρώπη "ανασυγκροτήθηκαν" με στόχο να αναχαιτίσουν τα επαναστατικά κινήματα που προέκυψαν με το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο πακτωλός των χρημάτων της ανασυγκρότησης δεν ήταν αρκετός και αυτό φάνηκε στην δεκαετία του '60. Η χούντα, λοιπόν, το '67 ήρθε πρώτον, για να αναχαιτίσει ένα κίνημα που αναπτύχθηκε και που η κορύφωση του ήταν τα Ιουλιανά. Ένα κίνημα μαζικό, το οποίο αμφισβήτησε την κατάσταση που δημιουργήθηκε αμέσως μετά την ήττα. Η εσωτερική αυτή συνιστώσα αλληλοδιαπλέκεται με τις στρατηγικές ανάγκες των αμερικάνων ιμπεριαλιστών στον πόλεμο των έξι ημερών του Ισραήλ. Χρειαζόντουσαν στην νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ να έρθει ένα πιο πειθαρχικό καθεστώς, και όχι ένα καθεστώς στο οποίο ο λαός θα ήταν στους δρόμους, θα ξήλωνε πλακάκια, θα κινητοποιούνταν ενάντια τους.

Στην αριστερά οι αλλαγές αυτές θα φέρουν νέες διασπάσεις. Πλάι στην ιστορική διάσπαση τροτσκισμού - σταλινισμού της δεκαετίας του '30, νέες συνεχείς διασπάσεις και αποχωρήσεις μέσα στο Κ.Κ.Ε και στις αριστερές δυνάμεις αντανακλούν το βάθος της κρίσης αλλά

και την αναζήτηση ενός άλλου δρόμου για το κίνημα. Το '68, ένα χρόνο μετά τη χούντα, διασπάται το Κ.Κ.Ε.. Από τις διασπάσεις του '65 εμφανίζονται οι μαοϊκές ομάδες με την "Αναγέννηση" και το '63 οι τροτσκιστικές δυνάμεις σπάνε από τον "παμπλισμό" και την εισοδιστική τακτική του. Το 1964 ιδρύεται η ΕΔΕ - πρόδρομος του ΕΕΚ. Παρά λοιπόν την ήττα, παρά τα κόκαλα του εμφυλίου, παρά τις φύλακες, τις εξορίες, το κίνημα δεν "πέθανε". Το κράτος μπορεί να άλλαζε οικοδομώντας τα όργανα του, αλλά όχι πέρα από την ταξική πάλη, αλλά αντίθετα προσαρμοζόμενο σε αυτήν από την σκοπιά των καπιταλιστικών συμφερόντων.

Το αξιόλογο σε αυτή την περίοδο είναι να δούμε το εξής: το '67 ο ένας από τους τρεις πυλώνες, ο στρατός, κατάργησε τον δεύτερο πυλώνα που ήταν το κοινοβούλιο. Αμέσως μετά ήρθε η σύγκρουση με το παλάτι, καταργώντας έτσι και τον τρίτο πυλώνα. Τι έμεινε; Το ωμό κράτος της χούντας σαν ένας κατασταλτικός μηχανισμός, το κράτος χωρίς να δίνει λογαριασμό ούτε στο κοινοβούλιο ούτε στο παλάτι. Το κίνημα απέναντι στο κράτος των συνταγματαρχών άρχισε από τα πρώτα χρόνια της χούντας να αντιστέκεται με διάφορες μορφές. Υπήρχαν ομάδες και οργανώσεις, οι οποίες επιλέξαν να βάλουν βόμβες, υπήρχαν ομάδες που επιλέξαν την πολιτική δράση, υπήρχαν άλλες που διάλεξαν διάφορες μορφές -και ο Σημίτης για παράδειγμα εκείνη την περίοδο ήταν βομβιστής ή ο Καραγιώργας κ.λ.π.. Η αντίσταση απέναντι στη χούντα νομιμοποιούταν στη βάση ότι απέναντι σου είχες ένα σκληρό καθεστώς το οποίο δολοφονούσε. Το Πολυτεχνείο ήταν μια τέτοια στιγμή. Δεν ήταν μόνο το Πολυτεχνείο, έγιναν εκατοντάδες άλλες δολοφονίες που δεν τις ξέρουμε.

Το '74, που πέφτει η χούντα, υπάρχει κενό εξουσίας. Ο έσχατος πυλώνας, το χουντικό κράτος, καταργήθηκε. Αυτό το κενό εξουσίας ήταν μια τεράστια επαναστατική ευκαιρία, την οποία δυστυχώς το κίνημα δεν ήταν σε θέση να εκμεταλλευτεί. Υπήρχε μια πολύ μεγάλη αντίφαση ανάμεσα στην αντιδικτατορική πάλη, τις δυνάμεις που έβγαιναν από την δικτατορία και τις δυνατότητες που είχαμε σε σχέση με αυτό που ετοιμάζαν, δηλαδή τη λεγόμενη νέα μεταπολίτευση του Καραμανλή, του Μαύρου. Εκεί βέβαια έπαιξε ρόλο και ότι ο Καραμανλής, ο πρωθυπουργός της βίας και της νοθείας, νομιμοποίησε την αριστερά, αλλά και ότι τμήματα της αριστεράς νομιμοποίησαν τον Καραμανλή (Καραμανλής ή τανκς). Στο παιχνίδι έπαιξαν όλες αυτές οι αστικές δυνάμεις, οι οποίες προσπάθησαν να ντύσουν με δημοκρατικά εύσημα μια προσπάθεια να ξαναφτιαχτούν τρεις καινούριοι πυλώνες. Ή, μάλλον, δύο πυλώνες, γιατί ο βασιλιάς πια είχε τελειώσει. Και αυτή τη φορά, όχι με τη βοήθεια των Εγγλέζων όπως έγινε στο Β' παγκόσμιο πόλεμο, αλλά, λόγω διαφορετικών συσχετισμών, με τη βοήθεια των Αμερικάνων. Είναι αυτή η περίοδος όπου η αστική τάξη προσπαθεί να εδραιώσει την νέα μεταπολίτευση και το κίνημα προσπαθεί να ανατρέψει αυτή τη διαδικασία, προβάλλοντας αιτήματα αγωνιστικά. Αυτό συμπυκνώνεται σε αυτό το σύνθημα που λεγόταν "ΔΩΣΤΕ ΤΗ ΧΟΥΝΤΑ ΣΤΟ ΛΑΟ" που αντηχούσε σε διαδηλώσεις με ενάμιση και δυο εκατομμύρια. Αυτό που έκανε η κυβέρνηση Καραμανλή είναι ότι πήρε τη χούντα, την πήγε παράμερα και στην πραγματικότητα την έσωσε. Ακόμη και αυτοί που δικάστηκαν, οι πρωταίτιοι, δεν ήταν το ίδιο το χουντικό καθεστώς. Κάποιοι μπήκαν στις διαδικασίες της

δίκης του Κορυθαλλού τότε, αλλά ακόμη και για αυτούς το έγκλημα χαρακτηρίστηκε στιγμιαίο.

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε, επίσης, από μεγάλες εργατικές κινητοποιήσεις (όπως ήταν οι κινητοποιήσεις σε εργοστάσια, η κατάληψη στην ESKIMO) και από μάχες που δόθηκαν στις καταλήψεις με συνθήματα εργατικής αυτοδιαχείρισης. Μεγάλες μάχες δόθηκαν στα πανεπιστήμια ανάμεσα στις δυνάμεις (οι οποίες πέταξαν έξω τους χουντικούς κάνοντας λαϊκά δικαστήρια) και στις δυνάμεις της παραδοσιακής αριστεράς, που επιζητούσαν εκδημοκρατισμό του κράτους. Τουλάχιστον στην σχολή μου -το θυμάμαι αυτό πολύ καλά- γίνονταν διάφορες συγκρούσεις. Δεν ήταν τυχαίο ότι στη δική μου γενιά και ιδιαίτερα στη σχολή, στην οδοντιατρική, αυτές οι γραμμές εκφράστηκαν με τη στήριξη της "προοδευτικής" κατεύθυνσης της αντιπολίτευσης και έγιναν όλοι υπουργοί (Λαλιώτης, Μανίκας). Όλοι ήταν οδοντογιατροί της αντιδικτατορικής γενιάς και των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης (Ρέππας, Νεονάκης). Όλοι αυτοί, που σήμερα κατηγορήθηκαν για χρηματισμό, ήταν εκείνη η γενιά του κινήματος, η οποία προσπαθούσε να φέρει μια soft κατάσταση εκδημοκρατισμού στα πανεπιστήμια. Όσοι αντιστάθηκαν με άλλο τρόπο συνέχισαν να παλεύουν με τις γραμμές του εργατικού κινήματος, ίσως όχι τόσο επώνυμα, αλλά με πολύ διαφορετική ταξική συνείδηση. Λοιπόν, αυτή η περίοδος χαρακτηρίζεται από αυτή την κρίση μετάβασης, αν θα μπορούσαμε να την πούμε έτσι. Δηλαδή ούτε το κίνημα μπορεί να επιβάλλει τους όρους του, αλλά και η άρχουσα τάξη δυσκολεύεται πάρα πολύ να επιβάλλει τους δικούς της. Τελικά, το πετυχαίνει στα τέλη της δεκαετίας του '70, οπότε και εδραιώνεται με αυτό που ονομάστηκε το '81 "άνοδος του ΠΑΣΟΚ". Πιστεύω ότι κάτω από τον ήλιο του ΠΑΣΟΚ, έκανε ηλιοθεραπεία το φάσμα όλων των "αριστερών" δημοκρατών και ρεφορμιστών αυτής της περιόδου.

2) EP: Πώς κρίνεις το ότι η δημοκρατία δεν τιμώρησε τους βασανιστές και πώς αντιμετωπίστηκαν οι δίκες από το κίνημα;

ΑΠ: Η "δημοκρατία"-γιατί η δημοκρατία είναι μια φαρδιά λέξη που ο καθένας την εννοεί όπως θέλει-η αστική δημοκρατία, λοιπόν, που προσπάθησε να εγκαθιδρύσει τη μεταπολίτευση, δεν μπορούσε να τιμωρήσει τους βασανιστές. Και αυτό γιατί η χούντα γεννιέται από το καπιταλιστικό σύστημα, και το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα αλλάζοντας τη μορφή του σε αστική δημοκρατία εκ των πραγμάτων αισθανόταν ότι θα υπήρχε πολύ μεγάλος τριγμός σε μια ενδεχόμενη τέτοια δικαίωση (τιμωρία, δηλαδή). Κάτι ανάλογο συνέβη και στην Αργεντινή όπου οι νεκροί τότε ήταν τριάντα χιλιάδες από την "κεντρώα δικτατορία" του Βιντέλα (κατά το ΚΚΕ). Δεν ήταν ούτε ένας, ούτε δυο και έχουν περάσει τόσα χρόνια και ακόμα κυνηγάνε τους βασανιστές. Δεν ταυτίζουμε τη χούντα με την αστική δημοκρατία, δεν είναι το ίδιο πράγμα, αλλά προέρχονται και οι δυο από την ίδια μήτρα, από τον καπιταλισμό, και γι' αυτό δεν μπορούν να γίνουν αδελφοκτόνοι. Οι δίκες αντιμετωπίστηκαν από το κίνημα με μεγάλες διαδηλώσεις για την τιμωρία των βασανιστών, οι οποίες όμως ξεφούσκωσαν από τους επαγγελματίες πυροσβέστες του κινήματος. Εννοώ συγκεκριμένα και το Κ.Κ.Ε. και το ΠΑΣΟΚ και το Κ.Κ.Ε. εσωτερικού, που ήταν ο πρόδρομος της ΕΑΡ και του συνασπισμού.

3) EP: Πώς επηρέασε η νομιμοποίηση της παραδοσιακής αριστεράς την εξέλιξη του κινήματος;

ΑΠ: Η "νομιμοποίηση" της αριστεράς ήταν αναμφίβολα μια νίκη του κινήματος. Η αριστερά ξαναγύρισε, με την "ενωμένη αριστερά" και τις διάφορες μορφές που πήρε, αποτελώντας κατάκτηση του κινήματος, πράγμα που σήμαινε ότι θα μπορούσε πια να γίνεται νόμιμη δουλειά (όπως μετά τον εμφύλιο έστω και μέσα από το στρεβλό τρόπο της ΕΔΑ που κατόρθωσε να έχει σχεδόν το 1/3 των βουλευτών). Δυστυχώς αυτή η κατάσταση αντιμετωπίστηκε από μια μεριά της παραδοσιακής αριστεράς σαν πιστοποιητικό νομιμοφροσύνης απέναντι σε ένα σύστημα το οποίο πια δεν ήθελε να ανατρέψει αλλά να εκδημοκρατίσει. Άρχισαν να μιλάνε για εκδημοκρατισμό του στρατού, της αστυνομίας, των πανεπιστημίων. Να έχουμε μια μεταπολίτευση που να μην είναι καπιταλιστική, αλλά να έχει κι ένα ανθρώπινο πρόσωπο. Το παραμύθι συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας με μια αριστερά που δεν είναι αντίθετη στο σύστημα, αλλά είναι η αριστερή πινελιά στο ίδιο το σύστημα. Και εδώ χωρίστηκαν οι δυο γραμμές: η αριστερά που είναι η πινελιά του συστήματος και η αριστερά που είναι αντισυστημική. Στην αντισυστημική αριστερά, όπως είναι λογικό, αναπτύχθηκαν διάφορες τάσεις. Υπήρχε η τάση των εξωκοινοβουλευτικών οργανώσεων και οι τάσεις κάποιων οργανώσεων που επέλεξαν άλλες μορφές δράσης (θεωρώντας ότι η μεταπολίτευση δεν ήταν παρά μια άλλη καλυμμένη μορφή αστικής καταπίεσης και ότι σ' αυτήν την αστική καταπίεση έπρεπε να συνεχίσουν με μεθόδους που είχαμε και στη χούντα). Πιστεύω ότι η εμφάνιση του ΕΛΑ, της 17Ν και όλων των οργανώσεων που λέγονται οργανώσεις ατομικής τρομοκρατίας, αντανάκλα τα άλυτα προβλήματα που η ίδια η δικτατορία δημιούργησε. Δηλαδή, κάποιοι αγωνιστές, οι οποίοι για τον α ή β λόγο δεν θεώρησαν σωστό, όπως εμείς, να ενταχθούν σε κάποια σχήματα, κόμματα, κ.λ.π, επέλεξαν αυτή τη μορφή δράσης. Πιστεύω ότι το μεγαλύτερο έγκλημα είναι να θεωρηθεί ότι η δίκη τους δεν είναι πολιτική. Το μεγάλο έγκλημα σε αυτή την ιστορία στο Κορυθαλλό είναι να υπάρχει μια σαφέστατα πολιτική οργάνωση, με πολιτικές μορφές δράσης και να δικάζεται σαν κοινός ποινικός εγκληματίας. Αυτό το έχει ανάγκη το σύστημα πάντα. Αυτή τη στιγμή χρησιμοποιούνται μέθοδοι, όπως αυτές στον Ευαγγελισμό, που δεν χρησιμοποιήθηκαν καν στους χουντικούς. Οι χουντικοί βγήκαν όλοι έξω, αλλά και αυτοί που έμειναν μετά το '74, είχαν στα κελιά τους τις τηλεοράσεις τους, τα γλυκά τους, τα ψυγεία τους, τα πάντα τους. Οι άλλοι που υποτίθεται ότι ήταν το αντίθετο αυτής της φάσης τώρα ζουν σε κελιά κάτω από το χώμα. Το σύστημα απλώς θεωρεί ότι η χούντα ήταν μια πολιτική εκτροπή και ένα στιγμιαίο έγκλημα, αλλά οι αντίπαλοι της χούντας είναι εγκληματίες ποινικοί. Το ζήτημα μπαίνει συγκεκριμένα: ο σεβασμός των δημοκρατικών δικαιωμάτων. Προσωπικά, δεν συμφωνώ με την ατομική τρομοκρατία, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι μπορώ να δεχτώ την καταπάτηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων στο όνομα της τρομοκρατίας, δηλ. την ελληνική βερσιόν του Μπους, την καμπάνια κατά της τρομοκρατίας.

4) EP: Απεργίες, καταλήψεις, δυναμικές μορφές δράσης. Πώς συνδέεται ο διεκδικητικός χαρακτήρας των κινητοποιήσεων της περιόδου με τη δυναμική μορφή που παίρνουν;

ΑΠ: Τα χρόνια που ακολούθησαν, η μεταπολίτευση δηλαδή, ήταν γεμάτα από τέτοιους αγώνες που όμως συνεχίστηκαν, καθώς εμφανίστηκε μια σειρά προβληματικών επιχειρήσεων, οι οποίες άρχισαν να εμφανίζουν κρισιακά φαινόμενα και να απολύουν. Στην αρχή της δεκαετίας του '80 η οικονομική κρίση ξέσπασε και μεγάλες βιομηχανικές περιοχές διέρχονταν πια πολύ μεγάλη κρίση. Στην περίοδο της χούντας έγινε ένα δεύτερο κύμα εκβιομηχάνισης. Πράγμα αντιφατικό, εξαιτίας όμως του ότι από τη μία υπήρχε φθηνό εργατικό δυναμικό και από την άλλη τα χρόνια εκείνα δεν μπορούσες να κάνεις απεργία, δεν μπορούσες να κάνεις τίποτα. Δημιουργήθηκε έτσι μια σειρά βιομηχανιών, εργοστασίων κ.λ.π. Στα χρόνια της μεταπολίτευσης και μετά, καθώς η κρίση κυριαρχούσε, όλα αυτά μετατράπηκαν σε κουφάρια. Για παράδειγμα, η Πάτρα σαν βιομηχανική ζώνη διαλύθηκε, όπως διαλύθηκε και η βιομηχανική ζώνη της Εύβοιας. Το ίδιο συνέβη και πάνω στη Χαλκιδική. Αυτό είχε σαν συνέπεια μια σειρά αγώνες να βγούνε με αιτήματα, που εσύ χαρακτηρίζεις ως διεκδικητικά. Το κίνημα όμως δεν μπορείς να το ξεχωρίσεις από την διεθνή συγκυρία και από την εθνική κατάσταση, όπως αναπτυσσόταν εκείνη την περίοδο. Το πρόβλημα με τις δυνάμεις της αριστεράς, εκείνη την περίοδο, ήταν εάν θα εξαντληθούν τα αιτήματα σ' ένα διεκδικητικό πλαίσιο. Εκεί ήταν η μεγαλύτερη σύγκρουση ανάμεσα στην εξωκοινοβουλευτική αριστερά και την καθεστωτική. Δηλαδή, κάποιοι αρκούσαν σε συνθήματα όπως: "τόσο αύξηση, 10%, 20%" ή "όχι στις απολύσεις". Άλλο όμως να λες "όχι στις απολύσεις" και άλλο να λες "καταλαμβάνω το εργοστάσιο και κάνω αυτοδιαχείριση". Δηλαδή, υπάρχει η αριστερή πινελιά του συστήματος και η αντισυστημική, η οποία προβάλλει καταλήψεις, αυτοδιαχείριση, εργατικό έλεγχο. Είναι δύο διαφορετικές λογικές. Δυστυχώς, η καθεστωτική αριστερά κατάφερε για λογαριασμό του συστήματος να "δώσει τη μάχη" στο κεντρικό αυτό επίπεδο. Φυσικά, το ότι την κέρδισε δεν σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν έχαναν τη δουλειά τους- εξακολούθησαν να την χάνουν. Το μεγάλο ζήτημα που υπήρξε ήταν το έλλειμμα μιας αριστερής επαναστατικής λύσης, όπου θα βρισκόταν η λύση και στις εργατικές διεκδικήσεις. Ακόμη και σήμερα το ίδιο πράγμα παραμένει και την ίδια στιγμή αναδεικνύει το ρόλο του το κράτος. Γιατί όλες αυτές οι κινητοποιήσεις δεν πνίγηκαν μονάχα από το ρεφορμισμό, πνίγηκαν κυρίως από τα ΜΑΤ και τα ΜΕΑ. Εάν ο ρεφορμισμός έβαζε μέλι στην ιστορία, το πραγματικό χτύπημα ερχόταν από το γκλομπ που ήταν κάτω από το μέλι. Αλλά το γκλομπ πόναγε- δεν πόναγε το μέλι.

Κάθε φορά που μιλάμε, μιλάμε από τη σκοπιά του σήμερα. Η ιστορία ζωντανεύει από τη σκοπιά του σήμερα. Πιστεύω ότι ζούμε σε μια περίοδο όπου το πιο ψηλό σημείο αυτή τη στιγμή είναι ο πόλεμος, αυτό που γίνεται στο Ιράκ και αυτά που πρόκειται να γίνουν. Ζούμε τόσους πολέμους, όπως στο Αφγανιστάν, πιο πριν στη Σερβία, Γιουγκοσλαβία κ.λ.π., την ηρωική αντίσταση αυτή τη στιγμή που υπάρχει στο Ιράκ αλλά και στην Παλαιστίνη και στην σύγκρουση στην Αργεντινή. Από τη μια υπάρχει ένας ιμπεριαλισμός που θέλει να επιβάλλει, λόγω της κρίσης, τις ανάγκες του, τα συμφέροντά του και από την άλλη μεριά έχουμε ένα πόλεμο σε διεθνές επίπεδο, τον ταξικό πόλεμο, τον εσωτερικό πόλεμο. Το καινούριο που βγαίνει μέσα από την εμπειρία των αστών, από τη χούντα αλλά και από τον εμφύλιο πόλεμο, είναι ότι σε ένα καθεστώς νομιμότητας δημιουργούν μια σφαίρα ανομίας. Αυτό είναι το

Γκουαντανάμο. Σε ένα αμερικάνικο σύνταγμα "πολύ δημοκρατικό" υπάρχει μια σφαίρα ανομίας, μια μαύρη τρύπα που εκεί δεν ισχύει κανένας νόμος. Το ίδιο εμφανίζεται και στην Ελλάδα με το καθεστώς των λευκών κελιών. Αυτή ήταν η ιστορία με τη 17Ν και τον ΕΛΑ. Εκεί υπάρχει μια επίφαση νόμων, αλλά στην πραγματικότητα οι νόμοι έχουν καταργηθεί, είναι μια μαύρη τρύπα. Το ελληνικό Γκουαντανάμο στη Λάρισα ή αυτό που γίνεται τώρα στη δίκη του ΕΛΑ, με μια υστερική να στηρίζει ένα ολόκληρο πράγμα, δείχνει ότι σε τελευταία ανάλυση η νησίδα της ανομίας υφίσταται μέσα σε αυτό που λέγεται νομικό αστικό πλέγμα και εκεί είναι που εκφράζονται οι ανάγκες του πολέμου κατά της τρομοκρατίας. Αλλά ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας δεν είναι τίποτε άλλο παρά η εξαπόλυση του εμφυλίου πολέμου και του ιμπεριαλιστικού πολέμου. Έχει την ανάγκη του καθεστώτος ανομίας. Το είχαν ανάγκη και στο Ιράκ όταν είπαν "έχουν όπλα μαζικής καταστροφής" και δεν υπήρχαν, το έχουν ανάγκη και στο Γκουαντανάμο όταν είπαν ότι αυτοί είναι οι σούπερ τρομοκράτες, το έχουν ανάγκη στη Λάρισα, στην Ιταλία με τις συλλήψεις που έκαναν από τη Γένοβα ακόμα. Μέσα σε ένα καθεστώς φαινομενικής μεταπολίτευσης και δημοκρατίας είναι ενσωματωμένο (δύο σε ένα). Γι' αυτό και ακριβώς είναι πολύ δύσκολο να πεις πότε αρχίζει και πότε τελειώνει το κίνημα. Το κίνημα δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος, ο αγώνας πάντα είναι μπροστά, έχει τις δικές του αντιφάσεις. Για εμένα ισχύει αυτό που σου είπα και στην αρχή, ότι κάθε στιγμή, το κίνημα ενσωματώνει όλη την παλιά ιστορία και γεννάει την επόμενη. Το κίνημα, ωστόσο, δεν είναι αυτοσκοπός, είναι ένα μέσο για να πετύχεις το όραμα σου. Γι' αυτό ο κινηματισμός από μόνος του, χωρίς όραμα, είναι και αδιέξοδος αλλά και εχθρικός στο όραμα μιας κοινωνίας χωρίς εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο μέσα από επαναστατικές ανατροπές.

Ορισμένες ασάφειες στις συνεντεύξεις οφείλονται σε προβλήματα κατά την απομαγνητοφώνηση

...συνέντευξη από έναν ΕΣΑτζή:

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων, προέκυψε από κάποιους συντρόφους η σκέψη της συνέντευξης από έναν ΕΣΑτζή της περιόδου. Τελικά κρίναμε σκόπιμο να μην προχωρήσουμε στην παραπάνω κίνηση. Οι λόγοι που στάθηκαν αποτρεπτικά σε αυτό ήταν αρκετά ισχυροί ώστε να συμφωνήσουμε όλοι. Καταγράφοντας τις μεθόδους βασανισμού και κατανοώντας τον ρόλο των ΕΣΑτζήδων κατά τη διάρκεια της 7ετίας, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η ενδεχόμενη συνομιλία θα "νομιμοποιούσε" και τον ρόλο του. Μακριά από δημοσιογραφικά τεχνάσματα και επιθετικά διακειμένοι προς κάθε εχθρό της ελευθερίας, επιλέξαμε να μην του δώσουμε βήμα. Το πεδίο της μάχης είναι ανοιχτό και αποτελεί το μόνο έδαφος "διαλόγου" με την κυριαρχία και τους μηχανισμούς της. Η μόνη αξία μιας τέτοιας κίνησης θα ήταν ο ξυλοδαρμός του, πράγμα που το ίδιο το κίνημα στην πλειοψηφία του δεν επέλεξε για διάφορους λόγους να κάνει, αφήνοντας με αυτόν τον τρόπο τους βασανιστές του στην κρίση της ελληνικής δικαιοσύνης, στην ατιμωρησία...

Για επικοινωνία:
“ΕΝ ΠΛΩ”
Τ.Θ. 19043
Τ.Κ. 11701
email : enplon@in.gr

30

ΧΡΟΝΙΑ ΠΙΣΩ

ειδήλωση συζήτηση προβολή

ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΒΑΣΑΝΙΣΤΩΝ

ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ

ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ '74-'77

“κάποια πράγματα παρουσιάζονται στρεβλά όταν τα εισπράττεις ξεκομμένα από τις συνθήκες και τις αναλογίες της εποχής που ξεπήδησαν...εμφανίζονται σαν σκιές σ'ένα μονοπάτι που θα μας γυρνούσε τρεις δεκαετίες πίσω...”

ΚΙΝΗΜΑ ΧΩΡΙΣ ΜΝΗΜΗ
ΚΙΝΗΜΑ ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

παρασκευή 4/6 - 19:30 - πάντσιο παν/μιο

"Κουβεντιάζοντας για γεγονότα στο παρόν αναγνωρίσαμε ότι κάποια πράγματα παρουσιάζονται στρεβλά όταν τα εισπράττεις ξεκομμένα από τις συνθήκες, τις αναλογίες και την χρονική περίοδο μέσα από την οποία ζεπήδησαν. Κάποιες καιρίες λέξεις όπως: αλληλεγγύη στους πολιτικούς κρατούμενους/ ατιμωρησία/ πολιτικός και ποινικός χαρακτήρας/ μεταπολίτευση/ χούντα/ αντάρτικο πόλης, εμφανίζονται σαν σκιές σ' ένα μονοπάτι το οποίο τελικά θα μας γυρνούσε τρεις δεκαετίες πίσω...Γυρνώντας, λοιπόν, τρεις δεκαετίες πριν, βρισκόμαστε σε μια ιδιαίτερα ταραγμένη περίοδο. Η αστική δημοκρατία εγκαθιδρύεται και πάλι στην Ελλάδα με τον ερχομό του Καραμανλή και η πραγματικότητα μοιάζει να συνεχίζει από εκεί που έμεινε 7 χρόνια πριν (;) Όχι ακριβώς. Η περίοδος που ακολουθεί χρονικά την επταετία της δικτατορίας χαρακτηρίζεται έντονα από καθημερινές και πολυήμερες απεργίες, συγκρούσεις, διαδηλώσεις. Ένα μεγάλο κομμάτι του κόσμου βρίσκεται συνεχώς στο δρόμο, συνεχίζοντας την ίδια "πορεία" που ξεκίνησε τα χρόνια της χούντας...

Σε αυτό το κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο αρχίζουν οι δίκες των χουντικών. Δικάζονται οι λεγόμενοι πρωταίτιοι της χούντας...ακολουθούν οι δίκες των υπευθύνων για τη νύχτα του Πολυτεχνείου και οι δίκες των βασανιστών της χούντας, αυτών της ΕΣΑ και αυτών της Ασφάλειας Αθηνών. Στην παρούσα έκδοση πραγματευόμαστε κυρίως τις μεγάλες δίκες των βασανιστών της χούντας και τη δίκη του Πολυτεχνείου, για διάφορους λόγους, οι οποίοι έρχονται σαν απαντήσεις σε ερωτήματα που θέσαμε ασχολούμενοι με την εποχή αυτή..."

